

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN

VIII 1987

Josef Jelínek

Bedřich Fučík	Případ Jakuba Demla [7-12]
Witold Gombrowicz	Z Deníku [13-18]
František Pavlíček	Dostaveníčko v Lurdech [19-29]
Eda Kriseová	Co se stalo na horách [30-36]
	Co se stalo v blázinci [37-41]
Jan Novák	Týden ženy, měsíce roky muže [42-43a]
zT	Jazykové hry [44-45]
Luc Sante	Jean Valjean, hvězda hvězd [46-54]
Ivan Dubač	Tempus bibuloris [55-62]
Josef Broek	Neurózy zahraniční politiky [63-70]
Ivan Klíma	AIDS' [71-72]
Jiří Pištora	Nepřítomnost tragédie [73-77]
Milan Jungmann	Přestavba na rozcestí [78-90]
Milan Šimečka	Poleké úrovně [91-95]
Milan Uhde	Osamělost muže, který ví [96-100]
Kroužek mor. badatelů	... u nás nikdo není sám... [101-104]
gfa	Pražské jazzové dny 1987 /II./ [105-126]
bflw	Na co Franz Kafka nepřišel [127-130]
ca	Záznam [131-134]
Iva Kotrlá	Karel Valter [135-137]
Z písemné pozůstalosti	Z katalogu čtenářských záznamů [138-140]
Jiří Tichý	Jana Zrzavého [141-147]
Ludvík Vaculík	Grébovka [148-150]
	Mé fyziky [151-153]

Č E R V E N 87

O B S A H

Copied from a type-written carbon copy (unbound sheets, A4), bound, continuously numbered and made available by DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN TSCHESCHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and information purposes. Copyright continues to be held by each individual author and must be strictly observed. If clarification is required, please consult the Centre before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM, SCHWARZENBERG 6,
D-8533 SCHEINFELD, Tel. 09162/7761

Karel Šiktanc

Bedřich Fučík

Witold Gombrowicz

František Pavlíček

Eda Kriseová

Jan Novák

zř

Luc Sante

Ivan Dubský

Josef Brock

Ivan Klíma

Jiří Pištora

Milan Jungmann

Milan Šimečka

Milan Ůnde

Kroužek mor. badatelů

gfm

bflm

em

Iva Kotrlá

Z písemné pozůstalosti

Jiří Tichý

Ludvík Vaculík

Tristan

Případ Jakuba Demla

Z Deníku

Dostaveníčko v Iurdech

Co se stalo na horách

Co se stalo v blázinci

Týden ženy, měsíce roky muže

Jazykové hry

Jean Valjean, hvězda hvězd

Tempus bibuloris

Neurózy zahraniční politiky

AIDS`

Nepřítomnost tragédie

Přestavba na rozcestí

Polské úrovně

Osamělost muže, který ví

... u nás nikdo není sám...

Pražské jazzové dny 1987 /II./

Na co Franz Kafka nepřišel

Záznam

Karel Valter

Z katalogu čtenářských významů

Jana Zrzavého

Grébovka

Mé fyziky

Má báseň pro ni chystala se odejít.

Nahá. A ledová.

Aby šla úprkem.

Pět prstů zaťatých vysoko pod krkem.

Nahá a ledová,

tak jak ji ďábel stvořil.

Už otvírala dveře...

A tu k hrůze mý

cosi ji zradilo nízounko nad zemí:

snad krok,

snad povětrí, co si k ní přiřichlo,

snad němé ádié...

půl polibek, půl kletba.

Byla líbezná!

Byla tak nestydatě líbezná,
že bych ji byl snad, bůhmisvědek!, zabil.

Praha se zajíkla,

uši šly šeptem v páru mezi lidmi.

Strh jsem ji k sobě,

div se nepřekotil dům.

A - ruce od krve čirého podzimu -

bil jsem ji po prsou,

po cůpku,

po hrdle,

po sladkých pačesích tmoucího pohlaví...

až byla sedm ran

a - náruč dokořán -

prchle se sbírala

na ten svůj smutnej atres.

"I o-u-y a a-u

á a a-u

e-a-u "

Plakalo to někde v domě,

rusej kůň se ohnal po mně -

tratol bronzů spláchla síň.

Ohlíd jsem se po neštěstí.

Ve světle,

rozlitém pod okny do dvorů,

plavali holubi,

pupíčkem nahoru,

v mé věčně rozestlané posteli -

na srdci ruce -

ležel sivý Tristan,

rty slinou spečené,

by nezlořečil ze sna.

Blesk v Bubnech bíle bil

jak do přísahy šavlí.

Hvězdy šly postrkem,

cikáni do kina,

kůň hryzl z muškátu,

krvavý od vína...

a tam, kde bydlela -

v prokletých ulicích -
Praha se zmítala na hřbetě sloužících
jako chalcedonová rakev.

13
/Úvodní básně z právě dokončené
básnické skladby SRDCE SVÉHO NEJEZ./

Bedřich Fučík:

P Ř Í P A D J A K U B A D E M L A

Šedesátiny Jakuba Demla dávají - nejenom v souvislosti s přítomným stavem českého národa - příležitost k hořkým, přehořkým úvahám, neboť národ, který si neváží svých básníků, se zřejmě v zásadních věcech mylí a bloudí. Básnické dílo - sama třešť duchovních sil národa - napovídá o možnostech národa, o jeho budoucnosti a životnosti, o jeho snech a místě ve světě víc, než cokoli jiného; stojí v samém středu národní zkušenosti vytvářející skutečnost, jinou sice, než jsou fakta denně všemi hlásnými troubami vyklašovaná a úředně potvrzovaná, skutečnost srdce národa, bez něhož není národního bytí, skutečnost samé podstaty života, znova a znova básníkem odkrývanou, dobývanou, vrstvenou a množenou.

Český národ se neznal k vidění svých básníků skoro soustavně a jeho tvrdohlavost v této věci chrozila několikrát takřka všechnu možnost opravdového pokroku. Ať už to byl barok, Mácha, Neruda, Březina, vždy si vynášel proti těmto průkopníkům zjevy druhého a třetího řádu, jež fedroval až do zhloupnutí. Vzpomeňme jen, že trvalo osmdesát let, než Šalda objevil pravou tvář Máchovu, znova a znova znetvořovanou, deformovanou, jen aby se do ní nemusilo pohlédnout naplno. Jaké škody tu byly natropeny, kolik omylů ze špatných základů tu vyrostlo! Ale národ /národ opravdu? nebyli to spíš jeho naprosto neschopní vůdcové - v každém případě literární kritika?/ se nepoučil, jako by se bál podívat se pravdě do očí; jako by se tu všechna prostřednost instinktivně, organizovaně spikla, aby nepřipustila k platnosti slovo nového života, bohatšího, plnějšího, než staré konvence, aby oddálila pohled do zrcadla zde nastaveného vší malosti a ubohosti!

Šedesátiny Jakuba Demla vyvolávají na paměť znova všechny tyto křivdy, s tím, že křivda na básníkovi "Mých přátel" a "Mého

očistce" je jedna z největších.

Víme dobře, že toto dílo nemůže být tak populární jako například romány Karla Čapka, dělané podle předepsaného stříhu, a že se nehodí na pokračování v Lidovkách; nejde o to, že se na ně zapomíná např. v učebnicích a literárních příručkách takřka šmahem, ač se tam pamatuje na kdejakou literární padavku; není ani nejdůležitější, že - když jsme si na něho vzpomněli, koneckonců jen jako na rub ve všem všudy - Karel Čapek /a bůhví kdo ještě/ odnesl už několik státních cen, zatímco na Demla, jemuž Karel Čapek i s Nobelovou cenou nebude v české poezii pořád sahat ani po kotníky, nezbylo pranic! O to všechno koneckonců nejde, byť to tvořilo podstatnou část křivdy, její vnějšek.

Ale oč jde opravdu, a co křičí, je zřejmé, zcela vědomá snaha tohoto básníka umlčet, umlčet nevšímavostí, nepochopením, zlobou, udělat clonu mezi ním, pánem slova, a čtenáři-posluchači, snaha nepustit básníkově slovo - to nebezpečné slovo krásy, síly a pravdy - k národu, aby tam působilo, aby tam odhalovalo pravou tvář života. Jakým právem se to děje?! Jaké zloby je potřebí k tomu, aby byl takto, touto elegantní a sprostou demagogií z národního kolektíva vyřazen básník, jenž mluví z duše lidu, jenž opravdu zná jeho bolesti a radosti, jenž ztělesňuje jeho sny a touhy! Snaha je zřejmá a příčiny rovněž: to se brání malost, aby nebyla shledána národem ubohou. Jev v tom úmysl, ale je v tom i nevědomost. Což může česká kritika, až na několik čestných a krásných výjimek, zvážit toto těžké dílo, když stačí právě tak ještě na průměrnou konfekci? Což může vidět a chtít vidět velikost, když si libuje a peleší v prostřednosti? Což může ocenit poezii, její bleskotnost pravdy životní, když jí jde o úspěch právě toho či onoho okamžiku, o jevy druhotné a podřadné, a když v podstatě tedy poezii neuznává?

Například takový Píša: Jak lopotně a pečlivě odříkává své schematické duchaplnosti na okraji kdejaké literární průměrnosti, jak vážně se pachtí, ale viděli jsme ho někdy, že se zabýval skutečnou poezií, ať českou či cizí, že by si byl opravdu lámal hlavu Jakubem Demlem a že by v něm byl aspoň vytušil největšího současného českého básníka?

Jakuba Demla, tohoto ptáka ohniváka hrajícího všemi barvami spektra, nelze nijak zařadit; nesnese žádné nálepky, každá s něho spadne. Ani ta nadávka "mystik" se trvale neudrží. Ani surrealistou nemůže být, protože dělal surrealismus dvacet let předtím, než surrealismus přišel firemně. Nemá nic společného s nějakými módními, ať minulými či dnešními proudy, jde si zcela sám a podle svého, nesen nepřeborným bohatstvím srdce, jež je ohniskem jeho poezie. Nemůžeš ho uchopit ani po stránce vnějšího schématu /nehledíc k deníkům/ jeho prací, které by ho nějak značkovalo. Přes tuto vnější etiketovou nezařazenost tkví však pevně v tradici české poezie dané pro něho jmény Mácha, Erben, Zeyer, Březina.

Netajíme si už dnes, že mnoho z práce Jakuba Demla vyznělo při jeho vznětlivosti, která způsobila mnoho bolestí i v občanském životě, nejvíc však Demlovi samému, že vyznělo naprázdno. Ale už na jeho polemiky je třeba se dívat jako na samostatný umělecký útvar, kde slova mají funkci ostře nabroušených mečů, za nimiž se paradoxně směje, dětsky nevinně a krutě zároveň, sám šermíř. Ale nad těmito dobovými poplatky stojí vlastní, časově nadčasové dílo, jehož ohniskem je kdesi a kdysi velmi hluboko a bolestně zsažené srdce, které nenalézá v tomto světě spočinutí. Dílo Demlovo zná všechny stupně bolesti, dravost a urputnost je vystřádávána nejhoroucnější něhou, zoufalost vytřeštěná až do šílenství zpívá vedle nejtiššího zavzlyknutí lásky a naděje. Jediné monologizované drama zjednávací rovnováhu světa vyšinutého ze svých základů.

Znova a znova mi zní ockudsi Demlova věta: "Svět sedí na přímce." V této větě je celý Deml, jeho nesmírná úzkost před světem mechanického pokroku, zjednodušení, nivelizace, z jejichž dokonalosti číší hrůza. Odtud, z této úzkosti před zánikem bohatství životního, jeho krásy a naplnění, ozývají se ony alarmy básnickových snů, snů s očima bystře otevřenýma, v nichž země leží před námi jako vyhaslá a zbavena života, v nichž "každý útvar a každá podoba dosud trvajících jest jen škraboškou života, pouze kostýmem hniloby". - "Oblaka trčí mezi nebem a zemí jako veliké, shnilé ryby, 'ovládající' krajinu morem. Slunce svítí jen jako se lesknou jisté černé předměty, patříme-li na ně ze strany; líce jeho, mdlé a uvaclé, připomíná mi žlutavě hnědou tvář onoho z mých bývalých soudruhů, jenž měl nemoc ušní /běda, já cítím slunce čichem!/: mohu však říci žlutavě hnědou, nebo hnědě žlutavou, poněvadž o barvě a pleti rozhoduje vlastně a především mdlou, nasládlý zápach, vycházející z takové choroby. Ano, takové bylo slunce. Ale i vítr, ač nejsvobodnější a nejrychlejší, neuspěl se zachrániti, zalknuv se puchem, a teď tu leží jak s nervy a svaly popuštěnými, navždy už nepružnými, v řídké, nesoudržné hmotě svého ohromného těla. Voda v řečišti je v nejvyšším stupni rozkladu, do městské kašny stéká hnís, pronikající všechny budovy, zvláště pak zdivo klášterní." Život odumírá svou mechanickou dokonalostí, a básník volá na poplach, volá, ale nedovolá se, zoufá, ale zkáza se kolem něho řítí bez zastavení. Sny Demlovy, především v "Mém očišči", knize Demlově nejsobitější, představují tragická dramata člověka v moderním světě, opuštěného Bohem a zbaveného jakéhokoli řádu a smyslu.

Proti těmto apokalyptickým viděním, nabitým realitou vnitřní i vnější, proti těmto zátopám se staví hráze, hledá se místo, na němž možno spočinout; a zpěv o rodném kraji, zpěv o ženě, jež

není než národ, o matce, o zvířatech, o květinách, zpěv o velikém a blahém, nezrušitelném společenství a souručenství všeho tvorstva božího, zpěv ptáka, hrdla tak sladkého, "až srdce usedá". Básník sestupuje až do šachet nejspodnějších, zaposlouchává se do řeči trav a květů, a jeho láska se neúže nasytit ani v sebezapomnění, odosobnění, převtělení v život rostliny:

Já věru, věru dlouho spal, v svém jako zaklet bolu;

Chceš? ustelu si opodál, a procitneme spolu.

A budu-li jak ty květinou, všechno se rázem změní,
a mnohé věci pomínou, snad také utrpení.

A končí v stavu nesmírné blaženosti, v níž všechno již je spojeno jedním dechem, pulsujíc jedním tepem.

V málokterém díle jiného českého básníka hlásí se taková žízeň po životě, taková nenasytnost a touha zabrat jej všemi smysly, srdcem, mozkiem, ochránit a zmnožit, zachytit jej v jeho vnitřní podobě, v pohybu, v rytmu, barvitosti a tvaru, jako v díle Demlově.

"Žízeň po svobodě, žízeň po radosti" označuje Šalda za poslední cíl tohoto díla. Ale svobody a radosti dobývá si umělec jen tehdy, když se jeho sen stal slovem, když se proměnil v tvar, v píseň, která dobyla ze slávy života co největší množství podob, vůně, barev a pohybu; když slovo samo se stalo svézákonnou skutečností. Nebylo možno dramatický svár nitra, až nelidské utrpení srdce vyvážit zde na zemi jinak, než láskou, než slovem, které osvobozuje původce a druhému dává žít. Slovem, jaké je asi toto: "Konečně byl jsem ve své pracovně. Byla již noc. Otevřel jsem si okno. Bouře dávno odešla, přšel drobný déšť a bylo bezvětří. Tyto dešťové nitě, kmitající jemným, ale neustálým rytmem za noci májové mezi nebem a zemí před mým oknem, jako by byly napjaty v rámu a jako by se chvěly v neviditelných rukách, anebo jako by

někdo postavil náš dům na pravou vzdálenost od velikého hudebního nástroje přírody, šumícího důvěrnou písní."

Zde síla a horoucnost promlouvá horoucí něhou, na níž národ bezpečně může spočinout v budoucnosti jako na jistotě, kterou nezničí války, jako na kapitálu, kterého pro něj jeden z něho dobyl a který jedině opravdu existuje.

Poznámka:

Statí "Případ Jakuba Demla" připomínáme odchod Bedřicha Fučíka /nar. 4.1.1900 v Čáslavicích/ před třemi lety - 2.7.1984. Text přebíráme z rukopisu - rukopisná podoba je jednak rozsáhlejší, jednak se na několika místech výrazně liší od zkráceného znění otištěného v Brázdě v roce 1938, str. 554-556. Dílu Jakuba Demla věnoval Bedřich Fučík celoživotní kritický zájem a výklad, jak to ukazuje rozsáhlý repertoár jeho demlovských studií, recenzí, přednášek a vzpomínkových medailonů: recenze Hlas mluví k slovu, Mohyla, /Fujara, červenec, prosinec 1926/, F. Jenewein /Rozpravy Aventina IV, 1928/29, s.374/, Můj očištěc /Eva I, 1928/29, č. 15, s. 23/, studie Mnoho mladých mistrů /Pestrý týden III, 1928, č. 34/, Dílo lásky /Host VIII, 1928/29, s. 13-16/, Jakub Deml - básník přírody /Rozpravy Aventina IV, 1928/29, s. 33 až 34/; esej Básník úzkosti /Lumír, 1939/, přednášky Básníci západní Moravy /1932/, Kořeny literatury 20. století /1935/aj.; studie Básník /Vyšehrad IV, 1948, č. 1, s. 1-2/, medailon Tři zastavení /Pozdrav k sedmdesátinám J. Demla, sborník, Vyšehrad, Praha 1948, s. 47-48/; medailony Loučení na třikrát /Sedmero zastavení, ruk. ed. 1975, Mnichov 1981, ed. Arkýř/a Tasov /Čtrnáctero zastavení, ruk. ed. FT 1984/. Edičně připravil Fučík z Demlova díla výbor Rodný kraj /s M. Dvořákem, ČS Praha 1967/ a třináct svazků souborného Díla Jakuba Demla, doprovázeného zprávou o uspořádání Díla Jakuba Demla /Rukopisy VBF, Praha 1978-1983/.

/VB/

WITOLD GOMBROWICZ

Z D o n í k u

Daleko největší část svého Deníku zasílal velký polský prozaik a dramatik do pařížské Kultury ještě z Argentiny, kde uvízl při vypuknutí druhé světové války r. 1939. Určení pro přední literární měsíčník způsobilo, že na rozdíl např. od Jiřího Koláře je jeho Deník především originálním spojením beletristických a publicistických žánrů; deníkové formy je tu spíše s ostentativní nedbalostí využito. Vznikl slovesný útvar, hrající mnoha barvami, oslnivý i otřesný; Gombrowicz tu v konfrontaci s celým světem prohlubuje a do přesnosti vybrušuje svůj originální, jedinečný, a přece jaksi tajemně pro dobu, Polsko a Evropu příznačný životní postoj.

O. Č. M.

(1962)

(Hurlingham)Středa

Přijel jsem včera v pět odpoledne, v kufru pár desítek stran už docela dobře započaté Kosmu. Costa se nevydařila. V poslední době mám na cesty smůlu. Ve vlaku, který už čekal na nádraží v Oneze, nebyla místa k sezení - nechal jsem ho odjet a čekal na příští - a čekal jsem vstaje, protože lavičky byly obsazené - a čekal jsem hleděl jsem s neklidem na hustší, stále hustší nával lidí... Po půl hodině přijíždí vlak, liduprázdňý, novoučkový, dav ožívá, útečí, vmačkává se; uvázl jsem v tlačenicích, místo k sezení nepříchází v úvahu, dokonce ani nestojím, jenom tkvím. Odjezd.

Co ta tlama v odstupu desíti centimetrů? Oslzené, začervenale zřítelnice? Chloupky na tem belci? Nechoť! Pryč, nebudu vnikat do prasklinek té pokožky! Jakým právem se to dostalo tak blízko, že já to skoro musím dýchat a zároveň cítím jeho teplé stružky potu na uchu a na krku? Na dlaň od sebe, upíráme jeden na druhého nehledící pohledy... každý se tulu, čoulí, zavírá, zhušťuje, na minimum omezuje oči, uši, ústa, snaží se co nejméně být. Odpudivé atributy tučné, šlachovité, sklůslé nebo zatvrdlé, vymrštují mě vzhůru, jsem jako bych vyskakoval rovnou do nebe - nechť! To je urážka! Jsem uražený! Vlak letí a míhají se domky předměstí. Stanice. Cpeu se, vecpávají. Odjezd.

Příliš mnoho.

Anekdota. Smích. Někdo říká: Fidel! Dialog. Neznámo kde s kým, ale pomalu si na nás dosedá diskuse, ta co vždycky, ta, co se jí naučili nazpaměť: imperialismus, Kuba, proč vládá tamhle, proč vládá tamto, a že by se měl udělat pořádek. Protichůdné názory. Různost stanovisek. A zároveň se na nové stanici natilačuje ještě nějakých dvacet lidí, blašy jsou stále dutější, když jsme dojížděli do Morónu, žádal jeden agrární reforma, druhý znárodnění průmyslu, třetí likvidaci třídního vykořisťování, ale hovor se dusil nestvůrností namačkaných hrudníků. Vzhůru se vznášely vznešené myšlenky - nebylo to pod tlakem slepených zadnic? A ještě jedna stanice, a ještě jedno mačkání, diskuse chroptí, ale neustává.

Jak to, že nejsou v stavu povšimnout si nejdůležitějšího faktu, že zatím co diskutují, lidí pořád přibývá? Který ďábel bezdůvodně uhýbavostí jim brání uvědomit si manost? Řekněte, nač dobré vám budou nejspravedlivější zřízení, nejsprávnější rozdělování statků, když se zároveň sousedka rozmnoží dvanáctkrát, kretén z přízemí udělá své staré šest mladých a v prvním patře se jich z páru narodí osm? Nepočítaje černochoy, Aziaty, Malaje, Araby, Turky a Čínany. A Indy. Což jsou ty vaše projevy než tlach idiota, nemajícího ponětí o dynamice vlastních genitálií?

Co jsou, ne-li kvokání slepice, která sedí na vejci - na té bombě nejstrašlivější ze všech?

V Morónu

Vlak zvolna dosedá na nádraží v Morónu a já se vyderu z mačkanice a vzdaluji se do prostoru. Jdu na náměstí. Vždycky, když se tu octnu, jako na poutní místo zajdu na náměstí, abych věnoval pohled své minulosti z roku devatenáct set čtyřicet tři.

Ale už není "pizzerie", kde jsem tlachával, ani kavárna, kde jsem při bugi-bugi sehrál slavnou šachovou partii s mistrem Morónu (oba jsme tancovali - a v tanci jsme se střídavě přísouvali k šachovnici provést tah).

Zmizelo jako voda. A ten, co hledá, také není týž, také zmizel. Polsko, vlastil Mám v kapse Hollerův dopis s pozváním do Berlína, a třeba bych se při té příležitosti vypravil do tebe, Polsko, abych uviděl - jenom se ptám, kdo a na co se má dívat? Kde-si, ne týž, na cosi, co už není tím, čím bylo? Hledět z pevné

základny ha plynoucí vodu - samozřejmě, to jde. Ale k čemu je jedné plynoucí řece pohlížet na jinou plynoucí řeku? Podvojně uplývání, dvojí je běh a šum...

Merón, kdysi prostranný, je teď navršený do pater, dusný, městský. Mnohost, jdu na stanici omnibusu, zařazují se do fronty, z nárožního bufetu nasládly pach, za mnou i přede mnou lidé, zadek a frňák, anémie a lišej, jeden hokynář druhému, že sto sedmdesát pět na tři procenta, jedna ženská druhé ženské že pět třicet, podražilo, a z kapesného rádia? "pro sestru i brášku Tarke mýdlo v prášku". Chlapeček si cvrkná do nosu. Slunce. Mdlou. Tady stojím ve frontě, a tam, na protějším chodníku, jdou a jdou, míjejí a míjejí, bez přerušení idú a idú, odkud se toho tolik bere, jsem už přece dvacet kilometrů od centra Buenos Aires! A přece míjejí a míjejí, vždycky se vynoří na rohu a přejdou a vynoří se a přejdou a vynoří se a přejdou a vynoří se až jsem se pozvracel. Zvracel jsem, a ten, co stál přede mnou, se podíval a nic, protože co by taky. Nával.

Já znovu zvracel a - nevím, jestli nepřeháním - ještě jednou jsem zvracel. Znovu z toho a z toho ještě jednou, jak tam znovu přecházejí a ještě přecházejí, a v samotném Buenos Aires je takových pět miliónů, co denně pětkrát chodí na záchod, neboli celkem dvacet pět miliónů za čtyřicet hodin, dozvracel jsem, přijel omnibus a nasedli jsme, jeden za druhým, třetí za druhým a sedmý za šestým, řidič zíval, bral peníze, vydával jízdenky, platili jsme jeden za druhým, odjezd, jedeme, rádio, parno, dusno, přede mnou se taví tučná milostpaní se zlatým náhrdelníkem a ze stařečka vychází jakési žvatlání, vecpávají se, nacpávají, vycpávají, cpou, já bych zvracel...

Proč? Milióny! Milióny! Milióny! Kolik nás v té samé chvíli zvracel v Buenos Aires, kolik? Snad sto, dohromady, nebo sto padesát? Proč tedy přidávat ještě jedny zvratky? To bohatství! Byl jsem milionář, všecko se mi násobilo tisícem a miliónem. Omnibus zastavuje. Tady mám vystupovat. Vystupuji. Jsem na silnici s kufříkem... kdo by to neznal? Silnice je dlouhá, s šumem projíždějí automobily, vzdalují se písčitou cestou, větřík, stromy, odlehlost, ticho.

Naturální nuda přírody, cenící se hloupě jako pes. A kráva osudu mého přežvýkává. Krouhané prostory.

/..../

Neděle

Démokritos... Kolik? Pišme: Démokritos, 400 000.

Sv. František z Assisi, 50 000 000.

Kosciuszko, 500 000 000.

Brahms, 1 000 000 000.

Gombrowicz, 2 500 000 000.

Čísllice vedle jména mají označovat "lidský horizont" daného člověka, neboli jak si on sám asi představoval množství lidí ve své době - jak cítil sám sebe jako "jednoho z mnoha". Z kolika? Čísllice připisují od oka... Ale tvrdím, že by bylo záhodno opatřovat jména číslicemi, aby bylo známo nejen jméno, ale i "postavení mezi lidmi".

To je "číslo" jednotlivého člověka, jeho "mnohost". Bude se mi rozumět? Chci říci, že dosud se člověk nezybýval problémem své mnohosti. Mnohost ho náležitě neprosteupila. Jsem člověk - ano. Ale jeden z mnoha. Z kolika? Jsem-li jedním ze dvou miliard, není to totéž, jako kdybych byl jedním ze dvou set tisíc.

Přežívá v nás osamělé sebepecitování Adamovo. Naše filozofie je filozofií Adamů. Umění je uměním Adamů. Dvě věci mě přivádějí v úžas, když přemýšlím o tom, jak se až dosud člověk vyslovil uměním: že tato výpověď se mu nerozpadla na dvě fáze kryjící se s fázemi jeho života, vžestupnou (mládí) a sestupnou; a že nebyla dostatečně prostoupena mnohostí.

Řeknete, že ve spoustě románů, filmů, peém, symfonií a dokonce i obrázků vystupuje lidský živel, masa. Epika! Ano, přihází se to umění, není to neznámé ani sociologií, psychologií, ale to je popis zvenčí - popisuje se lidské stádo jako každé jiné stádo. Mně nepostačuje, že Homér nebo Zola opěvali, popisovali~~ix~~ masu; ani že Marx ji analyzuje; chtěl bych, aby v samém jejich hlasu se objevilo něco, co by mi dalo vědět, že první byl jedním z tisíců a druhý jedním z miliónů. Chtěl bych je vidět prostoupené mnohostí až na kořenu.

To všecko, píšu kvůli služce Heleně, která prý má paranoji. Smráká se a rozsvěcuje lampu na svém stolku, vdechují vlhký vzduch vanoucí ze zahrady (celé ráno pršelo). Co dělá Helena? Je v kuchyni? Ano, v kuchyni. A támhle to na obzoru? Ano, určitě tam něco je, svítí... A domky na louce olysálé, lezoucí pořád dál a dále? Ano. A obrazy a sochy? Ano, na zdech, v zahradě... Podívej, kolik máš po ruce elementů kompozice, přímo se doprošují, aby je někdo uspořá-

dal do umělecké sestavy - ale proč sebe nemůžu zkomponovat? Apati-
tičtím - impotent u stolku - chlípnu - zkažená trubka, flétna po-
lámaná, nemohu dostat ze sebe tón. Nedostává se mi směru, nevím,
v jakém mám mluvit směru, nemůžu, neboť není směru, který by krá-
čel, před hlasem.

Ještě jednou to v sobě konstatuj: více než cizí neštěstí tě
trápí, že nevíš, co se sebou dělat při pohledu na cizí neštěstí.
Paranoja v její nečisté ~~hlavě~~ hlavě - v její zatemnělé hlavě - já byk-
bych to možná snesl, kdyby mi bylo známo, jestli smím užít výrazu
"hlava".

Kdo je ona? Až jak mohu vědět, kdo jsem já, nevěda kdo je ona?
Jedna ženská navíc v mraku ženských na zemském glóbu, jedna z krav?
Ó jediná Evo! Napínám tu, u stolečku celou svou lásku a celou - jak
to říci? - významnost, já, Adam, aby ses mi stala Evou, ale něco mi
te nabourává... u miliardy dáblů! u miliardy krav! miliardy ženských!
... ale když si představím množství, upadám z jednoho podivného sta-
vu do druhého, přičemž stav odporu a hnusu vůbec není ten hlavní.
A olympanská lhostejnost vyplývající ze zaměnitelnosti jedné žen-
ské druhou ženskou a jedné pranoji druhou paranojí? A ještě navíc
nuda...

Opakoval jsem nahlas "nudí mě utrpení v takových množstvích"
a zaposlouchal jsem se do obsahu těchto slov, podivného, neslychá-
ného dokonce, a tak veličce mého (lidského).

A věřte nebo nevěřte, je mi k smíchu má důše, ten duch, jeden
z mnoha. Jestli se neslituju nad služkou Helenou, slituje se ně-
kdo jiný nad služkou Helenou. Taky lítost se rozmnožila - v samém
Buenos Aires je nějakých sto tisíc duchů, kterým se říká zduchov-
nělé. Je mi to k smíchu.

Opakuju nahlas "je mi k smíchu lítost v takových množstvích"
a zaposlouchávám se do zvláštního obsahu toho výroku, neobvykle
lidského.

Vstávám. Jdu ven. V padající noci je z cesty vidět na obzoru
vyvstávající bělavou elektrickou mlhu, skoro nepostřehnutelnou, a-
le mučivou, spletitou, jakoby z neskutečnosti... ohavný fakt, kte-
rý mě deprimuje... ušlapává mě...

Pondělí

"Jen jestli ty jeho stavy strachu a rezervanosti... doopravdy

existovaly." "jakási teorie - píše Gombrowicz - se mi vtírá v mém vztahu k lidem.. Nebyl ten problém množství taky problémem vymyšleným, odvozeným z teorie, která mu přikázala přijmout názor, že množství nás zasahuje v našem člověčenství?"

"Gombrowicz chápal, že prvním jeho povinností by bylo ověřit, nakolik je to reálné. Ale... máx to cenu ověřovat? A nač se trápit?"

"Vždyť jestli to neověří on, udělají to za něho jiní, kolik set tisíců hlav je k dispozici, aby si je lidi lámali!"

"A to je důvod, že místo aby strávil bezesnou noc, šel spát."

František Pavlíček

Dostaveníčko v Lurdech

Zamilovaný jsem býval, až kam pamatuju, pergamentně. Tímto příslovečným určením způsobu by můj stav komentoval Francek Ponížilů, lukovský kostelník. Na jiném místě vzpomínám na horoucí vzplanutí k paní učitelce Žofii Libigrové, když mi bylo pět. Stalo se tak uprostřed zkoušek na ochotnické představení, do kterého si mne vypůjčili, abych s dětsky jímavou toporností odbreptal roli o třech replikách. Teď tu svoje prvotní erotické trauma připomínám jako důkaz, že nejen profesionální, ale i amatérské divadlo je semeniště pokušení, svodů, ba i miliskování. Nemám dost místa na úplný chronologický soupis svých četných zamilování. Ani na popis jejich realizace v podobě notoricky známých dětských her, v nichž se dostává průchodu mladičké zvědavosti, vyburcované anatomickou odlišností kamarádek opačného gramatického rodu.

Dodnes se mi nepodařilo pochopit, jaké duchovní, emotivní, fyziologické či chemické pochody v našich útrobach rozhodují o výběru našeho druha. Proč jednomu se až trýznivě krásnou zdá osoba, která druhému nestojí za ohlédnutí.

Já se okolo čtrnácti takhle bezmezně zamiloval do dcery vrchního četnického strážmistra, kterého do Lukova přeložili odněkud z Ostravska nebo Těšínska. Jmenovala se Věra - už to jméno znělo tenkrát kouzelně. Dnes bych ovšem sotva dokázal vysvětlit, čím mne tak bezmezně očarovala. Tvářičku měla hezkou, to je pravda, především velké, krásné tmavohnědé oči, ale jinak půvabu sotva za šesták. Byla pomenší a boubelatá, do kostela capávala na plochých nohách jako kachna a jak domýšlivá byla, jak nestoudně pyšná! Ještě horší bylo, jak okatě dávala najevo, že o mě ^{ne}stojí. Ale ani to mě nepřivedlo k rozumu, právě naopak se mi až bláznivě rozbouchalo srdce, kdykoli jsem ji uviděl. Kvůli ní jsem začal kamarádit s jejím starším bratrem a nezmeškal jsem jedinou příležitost k návštěvě jejich služebního bytu na četnické stanici. Svou hlubokou náklonnost jsem jí dával najevo planoucími pohledy, šiframi dvojsmyslných slov, písemnými relacemi na lístcích, zastrčených do půjčené nebo

darované knížky. Ale všecko mé snažení bylo neplodné, nezabral žádný figl, odpovědi na mé usilování zůstával z její strany povýšený odstup, občas projev výsměšné averze, nejčastěji lhostejnost a pokořující nezáměr. Jako bych pro ni neexistoval. No tak dobrá, ty tlustá pyšná princezno, nechceš, nech být, ~~nebuď~~ nebuď. Začal jsem se otáčet za jinýma, ale z Věry jsem stejně oči nespustil. Kdyby byla dala najevo nejmenší náznak zájmu, bezhlavě bych se jí byl vrhl k nadměrně buclatým a nepřiliš ušlechtilé formovaným nožkám. Dobový průměr o takových pravil, že jsou jak od kulečníku.

Po pěti letech ponižující a urážlivé prezíravosti se hrdopyšná kráska konečně rozhodla dát najevo, že ví o mé existenci. Na prvního máje ve třiačtyřicátém roce si na zábavě, kvůli četníkům vydávané za taneční hodiny, přišla pro mne o dámské volence. Stát se to o rok nebo o dva dřív, byl bych padl do mdlob v ohromujícím náporu milostné euforie. Ale toho prvního máje už bylo pozdě. Já se mezitím vyvázal ze svého citového otroctví a upsal se čertu jinde. Opožděné vyzvání k tanci se mi za zády ozvalo, právě když jsem vytácel svou první dospělou lásku. Věra nečekala na souhlas a s vlastnickou samozřejmostí mne vzala okolo ramen. Jenomže co ještě před rokem mohlo být příčinou sladké závratí, najednou měle příchůť trapných rozpaků, které doprovázejí nemilou životní kolizi. Stačili jsme se sotva párkrát otočit na prknech hospodského sálu, hojně posypaných nastoupaným voskem, a už před námi stála moje nová vyvolená. Dala mlčky najevo, že nemíní kapitulovat a s kouzelným úsměvem mne Věrce odňala. Ta jí to za chvíli oplatila. Zeptal jsem se jí mrzutě, proč zbytečně provokuje, když předtím kolik roků dělala drahoty. Změřila si mne těma překrásnýma, unyle línýma očima a místo odpovědi na otázku mi prostě oznámila, že ten valčík se mnou dotancuje ona, i kdyby si měla někoho zjednat, aby tu cizí kočku vynesl v zubech. Jenomže to už k nám zase přes celý sál mířila Jarmila.

Připadal jsem si jako loutka bez vlastní vůle a síly, jako míč, který si z rozmaru dvoje ruce pohazují přes volejbalovou síť. Když jsme pak s Jarmilou tancovali kolem hlavních dveří, trapem jsem ji vyvedl ze sálu, přes hospodský dvůr,

mezi chalupami a po zahradách až za vesnici na stráně nad hraběcím letním zámečkem Tusculem. Švestkové aleje byly v jednom květu a nikdy už nevoněly mi nad hlavou s tak hořkou mánivostí jako tu květnovou noc, kdy z hospody až k nám pod les neslo se milostné vrískání křídlovek. Scéna jako vytržená z Viléma Mrštíka. Moje láska se jmenovala jako hrdinka Máchova Máje. V noci prvního května se mně, pomalu už dvacetiletému chlapovi, prvně dostalo názorného poučení, jakým zázrakem může být políbení dvou dospělých lidí, když je oba naráz potrefí zamilování.

Přitom jsem u nás na vsi od klukovských roků míval bůhvíproč pověst vykutáleného neřáda, kterému by se každá slušná děvucha měla zdaleka vyhnout. Nevím, co kamarády poprvé vedlo k tomu, že si mě vybrali za partafíru při špehování mileneckých dvojic v našem revíru. Potom už to byl zvyk, podobný setrvačnosti, která jednu politickou garnituru drží u kormidla celá desetiletí - bez ohledu na věk a schopnosti. Stejně nepochopitelně, jako jsem se stal vůdcem smečky, vysloužil jsem si časem pověst takového toho, co "je na ženské". Ale v podstatě jsem byl stejně ťululum jako ostatní, snad jen trochu výřečnější. A protože jsem starší sestře vypomáhal s její milostnou korespondencí, zdál jsem se fundovanější v teorii. Souběhu všech těchto okolností děkuju za to, že už ve třetí měšťance jsem se stal protagonistou aféry, zcela nepřiměřené mému věku. Nebylo mi ještě čtrnáct.

U nás v Lukově byl dívčí sirotčinec Charity, vedený řádovými sestrami, a při něm "klášter", obecná škola pro chovanky ústavu. Ale chodila do ní i děvčata z klerikálních, především úřednických rodin v hraběcích službách. Dívky ze sirotčince žily v přísné izolaci klášterní zahrady, ohrazené vysokým neprůhledným plotem z prken. Nahoře nad nimi konal ještě hrozivou strážní službu dvojí ostnatý drát. Jen pár vybraných děvčat chodilo jako my do sousedního Fryštáku do měšťanky. Ty se ovšem podle příkazu sestry představené musely držet od nás stranou a opravdu se chlapeckému živlu ze začátku vyhýbaly. Jinak jsme je mohli vídat jen v kostele při mši. Chlapci klečovali na dlaždicích před oltářem vpravo, dívky

vlevo. Byly vedeny přísně, chovaly se ctnostně a většinou jistě byly i zbožné. Jenomže jim bylo dvanáct, třináct, čtrnáct roků, a tak mládí občas mělo vrch nad katechismem.

Klečívala mezi nimi jedna hezká, napohled velmi plachá, s velkými dvěma copy. Jmenovala se Libuše, po lukovsku Liba. Jediným jejím handicapem byla silná krátkozrakost, jenže tenkrát brýle nebyly běžnou věcí a spíš dívčí tváři přidávaly zajímavosti. Nevím, jestli jsem po ní pomrkával víc než po jiných. Nemohu tedy její zájem o mou osobu vysvětlit ničím jiným než právě onou tajemnou alchymií lásky, o které byla řeč na začátku.

Jednou po bohoslužbě mi totiž Libina kamarádka diskrétně podstrčila od ní svatý obrázek. Byl na něm spanilý anděl se svatozáří, v dámském rouchu, v jedné ruce třímал ratolest, druhou postrkoval po lávce nad propastí chlapečků a holčičku. Na zadní straně obrázku stálo školáckým písmem: "Z lásky svému Františkovi Libuška."

Ohromilo mne to. Do té doby jsem se jakživ nesetkal s vyznáním tak otevřeným a neostýchavým. Vypadala, že neumí napočítat do deseti - a takhle si troufla! Stejně odvážný a přímý byl i Libušin pohled, upřený na mne před kostelním oltářem. Štěstí, že měla na očích silná skla brýlí, bez nich by se byla prozradila mnohem dřív. Pro úplnost musím dodat, že já v té době byl chlapec hubený a drobný, jedním slovem střízlivík, druhým oskoruška. Musel jsem se vedle ní vyjímat jako cvergl, neboť Libuška, bezmála o rok starší, byla pěkně urostlá, Čelakovský by napsal ztepilá. Pánbůh k ní nebyl skoupý, na klášterní chovanku byly její dívčí tvary až pohoršlivě očividné. Možná právě její bezmála až ženská spanilost mě povzbudila k odhodlání dát se s ní před očima svých vrstevníků do páru. Stali jsme se tak první zamilovanou dvojicí mezi školáky do čtrnácti let, kterou naši vrstevníci s plnou vážností vzali na vědomí a uznali de facto. Netrvala ta láska dlouho a byla samozřejmě úplně nevinná. Přesto měla dramatičtější dohru než později leckterá problematičtější a někdy i riskantnější historie.

Po výměně několika kostelních psaníček dospěl náš vztah do vyššího stadia. Cestou z měšťanky jsem Libě jakožto své milence nosil aktovku. Vypadalo to absurdně, logičtější by bylo, aby ona nosila mne na zádech, jenomže láska se neohlíží na logiku. O něco později pak bylo rozhodnuto, že si musíme udělat schůzku. Pasívní tvar jsem tu použil záměrně, protože zmíněné rozhodnutí nebylo mým dílem a patrně ani projevem vůle mé partnerky. Zrodilo se mimo nás dva, v oné sféře, kde vznikají fámy i naprosto zaručené drby, pověry, dohady, pomluvy a jiné produkty veřejného mínění. Především nás však k památečnímu setkání předurčily Libušiny kamarádky. Staly se sudičkami její lásky a vzaly do svých rukou i nezbytnou režii.

Protože ona sama nesměla opustit teritorium kláštera a čtyřkilometrová cesta z měšťanky přes pole domů nezdála se pro milostné setkání dost diskrétní ani bezpečná ba ani romantická, zbyla nakonec jediná možnost. Mohamed musel k hoře. Bylo mi přisouzeno nepozorovaně zdolat vysoký klášterní plot, nerozpárat si útroby ostnatým drátem a v určenou dobu se dostavit na smluvené místo romantického dostaveníčka. Byla jím lavička před kapličkou v nejdlehlším koutě klášterní zahrady na rozhraní mezi pozemky kláštera a fary. Pár metrů za ní byl už prkenný plot, z farské strany vysoká hromada kompostu, tedy liduprázdná tišina jako stvořená pro milkování a erotické rejdy všeho druhu. Jenže na nic takového já neměl ani pomyslení. Lhal bych, kdybych tvrdil, že jsem tu výpravu podnikl dychtivě, bez starosti, ba s lehkým srdcem. Mahnáno jsem měl až hanba, místo hříšné žádosti mne rozechvíval strach, jenže couvnout se nedalo, v sázce byla čest a dobré jméno. Kdopak by se odvážil riskovat už ve třinácti takovou ztrátu.

Klášterní kaplička se říkalo Lurdy. Byla uplácaná z neopracovaných balvanů a valounů do podoby romantické jeskyně a vzadu ve výklenku stála známá socha Panenky Marie v úboru bílém a modrém jako blankyt. Vedle kapličky se čepýřila stará třešeň a šeříkové houští, které bujelo kolem dokola, vytvářelo ochrannou bariéru před zvědavci a špehouny. Ideální zákoutí pro tajnou milostnou schůzku. Její průběh však i na mé začátečnické gusto byl příliš prostý ba až nudný. Liba totiž

byla bytost vážná a málomluvná. Řeč se tedy bez jiskry vlekla od věty k větě jen aby neuvázla v trapné stojatosti. Tělesně pak milenci nedospěli dál než ke stisku dlaní opocených úzkostí. Těžko hádat, jaké myšlenky a představy táhly hlavou Libušky, oděné pro výjimečnou příležitost do "kostelních" šatů. Třeba se těšila aspoň na pár hubiček a dost možná očekávala i první pohlazení. Jenže já se krčil na lavičce vedle ní jako neduživý mladší bratr a místo na její dívčí vnady jsem třeštil oči na své nepříhodné oblečení. Neboť na první rande svého života jsem přišel ve vyrudlých starých trenýrkách, kanárková košile měla ošoupaný límeček a dřevákové špičky mých sokolských cviček zívaly jako dokořán otevřené tlamy dvou žraloků.

Schůzka skončila do ztracena, nemastná neslaná jako polévka z vývařovny pro žebráky. Nezaznělo vyznání lásky, nedošlo k polibkům ani k objímání. S rozšafností obstarožních sousedů jsme si nakonec podali ruku, a to bylo všecko. Tichý hlásek v mém podvědomí se dal slyšet, že se ode mne očekávalo mnohem víc. Abych tedy aspoň trochu napravil svou reputaci, ještě ten večer jsem Libě napsal psaní. Pateticky zamilované, o to vroucnější, oč nedomrlejší bylo mé počínání v Lurdech. Při májové pobožnosti jsem psaníčko oděslal po zavedené kurýrce a oddechl si, že se tím uzavřela jedna kapitola našeho milostného románu, a nějaký čas bude pokoj.

Byl. Ale jenom dva dny. Třetího rána jsme si my měšťan-
káři cestou na autobus všimli mezi klášterními chovankami nezvyklého neklidu a rozčilení. Okázale si nás nevšímalý, na otázky neodpovídaly, prostě nás ignorovaly tak nápadně, že mě měly trknout vlastní volské rohy. Libu vidět nebylo. Na zastávce autobusu však stála vysoká, statná abatyše v černém hábitu s bílým lemováním na čepci. Koupila si jízdenku do Fryštáku. Při pohledu na ni měl jsem pocítit druhý trkanec.

Ve škole to ze začátku vypadalo jako jindy. V poslední hodině mi učitel poručil obejít všechny třídy s jakýmsi oběžníkem. Byla to příjemná ulejšvárna, štrádoval jsem od třídy ke třídě co noha nohu mine, aby mi pochůzka s uloženým poselstvím vystačila na celou hodinu. Když jsem šel kolem ředitelny, pootevřenými dveřmi jsem uvnitř zahlédl představou našeho kláštera. A teprve v tom okamžiku /jako vždycky

se zpožděním/ mi dýchací cesty sevřel strach. Špatné svědomí jako by mě zezadu nakoplo, tak jsem v poklusu vpadl do třídy naproti. Jenže tam se mi dostalo asyly jenom na pár minut. Když jsem se vyšoural na chodbu, abatyše se právě loučila s naším obávaným panem ředitelem Bobalíkem na prahu jeho svatyně. V panice jsem uskočil za roh, jenomže tam byla chodba slepá, končila zamčenými dveřmi kabinetu. S bušícím srdcem jsem vyčkával za bukem, až důkladné kročeje komisních bot sestry představené dozní dole na schodišti. Teprv potom, přikrčený jako infanterista v ostřelovaném zákopu, jsem přeběhl kolem ředitelny na opačnou stranu, kde mi nabízela spolehlivý úkryt tělocvična, a ještě bezpečnější komora s žíněnkami, kozami, švihadly a všemožným ostatním paže tužícím nářadím. Zavrtal jsem se do skříně s kužely, lany, mičudami, a ani jsem se nepohnul, když se ode dveří ozvalo mé jméno. Pan ředitel stál na prahu komory a o mne se pokoušely mráčky.

"Franto, vylez ven," pravil ještě jednou, chvílku setrval ve vyčkávacím postoji, potom se zle rozkřikl a za ucho mě vytáhl ze skrýše. Z podpaží se mi po žebrech hrnuly čůrky ledového potu a vpíjely se do horního okraje trenýrek. Náš ředitel nechodil pro facku daleko a nevyplácel v drobném. Když se rozběsnil, měly z něho špundus větší kapacity než já. Tentokrát však kupodivu nekřičel, nehrozil ani nekřesal pěstí o můj boltec. Sedl si na kladinu, chvíli mne zkoumavě pozoroval a pak se zatvářil jako by mi prozrazoval neslýchanou novinu. Navštívila ho sestra představená z lukovského sirotčince a mám prý hádat, co mu přišla oznámit. Já se nezmoohl na půl slova, hovádko by aspoň zabučelo.

"To bylo poprvé?" optal se bez předpokládaného úvodního výslechu. Tak úplně indolentní jsem zase nebyl, abych se nedovtínil, že naráží na mé dostaveníčko v Lurdech. Zvetil jsem se ovšem zase jen na němé přikývnutí. "A také naposled," uzavřel ředitel vědoucně a vytáhl rozhodující trumf. "Jinak povím tvému tatovi, že tě přešla chuť na učení, ať jde zadat na faru ohlášky." Navzdory totální zdecimovanosti jsem z jeho korektní intonace poznal, že si ze mne dělá škláby. Patřil

na mne jako lodivod na ztroskotanou kocábku, nevěřícíně zavrtěl ježatou hlavou a šel. Ode dveří tělocvičny vystřelil ještě jednu otázku, vybočující z generální palebné linie.

"Tu básničku jsi složil sám?" Připustil jsem ani ne tak z pravdymilovnosti jako spíš v důsledku dosud nepřekonaného otřesu, že nejde o mé původní poetické dílo, nýbrž o adaptaci textu tendy populárního valčíku Karla Vacka Těžké je loučení. To ho poněkud upokojilo. "No proto," dopověděl smířlivěji a zanechal mne mému třináctiletému osudu.

"Báseň", o které byla zmínka, tvořila ústřední část mého milostného poselství Libuše po neslavném návratu z Lurd. Zasadil jsem ji do své vznícené konfese jako drahokam do královského diadému. Pro tuto historickou písemnost jsem sáhl nejenom pro exkluzivní mramorovaný dopisní papír z korespondenčního fundusu mé sestry, ale i po neobvyklém inkoustu. Pro co nejmocnější emotivní účinek jsem svůj výtvar zaznamenal šarlatem. Na levé vnitřní straně dvojlistu jsem vytvořil siluetu kopců rodného Valašska, jak jsem je spolužačkám kreslil do památníků. Vedla mezi nimi dlouhá cesta s ostře řezanou zatáčkou, slunko, jež se mazlivě ukládalo do klína mezi vrchy, vystřelovalo paprsky na všechny strany v úhlu stoosmdesáti stupňů, a mezi nimi se splétaly snítky růží s iniciálami LS a FP. Zapomněl jsem napsat, že Libuše byla příjmením Slováčková. Na protější vnitřní straně byl spáchán hned dvojí zločin: okradení básníře, který panu hudebnímu skladateli Vackovi, později národnímu umělci, sepi-soval texty pro jeho šlágry, a navíc zprznění jeho výtvaru pro vlastní egoistické záměry. Pamatuju se už jenom na první čtyřverší.

Dřívě, než se rozloučíme,
drahá, jediná,
řekni mi, že naše láska
není ztracená.

Toho historického dne se všichni lukovští měšťankáři ubírali ze školy ke svým domovům rychlostí předtím nikdy nevídanou. Podobalo se to úprku. Opustili mne v mém poneštěstění, ani zvědavost je nedonutila počkat na mne. Vyčerpaně jsem

se vlekl pár set metrů za nimi netuše, že mé kalvárii zdaleka není konec. Za hornoveskou hospodou Na špici, to bylo poslední stavení v Horní Vsi, jakémsi předměstí Fryštáku, hrozivě se tyčila za stodolou postava v černém řeholním hábitu a vystoupila z úkrytu teprve když bylo zřejmé, že se jí nebudu moct vyhnout. Já zamumlal pozdrav, ona přikývla a beze slova se přidala ke mně. Srovnala své řádové kročeje s mými civilními a až po dlouhém mlčení začala přemítavě vykládat klidné, stoicky nadhlížeující expoé, jako by předříkávala litánii.

Dopis, který jsem poslal své milé, tou dobou zřejmě internované za klášterní ohradou, výmluvně a viditelně nechala vyčnívat z širokého rukávu řádového roucha. Nebyla to ježdina její trumfová karta, brzy jsem z jejích slov pochopil, že sestra abatyše byla tři dny předtím netušeným svědkem mého dostaveníčka s její chovankou v Lurdech. Jen bůh ví, kdo jí na to upozornil, a teď se mnou hovořila jako by mně bylo ne třináct, ale nejmíň třiadvacet. Přestože před pár dny na vlastní oči viděla, že jsem spíš začínající ministrant než pálený kostelník.

Abatyšina rozprava byla přehledná a srozumitelná. Libuše je počestná, spořádaná, pracovitá dívka a pilná žákyně. Je však téměř o rok starší než já, a to z mé strany není prozíravá volba, měl bych svou životní družku hledat spíše mezi dívenkami mnohem mladšími. Další okolností, která mluví proti tomu, abychom své lásce dali konkrétnější podobu včetně církevního požehnání, je skutečnost, o které možná nevím. Libina matka je pouhá služka a navíc svobodná matka. Kromě dcery má ještě mladšího synka, který je vadný na nohy. Liba s největší pravděpodobností taky půjde do služby, kdežto já mám jít studovat na gymnázium v Holešově. Bude-li mou práci provázet boží požehnání, dostanu se třeba až do Brna nebo do Prahy na vysoké školy. A to by pak už vůbec nešlo dohromady - pan doktor a služebná. Jeptiška hovořila zdlouhavě a s mnoha repetičemi, apelovala na můj rozum, dovolávala se mého svědomí, abych nedejbože nezkažil chudobné klášterní

chovance život, jak to kdysi bezbožný svůdce učinil její mamince.

Chtělo se mi pateticky vykřiknout, že nikomu nic kazit nebudu. Stejně jsem ještě ani úplně přesně nevěděl, jak se taková věc dělá. Místo toho jsem ne moc přesvědčivě odvětil, že ji mám rád a nikdy se jí nevzdám. Byl konec května. Za měsíc jsme třetím ročníkem ukončili docházku do měšťanské školy. Mé Libě tím skončila doba, vyměřená pro její pobyt v sirotčinci. Maminka si pro ni nečekaně přijela o pár dní dřív a ještě ten den ji odvezla domů k Uherskému Hradišti. Od schůzky v Lurdech už jsem ji nezahlédl, ani rozloučit jsme se nemohli, střežili ji jako vzácný květ před nebezpečným škůdcem. Až někdy po osmi letech, na sklonku války, dostal jsem od ní svatební oznámení. Citovala na něm dvě řádky mého ostudného psaní. Ten překlep v předposledním slově se mi povedl, jedno písmenko se připletlo navíc. A první památeční svatý obrázek s věnováním od ní našel jsem předloni po smrti maminky ve stole, když jsem dělal pořádek v naší staré chalupě. Ležel založen ve starém kostelním zpěvníku, bůhví jak se tam dostal. S ním tam byly dvě kartičky tak malé, aby se přeložené schovaly do sepjatých dlaní nedaleko oltáře lukovského kostela před padesáti lety. Na první je napsáno tužkou doslova: "Můj drahý Františku! Ó ty moje drahá duše ó jak toužím po tvých polibcích. Děkuji Ti za tvůj dopis který mne velmi potěšil. Ó jak toužím Tě spatřiti tu Tvoji milou tvář. Srdce mé je neklidné jako koráb na rozbouřeném moři. Srdce mé se chvěje touhou Tě spatřiti. S pozdravem a políbením končí Libuše. Nazdar!"

Když vzpomínám na ty roky, musím přiznat, že jsem vlastně ani nebyl do Liby zamilovaný, i když se mi líbila. Přijal jsem svůj milenecký úděl jaksi z vyššího úradku, postavili mě před něj jako před hotovou věc. Ale na skutečnou zamilovanost dávného věku mladosti mám v paměti docela jinou památku, mnohem pozdější, až z heydrichiády. Jednou nás brzy ráno v létě dvaadvacátého roku probudil křik, psi, těžká nákladní auta. Vesnice na našem konci byla obklíčena německými vojáky, kteří lidi vyháněli z chalup

a hledali po púdách a sklepech podezřelé osoby. Všude zmatek, kravál a hlavně strach, tenkrát Němci řádili jako pomínutí. Jenomže nepíšu válečnou povídku a vybavuje se mi jiný pocit, mnohem silnější než úzkost a strach. Lítost až k zoufání. Měl jsem totiž na následující den domluvenou ve Zlíně schůzku, na které mi hrozně záleželo. A jak jsem stál u nás na dvorku čelem ke zdi se zdviženými rukama, s ozbrojenými vojáky za zády, naplnila mne strašná, ale opravdu strašlivá lítost, že je amen s vytouženým destaveníčkem, jestli nás postřílejí. Tak může uvažovat jen člověk doopravdy zamilovaný. A do mne se spár zamilovanosti poprvé začal právě za enoho válečného svítání.

Eda Kriseová:

C O S E S T A L O N A H O R Ā C H

Když jsem vyjížděla ráno z Prahy, bylo minus devatenáct stupňů a autobus se nesrazil. Stoupala jsem údolím a potom strání a bylo mi pořád tepleji, sundala jsem si čepici i rukavice a ve výšce jedenácti set metrů ukazoval teploměr na přední verandě dvacet čtyři stupňů. Vynesla jsem si lenátko, postavila ho do závěje, pořád se propádalo, protože sníh byl změkklý, klesla jsem do něj a čekala, co udělá s mým tělem čtyřicet tři stupňů v teplotě a devět set metrů rozdílu ve výšce nad mořem. Ležela jsem tam s přimhouřenýma očima a sledovala hrbolaté a zas žensky oblé linky hor a vzduch se chvěl teplem nad sněhem, dvacet pět let prý nebylo tolik sněhu jako letos. A do sněhu pralo slunce jak do Peru a hory dostávaly na severních stráních modré stíny a můj stín houstl a prodlužoval se. Slunce zářilo jak meruňka a mráz už zase vylézal z údolí, kde se v tom krásném dni zmenšil, až skoro nebyl. Teď se plazil vzhůru a mrazil stopy přes den rozměkklé jako člověk na chvíli změkklý láskou ztuhne do své neúprosné podoby, když láska skončí. Den klame, noc je pravdivá jak smrt. Místo tuhnutí dalo by se i měknout, otvírat se ke smrti a přijmout ji s radostí jako lásku.

Teploměr jede za o čtyřicet stupňů dolů, možná teď to se mnou něco udělá. Nemožu ale čekat v nečinnosti, protože bych brzo umrzla. Jdu tedy do dřevníku, najdu si jeden tlustý železný klín a připravím jeden hustý klát, tak těžký, že ho nezvednu na kozu. Musím pracovat na zemi. Je to smrk oloupaný z kůry, kůru asi sežrali brouci a zbytek dodělal smrad. Chytil smrky pod krkem a dusil až zaškrtil. Obrácenou sekerou buším do klínu a klín zalézá do klátu a čím víc buším, tím menší mám vztek a větší radost. Připadám si jako Herkules z velké tarotové arkány, ten má v ruce kyj a nad hlavou znamená nekonečna. Klát sice mé síle vzdoruje, ale přece vím, že poznání není jen síla těla, ale i síla duše, odtud nekonečno. Dábel sedí ve velké arkáně na trůnu a hadí síla mu prohořívá tělem vzhůru a na vrcnolu hlavy šlehá jako plamen, jednou rukou ukazuje dvěma prsty k zemi a druhou k nebi, dole je černý měsíc a nahoře bílý měsíc. Rovnováha není v jistotě, ale v přijaté nejistotě a poznání není v odřeknutí se, ale ve vyhoření. Pak už je jedno, jestli je nahoře nebo dole. Ale nejhorší je, když se něco, co je nahoře a

čeho se snad smějí velkou milostí dotknout někdy básníci a filosofové, stáhne na zem a vyloží a některým se zdá, že na to stačí rozumem. Lidé, u nichž všechno začíná a končí a tedy mohou všechno změnit, člověk jako smrtelná hmota, nadčlověk jako ideologie. Ach, pane Bože, nedopusť. Dábel je v těch, kteří se snaží a myslí si, že mohou pojmenovat a vysvětlit i čábla. V těch, kteří jsou schopní několikrát v jediném životě jinak a nově myslet. Vytloukám je sekerou do klínu, zaklínám do pařezů, ať tam sedí, zmaterializovaní navěky.

Ať tento svět není jejich ani na okamžik, v němž se jim to zdá.

Mráz už vlezl do dřevníku, za chvíli mi ruka přimrzne ke klínu a polena se začnou obalovat ledem. Rozmáchla jsem se až do stropu a poslední velikou ranou rozetla poleno, dlaněmi odtlačila půlky od sebe až sténaly, a tím jsem přemohla strom, na kterém určitě déle než jsem na světě rostla mohutná masa, pořád by možná rostla, zatímco mé maso ubývá a řídne. Dokud byl strom živ a zdrav, šířil herkulesí sílu, teď ji promění v teplo a na jaře vrátíme zas dřevěný popel lesu. Když jsem nemocná, chodívám brát si sílu ze stromů, každý je na něco, ale dub snad na všechno.

Pila se mi zaštípla do smrku, potřebovala bych někoho, kdo by řezal z druhé strany, ale silný je tu jen mráz. A tak zatoužím po lidech, nechám klát na zítřek a jdu na velkou boudu na grog. Pan vedoucí tam v kuchyni seká nožem do prkýnka a sklovité kousky cibule vyletují, silný jako Herkules občas zaslzí do rukávu. Musí sám vařit. Kuchařka nahoře krvácí, protože jí domovník z horní boudy udělal dítě a dala ho pryč. Má už tři děti a muže žádného, opustil ji a od té doby, co sem přišla z rovin, miluje pana vedoucího. Jednou s ní pan vedoucí jel za jejím mužem, když už kolikátý měsíc nezaplátil alimenty. Našli ho v posteli na hromadné ubytovně a všude kolem byly láhve od kořalek a paní Halíková začla svému muži plačtivě domlouvát, celá se skrčila, takže vypadala jako malé moudré zrazené děvčátko, ještě nedomluvila a on vstal, chytil ji za krk a za zadek a vyhodil ji dveřma na dvůr, kde spadla na kolena. Pan vedoucí, který by nikdy žádné ženě neublížil, ho zmlátil, a jeli pryč a od té doby paní Halíková miluje svého zastávce smrtelnou láskou. On je prvním rytířem, kterého v životě poznala, princem a zároveň bohem otcem. Zdá se jí, že pan vedoucí ví všechno, co ona neví, a může všechno, co ona nemůže. Vytírá třikrát denně kuchyň a

sama se dvakrát týdně koupe, aby se sebe smyla mastné páry a pach jídel, která vaří. Vysušuje si mastnou pleť toaletní vodou, až je hebká, bílá a růžová, a pan vedoucí ji nechce, i když žádnou jinou nemá. Nemůže s ní nic mít jednak proto, že je o jeden její věk starší a pan vedoucí dobře ví, že staří srnci se střílí, aby nekazili stádo, a za druhé snad proto, že všechna láska padla na jednu stranu, není už co rozdělit a rovnováha nenastane.

Pan vedoucí umí bojovat se lvem, ale neumí to se ženami, protože je neumí ničit. Ví, že má hřích, že s paní Halíkovou nesí, zavinil i to, že si uhnala dítě s domovníkem. Moc dobře to ví a proto teď, když se chuděra smrtelně bledá svíjí nahoře v křečích a mnoho krve nezbyvá, stará se o její malé děti. Možná chce pan vedoucí zůstat u svého trápení, už si na něj zvykl, kdyby ho najednou přepadla radost, cítil by se asi zaskočen a snad by i couval jako před paní Halíkovou. Její zorničky se po pár sklenkách rozšiřují a zdola se přetahuje opálová mžurka jako u kocoura, který už poznal jaké to je a chce znovu. Kolikrát běžela už nahoru do postele pana vedoucího, lehla si tam a tolik plakala, že ji pan vedoucí nemohl vyhnat. Zavolal údržbáře, který měl v pokoji rozdělanou rekreantku a musel vstát a paní Halíkovou vyhodit a ta se mu divoce vysmekla a rozcuchaná, s obličejem červeným od pláče, běžela nahoru podle tyčí k domovníkovi. Hlavu si omotala šálem, běží proti severnímu větru a krev v ní hrká, je jí teprve dvacet dva let a na každém kroku se propadá do sněhu jako do vlastního života. Po takové noci přijde ráno v šest do kuchyně, má červená bělma a temné kruhy pod očima, ruce rozpraskané prací, tělo hebké, teplé a tiché. Pracuje jako by si tím chtěla vysloužit svatost, jako by prací odčiňovala hřích svého žití.

Sedím u postele mučednice lásky a ona mi s pláčem vyjeví, že čtvrté dítě už mít nemohla, že si všichni beztak myslí, že to má s vedoucím, protože nikdo nevěří, že spolu žijí pod jednou střechou v čistotě a neposkvrněnosti, a že jí samotné se zdá, že to má s ním a ne s domovníkem, který ho jen potmě zastupuje. Nikdo přece neví o jejích nočních cestách nahoru po tyčích, sama neví, kde v noci byla, ráno má hlavu prázdnou a vyhýbá se vedoucímu. Neměl jí namazat chleba, když byla nemocná, neměl se jí starat o děti. Nebyla zvyklá plakat, když na ni někdo byl zlý, ale plakala, když na ni byl hodný.

A když přijdu od paní Halíkové, které jsem z karet zas revy-

četla a tudíž ani nemohla slíbit lásku pana vedoucího, sedí v hale u stolu společnost a vyprávějí mi, jak jim vykradli chalupy. Poslouchám, že tam měli HI-FI, staré knihy, obrazy a sbírky desek, ledničky a sekačky na trávu. A vedle sebe pořád slyším hlasité ženské špitání: - Jen ho pozvěte a až tu bude, tak se ho zeptejte rovnou, co proti vám má. Takové problémy se mají ventilovat. Je to váš problém? Není. Vy se k němu chováte vstřícně, ale jeho chování k vám je celý týden mimo normu.

- Mám se ho zeptat přímo? - ptá se inženýrka odbornice na vztahy. Paní inženýrka se prve na záchodě malovala a celá rozčilená mi řekla, že jde pozvat pana vedoucího ke stolu. Já věděla hned, co jí pan vedoucí řekne, čekala jsem a bála se, že jí řekne přesně to, co nechce celý život vědět, a zatoužila jsem utéct do promrzlé chalupy, zatopit, vlézt do postele, pomalu rozmrazat a dívat se na odlesk plamene na stropě.

Už se k tomu chystá, vidím, jak se červená a pan vedoucí zrovna vypráví o svém otci a tu mu inženýrka nešťastně skočí do řeči, vedoucí je dobře nastartovaný, narazil na překážku, chce se natočit, vyhnout, popojet, ale ona mu zas zahradí cestu a to ho našťve a utvrdí, že je kráva a vždycky byla a k tomu stará jepice a škatule, která před třiceti lety třeba vypadala k světu. Tváří se jako děvčátko a je padesátnice nevyhrkaná.

Paní inženýrka dětsky nakrabatí tvář, rozvzlyká se a uteče doprovázena psycholožkou, která přetáhla ret přes horní zuby zapáčené dovnitř a zúžila oči v trojúhelníky. Ofina se jí bojovně natřásá, je to její práce. Šly spolu nahoru do pokojíčku, kde psycholožka jepici vysvětlí, že není škatule, ale vedoucí je psychopat, asociální člověk, nevyrovnaný, mluví z něj dítě, ani rodič ani dospělý. Sám se sebou je nespokojený, proto ta agrese. Mstí se na nás ženách za to, že ho jedna opustila. Takový člověk by se měl léčit a ne pracovat s lidmi, kterým ubližuje.

Paní Halíková leží vedle v pokoji, padají z ní krvavé kusy a po bílé košili tekou průhledné slzy a bílé mléko pro toho, který se nenarodí. Paní Halíkové nikdo nevysvětlí, proč má ve dvaadvaceti tři děti a muže opilce, proč si jiné holky klidně chodí s kluky a nic se jim nestane, proč měla otce alkoholika, který je všechny řezal. Proč je v tom tyglíku, kde se po generace nevyvíjí nic směrem ke kameni mudrců, anebo ke zlatu, ale je tam kámen pořád stejně těžký a tvrdý. Za co to mám? kladé si otázku, kterou by psycho-

ložka označila za dětskou, ale nikdo na ni neodpoví. Život je nepřetržitá bolest, myslí si paní Halíková, a netuší, že by to mohla někam napsat, protože si myslí, že to je jen její zkušenost a nechce šířit neštěstí ani myšlenkou. Jak bude stárnout, bude se bouřit pořád míň, také už se tak snadno nezaběhne na cestách po holých sněhových pláních.

- Tak vy prý píšete? - zeptá se psycholožka druhý den ve frontě na sjezdování. Zblízka má tenoučké obočí vytrhané do tykadla, vosí tvář a na ní nasazený úsměv, jsme přece na dovolené a fronta je běžná lidská situace.

- Mám tclik příběhů, - zasměje se a odhalí zuby zapáčené dovnitř, - mohu vám jich poskytnout celé stohy. Sousto pro literaturu.

A zatímco stojíme, vypráví mi příběh dívky, která se bála vyjít na ulici. Podstoupila analytickou psychoterapii, ne symptomatickou, protože ta nik nevyřeší. - My musíme najít příčinu a pracujeme tak dlouho, ponořujeme se tak hluboko, dokud ji nenalezneme. A to je pak radost, když máte člověka před sebou celého, rozumíte mu, všechno je najednou jasné, protože jsme objevili příčinu. Tak třeba u téhle dívky jsme po několika letech zjistili, že se bála své matky. Matka jí totiž, když šla ven, říkala, že jí to nesluší. Dívka odcházela pokaždé z domu s vědomím, že ji matka nemá ráda a chtěla se jí podvědomě pomstít. Neměla nic, než své panenské tělo, a přála si, aniž o tom sama věděla, stát se prostitutkou. Jenže přání se srazilo se strachem a s morálkou a konflikt pacientka nedokázala vyřešit. Proto se začala bát chodit na ulici. Zdá se to jednoduché, když je to rozluštěné, co? My na to obětujeme všechn svůj čas, jezdíme s pacienty i na soustředění, a to byste nevěřila, jak se nám tam otvírají.

Nemůže za to, říkala jsem si, může za to věda. Ona je prostě jen technický typ. Věda zpřacatí svět, srovná hory a údolí a všechny barvy rozmaže v jednu dokonale šedou. Věda svět nevytváří, ale rozhírá, dala této ženě moc nad zoufalci a dá ji každému, kdo se o ni uchází.

- A chodí ta dívka už na ulici? - zeptám se jak lstivá liška z čínských pohádek. Paní doktorka zbaští mou třešni, chytila by se i na holý háček, protože chce, aby se o lidském životě psalo pravdivě, ne nějaké vymyšlenosti, ale co je vědecky dokázané. Umění má lidem ukazovat, co je dobré a co zlé a jací mají být.

Zeptám se znova a ona přizná, že dívka jde, ale nerada. Naučila se překonávat strach, dokonce už chodí za roh do práce. A radost je právě z toho, že to není samozřejmé jako u ostatních lidí.

A povídá dál o chladných matkách, co všechno dokážou spáchat na svých dětech a jaké to má následky. A vtom si vzpomene, že se nevěnuje svému muži, který také stojí ve frontě, a tak se k němu otočí, vycení na něho zapáčené zuby a vezme ho za ruku, aby věděl a cítil, že jsou spolu na dovolené. Se mnou šíří osvětu a s ním lásku. A vypráví, že v sobotu a v neděli vstávají v deset a pak dlouze snídají a to jsou nejkrásnější chvíle jejich manželského života.

Pan doktor se vděčně a vysušeně usměje a povídá:

- My bychom se těšili i do penze, kdybychom se nebáli, že budeme mít málo peněz.

- My svou práci milujeme, - řekne paní. - Ráno se mi sice nechce vstávat, ale když už sedím v práci u své ranní kávy, jsem šťastna. Káva je nejnevinnější droga, tu si dopřávám, ale nekouřím a nepiji. Nekouříme a nepijeme, protože nás po tom bolí hlava, že jo?

Pan doktor zcpakuje úsměv. Jestlipak měl sexappeal aspoň když byl mladý a nebyl ještě tak spráskaně hodný. Mužský musí být trochu mrcha, ne mazaně skrytá, ale jasná, říkám si a hned se rozhlížím, jestli na mne zas vyjde sedačka s mladým hezkým Slovákem. Už jsme spolu jeli třikrát nahoru, avakrát na mne cestou dolů počká. Líbí se mi, jak přede mnou tvoří jako stvořitel vlnovku na zemi i ve vzduchu, vede tělo od pat po kulicha, srostlý s lyžemi, jede krásně, já za ním mnohem hůř, ale zas líp než jindy, jako by mi cestu vyjel, anebo předjel, pověsím se za jeho pružnost a lehkost a také tak jemně obkružuji boule, země se pode mnou vlní a čím jedu rychleji, tím jsem lehčí, až se mi skoro zdá, že bych se mohla vznést a plout nad modrým údolím.

- U nás byste našla tolik zajímavého materiálu, - řekne psycholožka. - Leží tam stony lidských příběhů, které nikdo nevyužije. A přitom jsou to životy už vyřešené, někdo by je měl zhodnotit v umění.

- Já žádné příběhy nepotřebuju, - řeknu, - já je ani nemám čas psát. Pořád mám míň času na psaní, protože ho víc potřebuju na život. Jsem divější, zamilovanější a volnější. A přitom vím, že jak mi bude ubývat života, bude ubývat i psaní, ale je mi to

jedno. Jde to asi oboje zároveň, anebo nic.

= To je zajímavý problém, - řekne psycholožka a dál ji neposlouchám, protože už vidím, že na mne vyjde sedačka se Slovákem. Je lichý a já jsem lichá. Držím si pevně rukavice a hůlky, aby mi žádná neupadla, protože kdyby mi něco spadlo, byla by příští krásná jízda ztracená.

236

Eda Kriseová:

CO SE STALO V BLÁZINCI

Ráno vstala unavená do šedého dne, do jednoho z těch stejných několika desítek dní, které ji oddělují od penze. Co se v životě napracovala a co z toho má? Bude se mít ještě hůř. Všimla si už kolikrát, že když je unavená, zdají se jí být lidé oškliví. Ani se raději nedívá do zrcadla. Namalovat se? Proč. Vybírat co si vezmu na sebe? Na co. Kdyby se jí aspoň něco hezkého zdálo. Kdyby aspoň ve snu uviděla moře. Kdyby byla krásná, mladá a zamilovaná.

V osm hodin vzala z trezeru černou plesnivou tašku a z eddělení vyzvedla pacientku. Jela s ní sanitkou do speřitelny uležit peníze. Vyndala z kabely igelitové pytlíky a v nich byly paklíky zelených Hradčan a stovky nešly od sebe, protože byly spečené plísní. Smrdělo to tak, až se to bankovní úředníci eklovali. A tak paní sociální počítala s ní.

"Našli ji jezeďáci ve stodole," peřídala paní sociální bankovní úředníci, aby pacientka neslyšela. "Ležela tam v lednu pod peřinou a říkala, že se jí tam zaběhl její nejmilejší černý kecourek a tak musela vzít peřinu a jít za ním. Všude tam byly," peřídá paní sociální, "pe trámech vycpané kočky, které už jí chcípily. Vyprávěla mi, jak je vykuchala, kůžičku prostřela na slunci, pak ji vycpala senem a dovnitř dala dřívka, aby kočka seděla nebo stála.

"Fuj," peřídala bankovní a rukou zkusila peřnost přepážkového skla.

"Nic nedělá," zašeptala paní sociální a třela prsty o sebe a na sklo se prášila uschlá plíseň. "Je jenom peřivínská."

"Peřivínská?" opáčí bankovní úřednice, "to jsem tedy blázen."

"Má doma hrozný svinčik," řekne paní sociální.

"Helejte, nechte si toho, je," řekne bankovní. "Je mi už dost íbl z těch peněz."

"Měla je v kabele peř shnilojma bramberama a jabkama a navrch ~~ky~~ šaty a bety."

"Smrdí jak pukavec," řekla paní bankovní. "Co jsem tady, ještě mi stovky tak nesmrděly."

Počítaly, až se depočítaly devadesáti dvou tisíc ve stovkách a čtrnácti tisíc v keřevých peřtikerunách. Paní bankovní založila knížku na heslo, které pacientka stejně zapomene. Umře a peníze

shrábne stát. Bylo jim oběma líto peněz, které jsou tu jen proto, že někdo neumí žít a utratit je.

"Z čeho to ušetřila?" chtěla vědět paní bankovní.

"Z invalidního důchodu."

"To není možný."

"Jedla jenom chleba a pila vodu. Lidi jí nanosili boty a hadry."

Paní sociální, unavenější než ráno, odevzdala pacientku na oddělení a vešla do kanceláře pana primáře. Seděl tam a podobal se ptáku a mladý muž chodil jako lev v kleci od okna ke dveřím. Pták skřehotal a lev mlčel. Paní sociální si sedla k psacímu stolu, že napíše anamnézu, ale sotva dosedla, měla před očima podrážky už hodně ochozených bot. Zastavil je těsně před jejím obličejem a tu paní sociální hned uviděla, že nemá co dělat se lvem, ale s karatistou a utíkala a nezastavila se až ve své kanceláři. Tam padla do křesla, dýchala a byla ráda, že vyvázla, ovšem hned si vzpomněla na pana primáře, kterého tam s karatistou nechala. Co si počne? Jak se ubrání? Neubrání se. Karatista sekne dlaní na plochu po krku a pan primář je mrtvý a paní sociální vystoupí na čele a na krku studený pot a tápe k telefonu. Vytočí linku pana primáře a tam se ozve, pámbu zaplať:

"Halo."

"Pro Ježíše Krista," pevidá paní sociální, "co je?"

"Nic," řekne pan primář a paní sociální slyší v tom hlase možná volání o pomoc.

"Bojíš se?"

"Jo."

"On tě zabije."

"Jo. Totiž, snad ne."

"Co budeš dělat?"

"Já nevím."

"Mám ti tam někoho poslat?"

"Ne."

Paní sociální pokládá sluchátko a myslí si: náš pan primář je statečný. Jednou měli příjem a pacient měl kudlu. Běhal po ambulanci a křičel, že každého, kdo se přiblíží, probodne. A pan primář si rozepl bílou ústavní košili i bílý ústavní plášť a vešel do ambulance s rozhalenou hrudí a se slovy: "Tak mne zab."

Nezabil. Pan primář nikdy nedostal ani výprask, když byl ve službě, a to paní sociální teď uklidňuje, že pan primář je na zu-

řivce machr nad machry, jenom své ženy se bojí. A paní sociální zas vytáčí číslo a tam se ozve:

"Halo," a je to pořád ještě hlas pana primáře a paní sociální radostně vykřikne:

"Halo, to jsem já." A to pana primáře otráví a jeho hlas se zeptá:

"Co je zas?"

"Já jen," řekne paní sociální, "jsem ráda, že se hlásíš."

"Tak ahoj," řekne pan primář a praští s telefonem a paní sociální je ráda, že dosud žije, že žijí oba. A to ještě neví, že za týden pojedou s karatistou do kraje, odkud pochází, do blázince, kam patří příslušností. Pan primář řekne vrchní, aby si natáhla injekční stříkačky, šoféry pošle dva, ne kvůli bezpečnosti, ale poněvadž je to daleko. Šeféři se mají střídát, aby se neunavili a z únavy nespáchali dopravní přestupek, cha chá, směje se paní sociální, která od vrchní sestry slyšela, že když karatistu přivezli šli na něj čtyři ošetřovatelé z protialkoholního s obrácenými židlemi. Pan primář ji uklidňoval, že kdyby to začlo, tři se na něj položí, paní sociální a dva šoféři a vrchní ho píchne. Cha chá směje se paní sociální a krev ji ustydá, neboť vidí situaci v sanitce ve prospěch smrti a nikoliv života. Vrchní sestra nastoupila, usadila se v křesle a hned usnula, karatista se dívá, jak sestra chrápe s hlavou zvrácenou dozadu. Paní sociální je nalepená zády na dveřích, mezi ní a karatistou spí vrchní, ale když napřáhl a plochou dlaní sekl po krku, má ji. Paní sociální, když se bojí, pořád mluví a tak zatímco vrchní spí, paní sociální mluví. A šofér vepředu se dívá do zpeřného zrcátka, co se děje vzadu, a ten vedle něho je otočený taky dozadu a dává se vnitřním oknem. Vědí moc dobře, že jim jde taky o krk, jenže než by zastavili, oběhli sanitku a vrazili dovnitř, měl by karatista vyřízenou vrchní i paní sociální, plochá ruka^{to} je mžik a konec. Navíc je plochá ruka tichá zbraň, takže ti vepředu by ani nic neslyšeli, v hluku motoru neuslyší ani sesunutí mrtvého těla, i když tělo vrchní ~~závažně~~ váží rovných sto kilo. A tak paní sociální mluví sto kilometrů, mluví druhých sto i třetí stovku, probrali už spolu celý jeho život i život jeho rodičů, jakou mají doma studánku a jak studoval a paní sociální karatistu po každé stovce kilometrů ujišťuje, že ho předají psychiatrické léčebně jen z formálních důvodů, poněvadž ho nemohou předat rovnou mamince. Maminka bude ale hned uvědoměná a přijede si pro něho možná ještě dnes večer, sli-

buje paní sociální a tím si karatistu získává a oddaluje plochou dlaň od svého krku, možná to všichni přežijeme a paní sociální vždycky drkne do vrchní a ta otevře jedno oko a řekne:

"Neboj, já nespím."

Takhle to dělával její muž dokud ještě byla vdaná. Vždycky když mu v posteli něco povídala, zachrápnul a tvrdil, že nespí a ona se ho ptala co naposled říkala a on nebyl sto slova opakovat.

Paní sociální neví, proč všechno musí protrpět až do konce a jiný spí, prospí čas, v němž ona prožije celý svůj život i svou smrt a ne jednou, ale hned několikrát. Náš pan primář, myslí si, nedostal nikdy nebušene ve službě, my jsme každá nějakou koupily, ale pan primář jednou jel chudinka na kole do služby a opilci vycházeli z hospody a viděli ho.

"To je ten z protialkoholního" volali a shodili ho z kola. Paní sociální jednou zamlada taky moc dostala. Přivezli tenkrát babu, měla nejmíň jako vrchní ~~XXXX~~ a byla o dvě hlavy větší. Stála v ambulanci s rukama od těla, připravenýma k uchopení, nachýlená dopředu, připravená ke skoku. A jak paní sociální vešla, skočila po ní, chytla ji za ruku a reztočila ji nad hlavou. A paní sociální, jak lítala vzduchem, brala nohama lékárny a ty se poroučely, sklo se vysypalo a když ji baba nadnesla vzhůru, brala paní sociální nohama lustr a když ji zas snížila, brala stojany na kapačky. Baba kyrysar ji pustila až teprve, když přišel sekundář, popadla ho za nohu a reztočila a to, co předtím brala paní sociální nohama, bral on teď hlavou a to bylo jeho štěstí, že to už bylo rozbité, protože kdyby byl rozbíjel lékárny hlavou, paní sociální neví.

Karatistu tentokrát předali a paní sociální zkoumá, zda se teď bojí víc než zamlada a nezdá se jí. Bojí se pořád stejně, tedy rizikový příplatek si zaslouží, ale vrchní, která se nebojí, má dvě stovky zadarmo.

Paní sociální jde domů a hrůzou se otřese, když si vzpomene na zítřejší den, takhle to má celý život a večer jí ještě povídá moje maminka svůj sen, který je tak krásný, až je to paní sociální líto. Mojí mamince se zdálo, jak byla mladá v Istambulu se svými ctiteli a měla šaty se sukní nasazenou na bocích, jak se to nosovalo v časech její mladosti a maminka byla nejen mladá, ale mluvila plynně anglicky a krásně tančila tenkrát moderní tance. Nic jí nescházelo ke štěstí a já jako bych to věděla, jsem ji nebudila, nechala jsem ji v Istambulu a v mladosti co nejdéle a mně

se mezitím zdálo, že jsem měla plný vnitřek kožešinového límce vši, velkých hníd a bílých červů, roztrhla jsem límec, "To jsou peníze," vykřikne paní sociální. "Já toho moc o snech nevím, ale tohle vím určitě, vši jsou peníze."

"Jestli je te vždycky obráceně, tak mně se přihodí něco špatného," řekne moje maminka, ale já jí řeknu, že to je sen splněné přání. Když neužívá v životě, užívá aspoň ve snu, maminka se s tím spokojí, také já jsem spokojena s vším snem, ale paní řekne:

"Kdybych aspoň ve snu měla mužského. Nebo kdybych byla mladá a krásná."

A všechny tři se zadíváme do okna, za nimiž se stáívá. V tichém sladkém heustnoucím šeru tam rozkvétá stará jablěň.

170

Jan Novák:

TÝDEN ŽENY, MĚSÍCE ROKY MUŽE

/magické skříně. Über alles. Über alles, pondělí./

Z morálky dopoledne, odpoledne spěšné vlaky na večer.

Jsi mýtná. Holícím strojkem spásáš své osudové mýty
na našem úžase. /Lodičky jsou vynálezem tanga../

Já ti helfnu s podobenstvím - stačí-li žít!

Tatáž bolest ústy drceného ledu. Eukalypt střemhlav pod okny.

Svlečenou galuskou je zmije, k pronajmutí jako 1 + 1.

Tvůj život vázaný v naší kůži, láska brožovaná.

Chceš-li být zase sama sebou, vyjdeš vstříct faktům z tiráže?

Na zemi jsou i jiné knihy.

/vřes dynamitu. úterý celý den./

Tvoje odbarvená kačeř, korán polítý kávou.

Žít s tebou, mám co odříkávat. Sluchátka na uších:

zběh rozpadl se v popel. - Člověk neodřízne své smysly
jak telefonní šňůru. A žádný hřích neroste do nebe.

Nebe není zákon. Nebe se nemodlí za své pomíjivé.

Listovat ve víře dokáže válka, sotva pavouk posledního
soudu, poslední živí pod nohama.

Tvoje mladost! Nemám jinou možnost. Jizvy a stará
vyznamenání trvají na životě.

/hrůza pohraničí. medicíny. rusá palba. středa./

Jistota pramení, nejistota graduje. V jejich patě
 /Achillově?/ dobře živená samoobsluha. Ženský rod. Zvykl
 si žít v nebi. Na fakultě hodiny snů a temperament,
 a nemluvně po létech jak rozkrojený strom.
 Posvátné nedostatky, i bez postroje, udolaly boha
 otce i syna. Amen i mně. Leopard s kabelkou do džungle
neuteče. Za každé zabití: volňásek. Zavolej na lež
palicií, na pysky u nohou. Vysmějí se ti. Ty, s prosátým
břichem světlice, která měla být kometou.

/vesele ve vývoje. data a zkoušky. pondělí jako živé./

Musíš mě znovu narodit, abych tě obsáhl živoucí i živou.
 Ty podobojí, lidnetá jak v mraveništi jazyk slavíka.
Nutí tě celebrovat bouři. Kdo? Neexistuje myšlenka, která
 by ražbu nutkala k posunčení. Až smích vstane z mrtvých,
 to se nasmějeme. Podroušená sláma osudovému žvástu, prášek
 na spaní těsnopisu našich perutí. Ikono, smrt jako by se tě
 netýkala. V mrazech pošla auta, také psi marně zkoušeli na-
 startovat své čínohry a mordy. Znovu si omočit: jítro kaskadéra,
 které je ráhnem tvým. /Na rty je Giotto. Je to slušný člověk./

Jazykové hry na metafyzickém hřišti

Obsahem poezie byla vždycky poezie / proč by jinak existovala próza ?/, lépe řečeno to, čím se určitá báseň lišila od ostatních, napsaných před ní a v básnickově koncepci určitě i po ní, zatímco kritikové se po léta snažili a dosud snaží čtenářům i básníkům namluvit, že poezie vyjadřuje dojmy a zážitky a vyjadřuje postoj ke světu. Před mnoha lety už Saussure se zmínil o anagramatické reguli, podle níž některé řecké básně v sobě tajily bez systému po hláskách a slabikách ukryté jméno hrdiny a Baudrillard z toho vyvozuje, že každá báseň v sobě uřkává roztrhané tělo svého magického smyslu, které pozřela, jako příslušníci určitého kmene vraždí a pojídají svého hrdinu totémového. Buď jak buď, smysl poezie není v tom, že by něco o něčem sdělovala, ale o tom, že predestinuje jazyku jeho vlastní možnosti, jeho skryté, jinak nesdělitelné třecí plochy, asociace, souzvuky a disonance fonické i významové, neboť je popřením jakékoliv diskursivnosti : nerodí se, obrazně řečeno, v srdci, ale v hrdle, ze své vlastní hmotnosti, jako se obraz rodí z barev. Ptá se nás, zda víme, co jazyk vlastně je : logická struktura usazená v naší mysli nebo obraz logiky, usídlené ve nějším světě ? Nebo jsou obě idnetické ? Ludwig Wittgenstein ve své první knize Tractatus logico-philosophicus napsal, že hranice jazyka jsou i hranicemi našeho světa : existuje snad to, co nemůže nijak pojmenovat ? Je možná existence v něčem jiném než v jazyce ? V jakém poměru je to, co se děje v jazyce, k tomu, co se děje ve světě ? Chápeme-li jej jako logický prostor, složený z událostí ? Ve svém díle pozdním, Filosofické výzkumy, dospěl k pojmu jazykové hry, nedokončeného počtu jazykových obměn, jejichž strukturu nemůžeme vymezit, jako nemůžeme vymezit pojem hry : definice konečná je pouze souhrn definic možných. Hra i báseň mají svá pravidla, která cítíme a nemůžeme vymezit, můžeme jich jen využívat nebo je překračovat, ale nemůžeme jich nedbat. Jazykové hry, spojení jazyka s konkrétní praktickou lidskou činností, připomínají básně vůbec a básně Jana Nováka zvláště. Jako v tenise, kde je sice pravidly stanoveno, že hráč nesmí dvakrát za sebou udeřit do míče, ale není stanoveno, jak vysoko smí míč vyletět, v poezii Jana Nováka jsou ozřejmována pravidla jazyka, která bychom si jinak neuvědomili.

Nejsou to básně pragmatické a prelogické / co se jazyka týče /, nesestupují do hlubin, kde tápe dítě nebo na cesty, po nichž tápe afázií postižený jedinec, nechtějí být tedy tam, kde jazyk vzniká, ani tam, kde zaniká, ale chtějí ozřejmit nezřejmé pravidlo, chtějí nahoru, kam až vylétně význam, setrváme-li u našeho přirovnání. A zatímco význam je jako míček ve hře nahoře, dolů se všechno mění : sloveso se začne vydávat za podstatné jméno a odmítne pohybovat se, příslovce odmítnou stavět těla nebo duše a chtějí se stát počátkem či koncem. Novákovy verbální zápasy hraje muž se ženou a básník se jím snaží zahrát míč tak, aby nahoře zůstal co nejdéle, nebo aby se proti všem pravidlům jen kutálel po zemi. Lingvistické převleky ruší syntaktický sled, hra začíná závěrem, prohoou či vítězstvím a na konci už hráči zapomněli, jakou roli ve hře měli, a že měli po celou dobu strach, že nikdy neskončí, že sloveso se nadobro stane něčím jiným, než dosud bylo a že náš jazyk překročí hranice a ocitne se tam, co Wittgenstein označil jako něco, o čem se nedá mluvit a o čem se tedy musí mlčet : to jest v oblasti metafyziky umění. Novák nás zavádí na jeho hranice a po tu dobu, co báseň trvá, se můžeme dívat přes plot, abychom se pak / ano, s úlevou / vraceli do komunikativnosti jazyka : zahlédli jsme tam to, co nemůžeme pojmenovat.

V české poezii některé věci / hlavně magický smysl rýmu / naznačil Orten, jehož nediskursivnost je dodnes strhující. Ale to všechno teprve začínalo. Mezi těmi, kdo přišli potom a stále přecházejí, jazykové hry Jana Nováka, poskytují poezii budoucnost, umožňují jí pobyt v metafyzice jazyka. Na tomto území je Novák zatím sám, ale z Evropy k němu přichází několik dalších. Nemohou se stát proudem, který někam směřuje : mohou jen přebývat ve své metafyzické a oslňující agresivitě vůči jazyku a světu, který jazyk zatím vytvořil.

zT

Tento článek vyšel v New York Review of Books ze 7.5. 1987. Titul zní v originále "Jean Valjean, Superstar", tedy analogicky s titulem muzikálu a filmu "Jesus Christ, Superstar". Bezpochyby důvodně. Co tu Luc Sante, novinář, romanopisec, sociolog "zábavy nižšího druhu na Manhattanu", jak ho v NYR představují, sděluje o další Hvězdě hvězd a v důsledcích o některých sklo-
nech broadwayského či obecněji západního divadla a umění vůbec, může na chvíli trochu umlčet případný stesk po "západním způsobu života" a podobně. Na druhé straně se asi najde dost těch, kteří by se rádi na vlastní oči a uši přesvědčili. Zcela jistě jsou v právu. Ne-
klaďte meze a stesk zmizí. Zatím tedy aspon tato informace. Přeložil ji a závěrečnou poznámkou opatřil Z.U.

L e s M i s é r a b l e s

muzikál Alaina Boublila a Claude-Michela Schönberga
na základě stejnojmenného románu Victora Huga.

Hudbu složil Claude-Michel Schönberg,
texty písní Herbert Kretzmer.

Původní francouzský text Alaina Boublila a Jean-Marc Natela
za použití dodatečných textů Jamese Fentona
režijně vedli a upravili
Trevor Nunn a John Caird
v Broadway Theatre, New York City.

Broadway Theatre, kde za mohutného vytrubování a ve znamení
nového rekordu v předprodeji vstupenek - prodalo se jich za jede-
náct miliónů dolarů - měli L e s M i s é r a b l e s 12.března
premiéru, stojí na rohu Třiapadesáté ulice a Velké běloskvoucí
dráhy, Broadway. Velká část zástavby na jih od tohoto divadla, te-
dy od Times Square a broadwayského centra, má být brzy z vůle Kor-
porace pro renovaci Times Square a okolí zbořena. Toto zničení, po-
dobně jako revize Paříže, jak ji uprostřed devatenáctého století
provedl baron Haussmann, je zamýšleno, aby byl uvolněn prostor čis-
tým průčelím a příjemným výhledům. Zanikne krom všeho jiného
množství budov na Dvačtyřicáté ulici mezi Broadwayí a Osmou ave-
nuí, jež vypadají jako soustava rokokových, viktoriánských a "mo-
derních" náhrobků. Tím tam zůstane jen obyvatelstvo sestávající
z pasáků pod dvacet let, z děvek, debilů, žebráků, povalečů a psy-
chiatrických pacientů puštěných do domácí péče. Velkoměstská rada
si představuje, že po odstranění domů a po dosazení beztvarych
skleněných a betonových ploch na jejich místo nynější tamější ži-

vot prostě zmizí, a to snad do dějin, a pokud to nebude možné, tedy pod některou jinou jurisdikci.

Vyhledka na takovou asanační změnu podněcuje nostalgii. Obyvatele subkultury v okolí Times Square lze už nyní v duchu vidět jako přízraky, takže romantický živý obraz promrzlých prostitutek, zvlčilých dětí a strádajících mrzáků může budit uslzenou sentimentalitu. *Les Misérables* takový živý obraz k velkému uspokojení obecnstva poskytují. Je tam též předveden bývalý vězeň jako hrdina, zlovolný detektiv, hroutící se revoluční vzpoura a velké množství jevištních soustrojí.

Muzikálová verze románu Victora Huga byla prvně uvedena na jevišti v Paříži roku 1985 v rozsahu poměrně skromném. Když dospěla k premiéře v anglickém jazyce roku 1985 v Londýně, nabobtnala v epos. Třebaže referáty v novinách byly smíšené, v Londýně se jí dařilo a zkušebně se pak hrála osm týdnů při vyprodaných domech ve Washingtonu, D.C. Obrovsky úspěšná newyorská premiéra triumfem potvrdila; podívaná sem přijela vybavena celým množstvím prodejného zboží včetně košil, klobouků, náramkových hodinek zdobených jejím znakem v podobě deformovaného lidského tvora a totemovým emblémem, jímž je rozedrané pařížské bezprizorné dítě.

Přes galaský původ zapadá tato podívaná do nedávné tradice ambiciózních, křiklavých, běžnou popovou hudbou opatřených muzikálů z londýnského West Endu, jak se za poslední půl druhé desetiletí vyvázejí na Broadway. Tým textaře Tima Rice a skladatele Andrewa Lloyda Webbera jich vyrobil mnoho: Ježíš Kristus, hvězda hvězd, Josef a úžasný technicolorový plášť snů, Evita. Kočky Lloyda Webbera, nepravděpodobnou cestou vzešlé z lehkých veršů T.S. Eliota, se nyní hrají pátý rok a Hvězdný expres, burleskní kombinace lehkého divadla a závodů na kolečkových bruslích, právě měl premiéru. Všechny tyto výtvořiny prý patří do žánru jménem rocková opera. Ta nálepka příliš nesedí: mnohé z těch podívaných sotva jsou operní a chybí v nich i rock. *Les Misérables* sice neuvedou divadlo rockem do vytržení, ale opera to je přinejmenším v tom, že se v nich všechno zpívá a není tam ani řádka mluveného dialogu, dále v tom, že relativní počestnost kterékoli z mužských postav lze určit podle výšky zpěvákova hlasového rejstříku, a tím, že každé významné postavě je přidělen hudební motiv, který ji provází jako pes.

Mnoho mluví pro to, aby Hugův slavný román byl jako opera zpracován. Rigoletto je koneckonců založen na jeho hře Král se baví a Hugova sensibilita je v obecných rysech sourodá s měřítkem, sym-

bolismem a barvou opery. Bídníci se svými těžkopádnými dvojakostmi, s náhlými proměnami osudů a s četnými melodramatickými výjevy zdají se být pro operu jako stvoření. Vlastní příběh spravedlivého muže, okolnostmi donuceného k zločinu a pronásledovaného posledním policistou, jehož pojetí povinnosti přesahuje meze mravnosti, okamžitě podněcuje k převodu do řeči divadla a k hudebnímu zvýraznění a román obsahuje i dostatek vedlejších příběhů, milostných i napínavých, týkajících se vznešené prohry i ironického vítězství, aby bylo čím vyplnit pět dějství. Hlavní příběh plodí tolik přidružených příběhů, od oné nízké, ale komické epizody zvrhlého hospodského Thénardiera po sentimentální ságu uličníka Gavroche, a dokonce je opatřuje texty vhodných písní (jež přinejmenším anglická verze muzikálu nebere na vědomí), že zpracovatelům stačí sáhnout a vybrat si.

Jestliže k pokusu adaptovat tento román nedošlo dřív, jistě je tomu tak proto, že libretisty zavalovala sama obrovská masa té knihy, jež má v kterémkoli vydání nejméně dvanáct set stran. Ale počet stran klame. Je jen třeba loupat vrstvu za vrstvou a začít bohorovnými odbočkami: úplným výčtem bitvy u Waterloo, kalendářem na rok 1817, pokusem proniknout tajemstvími klášterů. Dál tam jsou podobně vyčerpávající promluvy: o povaze zbožnosti, o povaze tyranie, o všech politických obměnách doby, kdy se román děje. Potom tam jsou poboční cesty k rodokmenům a raným životním příběhům všech důležitějších postav; i když to je často významné pro jejich vývoj i pro samu zápletku, mnoho lze sdělit obrazným výrokem či náznakem. Po všem tom odstraňování vrstev nám zůstává v rukou cosi zvládnutelnějšího, pouhých tři sta nebo čtyři sta stran.

I tak zbývá vypořádat se s obrovským množstvím látky vlastního příběhu. To jistě bylo méně obtížné ve Francii, kde základní obrys důvěrně zná každý školák. Zde měli libretisté před sebou úkol natěsnat podstatu devíti set stran do prvního dějství, aby druhé mohlo zůstat volné pro méně složité, ale dramaticky plnější rozuzlení. V broadwayské inscenaci je každý ze čtyř výjevů prvního dějství ohlášen rozvinutím tylové opony, na niž je projekcí udán čas a místo po způsobu filmových titulků. Takže obecenstvo ví, že jsme v Toulonu roku 1815, jakmile se opona zvedne a odhalí scénu, která při své zakouřené mlhavosti, rozpadajícím se zdivu, hromadách odpadků a rozbitých oknech propouštějících žluté světlo až ochromí tím, jak se podobá vyhlídce ze zadní strany činžovního domu v Lower East Side (kde, máme-li být přesní, bydlí původce

těchto řádek).

Pak se události řítí úžasnou rychlostí a do přestávky uplyne převážná část dvou desetiletí. Jean Valjean je předveden, jak ho propouštějí z vězení, setkává se s ctností v podobě duchovního, vrací se ke zločinu, slibuje změnit život. Pak se bez vysvětlení objevuje jako blahobytně žijící člověk, utěšuje umírající prostitutku, poznává ho policista Javert. Vzápětí se mihne výjev soudního řízení, po němž Valjeana opět vidíme ve špatném oblečení. Unese děvčátko z hospody a dějiště se pak přesunuje do Paříže v roce 1832, tedy zhruba na stranu osm set.

Žasneme, jak málo interpolací je v této verzi příběhu. Je tu ovšem jistý počet vynechávek, v jejichž důsledku se příčina sjednocuje s následkem a pečlivě podrobná líčení dějů, jak je známe z románu, se tím mění v obdobné množství faits accomplis. Je například prakticky nemožné si vysvětlit, jak se Valjeanovi v okamžiku mezi prvním a druhým výjevem podařilo dosáhnout tak velkého jmění. Zůstává tu ovšem možnost, že je to sděleno kdesi v recitativu, který v ústech té nebo oné postavy sleduje děj jako drobnopisný tahák. Kdykoli však dojde na árii, příběh se hrobově zastaví. Ty zarážející poutače jsou zarážejícími poutači doslova, protože zřídka konají cokoli jiného, než se prosebně ucházejí o účast v soutěži o umístění mezi Čtyřiceti nejlepšími písničkami. Témata románu se v nich mění v hymny popové psychologie. Postavy trvale trpí existenciálními krizemi a sní nemožné sny.

Rychlost udržují chytře využitě jevištní mechanismy. Dvě soustředná otáčivá jeviště spěšně přemísťují postavy v čase i v prostoru a často vědomě napodobují panoramující pohyb kamery. Hromady rumu zdobící za několika prvních výjevů levý i pravý okraj jeviště se pak projevují jako nejvšestrannější a nejpůsobivější útvary ve hře. Jakmile příběh dospěje do Paříže, jsou na kolečkách vyvezeny a ukazují se, že jsou poskládaný z nábytku a z různých kusů harampádí připevněných k nějakému jádru. Okamžitě je zalidněná chátka a stávají se zobrazením nuzného předměstí. Když o něco později vypukne revoluce, jsou uvedeny do vodorovné polohy, sraženy k sobě a máme to tady: barikády.

Tato revoluce je samým středem hry i románu. V muzikálu jsou jejími bojovníky militantní studenti, pozoruhodně slušný a dobře živený kádr, jehož motivace je mlhavě spravedlivá a zahrnuje jak existenciální rozhodnost ("Je čas se rozhodnout kdo jsme / Zda nyní bojujeme o večer v opeře"), tak poddajnou sebelítost ("Ještě

den / A další den / A další osud / Nikdy nekončící kalvárie"). O svých emblematických barvách se rozhodují v písničce připomínající "Do Re Mi" ("Rudá, barva rozhněvaných mužů / Černá, tma zašlých věků"). Tento houf velmi šviháckých agitátorů vypadá jako přímý kontrast lidových mas chmurně postávajících na okraji. Obyvatelstvo jako by sestávalo jen a jen z žen v čapkách; jako skoro všechny ženy ve hře i tyto mají učmouhané tváře, což je slohové rozhodnutí zjevně přijaté proto, aby z průběhu hry byl vymýcen všechen půvab.

Vzpouora vrcholí pomalým pohybem, jímž obránci barikády nastupují na své místa a pak všichni umírají jako Černovous po střeleckém souboji za pravého poledne. Dříve nebo později umírají i všichni ostatní včetně Jeana Valjeana, ale všem, jichž se to týká, se dostává příležitosti, aby se vrátili jako duchové, kteří se nedívají vlevo ani vpravo, a některé přízraky se vracejí strašit dokonce víc než jednou. Marius a Cosette, ztělesňující vedlejší příběh mladé lásky, zůstávají jako jediní naživu. Nejen se ze hry vynořují nedotčeni, ale díky jejímu dalšímu tajuplnému hospodářskému zázraku nakonec jsou přes svůj nízký původ i bohatí. V závěru se přidávají k velikému shromáždění mrtvých ve sborovém finále uzpůsobenému tak, aby připomínalo "Bojovnou píseň republiky".

Co se z toho všeho má vyrozumět? Obecenstvo právě vstřebalo podívanou, jež trvá tři a čtvrt hodiny a zahrnuje sedmáct let a velký díl francouzského území. Podílejí se na ní dramatis personae v počtu kolem čtyřiceti, pokud se odečte chátra, a patří do ní šestadvacet odlišených písní krom prologu a závěrečné písně, pokud se nepočítají recitativy, které to všechno spojují. Je v ní obsaženo mnoho příběhů: úspěch, neúspěch, spása, utrpení, vyslyšená láska, nevyslyšená láska, mučednictví, idealismus, životní podmínky velkoměsta, věčný boj.

Z dějů na jevišti je obtížné všechny tyto příběhy vyrozumět; tempo je tak ztřeštěné a režie tak telegrafická, že převážnou část dramatu musí vyslovit výprava a choreografie a úkol uchovat narativní souvislost je ponechán libretu. To je tou vinou přetíženo, takže se zbrkle vrhá vpřed pomocí recitativů haldami expozice, nebo samolibě opakuje samozřejmosti v áriích. Herci možná jsou velmi nadaní, ale nedá se to rozpoznat; jako zpěvačky a zpěváci jsou mnohé a mnozí vynikající, ale svým způsobem zpěvu jsou tak roztříděni mezi Broadway, Čtyřicet nejlepších a poloklasický sloh, že prakticky jedna druhou či jeden druhého vylučují ze hry.

Hudba je strašná. Kdyby se byl skladatel spokojil jen s vý-

půjčkami, partitura by snad byla měla nějaké vyhlídky, protože jediné nápěvy hodné zapamatování jsou ty, jež bezostyšně prozrazují své prameny, ve všech případech nápadné, ať je to Bizet, Weill nebo Lionel Bart. Jinak jsou to prostě jazzové charakteristické figury, tak zinstrumentované, aby vyvolaly příhodnou náladu, a po doznění posledního akordu nezapamatovatelné. Operní motivy naopak jsou mnemotechnické pomůcky: jsou to odrhovačky, opakované do omrzení. Partituru jako by byly převážně inspirovaly zvukové doprovody televizních reklam z posledních dvaceti let. Spíš než dramatická skladba je to mechanismus stimulující k odezvě.

Obecenstvo si z této podívané odnáší emoci. Nemusí to být žádná určitá emoce, prostě jen veliké vzednutí čehosi. Frank Rich v The New York Times napsal: "V této podívané nejde o jednotlivce či ani o ansámbl jako spíš o to, jak se herci, hudba, režie mísí mezi sebou a s duší svého pramene." William A. Henry III v týdeníku Time tvrdil, že "mnohem spíš než zábava je to napínavá emociální zkušenost". Takže se zdá, jako by to zároveň bylo stavědlo i projímadlo. Zákazníci se cítí dobře, nejen pokud jde o ně, ale i pokud jde o celý svět. Když se pěkně vyplakali, jsou schopni rozpoznat růžové záchvěvy svítání.

V mnoha směrech to odpovídá kumulativní zkušenosti s Hugovým románem. Mnoho dobrých lidí v té knize umírá, kdežto zloduší žijí dál a vede se jim dobře. Ti, co jsou vyvoleni, aby přežili, zakoušejí jen sladkotrpká vítězství, a přece žijí pokojně. Revoluce prohrála, ale je znát příslib jejího obnovení. Mnoho ustavujících součástí té knihy je prostě nejhorší druh sentimentální strusky devatenáctého století, ale takový už je parní válec génia, že to všechno i při vši naší pozornosti pronese přes hranice lepšího dílu naší soudnosti. Po několika stech stran se čtenář prostě poddá silám opakování, vtíravých podrobností a manipulace zaměřené na hluboké city. Začíná vypadat jako něco přirozeného, že Valjean patrně byl odsouzen za krádež bochníku chleba, že si pak vydělal spoustu peněz chytrými vynálezy, že se z Maria vyklube baron a že ta šťastná dvojice nakonec zůstává stranou zápasu mas.

Hugo se nesnaží svou umělost zakrýt. Proslulá poznámka bratří Goncourtů: "Hugo buduje svou knihu, situace i postavy, na vnějším vzhledu skutečnosti, nikoli na samé skutečnosti," je právě tak pravdivá jako irelevantní. Sám Hugo dává odpověď v textu Bídňíků:

Existuje rovina bídy, kde nás postihuje jistý druh lhostejnosti, jejíž vinou se nám všechno jeví jako ne skutečné: i z našich nejbližších jsou pouhé stíny, jež na temném pozadí každodenního života stěží rozpoznáváme a snadno je ztrácíme z dohledu.

Třebaže tu Hugo psal doslova o bídě, platí ta věta i o vypravěčově hledisku: jedinou protilátkou bídy každodenního života je grandiózní pohled z výšin. Toto hledisko je vyjádřeno formulami blíž neurčené křesťanské zbožnosti spřežené s blíž neurčeným politickým liberalismem. Výsledkem je hrčinská fantazie.

Velmi bylo vyzdvihováno "revoluční" stanovisko hry. Henry v týdeníku Time tvrdil: "Na politice v ní vždy záleží víc než na milostných příbězích." Režiséra Trevora Nunna dojal idealismus knihy: "Ta kniha je výzvou čtenáři. Ptá se, co je kdo připraven vykonat, aby přivodil změnu. A postoj muzikálu je přesně týž." Jak je to přesněji s tou politikou nebo v jakém směru se ta změna snad prosadí, nelze určit o nic líp z románu než z jevištní verze. Hugo vlastně ustavil jakousi revoluci obecně použitelnou. Mnoho lidí se zřejmě domnívá, že jde o červencovou revoluci v roce 1830; titulěk pod obrázkem v listě The Daily News ji identifikoval jako "francouzskou revoluci".

Ve skutečnosti jde o povstání z 5. a 6. června 1832, jež bylo navenek vyprovokováno smrtí oblíbeného bonapartistického generála Lamarquea a představuje pouze jednu z četných místních bouří, jak vznikaly za období všeobecné nespokojenosti mezi červencovou revolucí a povstáním v roce 1848. Červnová vzpoura v roce 1832 zůstala zcela omezena na Les Halles a zahynulo za ní sto padesát lidí. Většinu jejích účastníků zjevně tvořili řemeslníci, tehdy zapletení též do mzdových sporů. Protože mnoho dotčených otázek v roce 1862, kdy Hugův román vyšel, bylo už zamlženo, vzpoura mohla být chápána jako zobrazení ducha revolty, aniž román zjevně zaujal určité stanovisko krom jakéhosi zevšeobecněného populismu, nebo pohoršoval kteroukoli stranu.

Hugův román ovšem má svůj politický kontext, jehož středem je pohrdání, jež autor, bývalý bonapartista, pociťoval vůči Napoleonovi III ("le petit Napoléon"), a mezi rozohněnými studenty se tam hodně debatuje o bonapartismu a republikánství, tedy o něčem, co pro budoucí komunardy mělo význam mnohem menší než pro buržoazii. Barikády ("Byla to hromada harampádí a byla to hčra Sinaj"), jež v románě patří do předhaussmannovské Paříže, byly pak devět let

po jeho vydání znovu postaveny, třebaže městem byly proraženy velké bulváry, a reakcionáři, kteří v Bruselu útočili na Huga, vinili z toho právě jej. Ale násilnictví Komuny ho znepokojovalo; nehodilo se do jeho vize o povznesení lidu.

I muzikál jako by se nadneseně vzdaloval od kterékoli otázky nynější doby, a to přes všechny své morální aspirace. Záplava ryzího citu, jak ji obecenstvo zjevně zakouší, závisí na nostalgii, na oceánské nostalgii po minulosti před našimi dědy, kdy život byl prostý a tedy hrdinský. Otázky dobra a zla byly za oněch časů jasné a mravní volby, jakkoli vyžadovaly sílu, nebyly komplikované. Doba byla zlá, ale přes všechny zvraty naštěstí vždy vítězil duch změny, jehož důsledkem byl pokrok. Říká to sám Hugo:

Kniha, kterou čtenář právě drží v ruce, jako celek i ve svých podrobnostech, při všech vynechávkách, výjimkách či slabostech, jež snad zahrnuje, pojednává o postupu od zla k dobru, od nespravedlnosti ke spravedlnosti, od falše k pravdě, ze tmy k světlu, od slepých zachtění k uvědomělosti, od zkázy k životu, od zvířeckosti k povinnosti, z pekla do nebes, z očištěnce k Bohu.

Nyní jsme bezpochyby dosáhli omegy, nebo to nám aspoň hra dovoluje si myslet. V jejím závěru členstvo obsazení zvolna pochoduje z pochnurné hloubky jeviště k narůžovělé záři nad proscénium a zpívá: "A opět budou kráčet ve svobodě zahradou páně / Budou kráčet za radlicemi pluhu / Odloží meč." Tak duchové chátry z pařížských chudinských čtvrtí napříč stoletími podávají ruku Hausmannům číhajícím nedaleko na nynějším Manhattanu.

Jak znovu svědčí i tento článek a předmět jeho zájmu, vyznavači jen a jen vlastní a zcela mimořádní vyšší životní úrovně existují i na západní straně barikády. Dají se tam ve všech oborech umění a zábavy nazvat bestselleristy. Odhadnou, co vyhovuje nižším zálibám a náladám co nejširšího průměru a jedou. Plýtvají někdy ve prospěch své popularity a jmění i nadáním, vzdělaností a energiemi velmi vyspělými. Překladatel článku trochu zná činnost dvou či tří původců podívaného, o níž je v něm řeč. Viděl na videu a z přátelské pozornosti překládal "Ježíše Krista, hvězdu hvězd". Jak je v článku zmíněno, původci textu i hudby jsou téhož rodu jako původci muzikalizace Huga. Nízké přeloty obtížných terénů jsou pro ně zřetelně příznačné podobně jako pro autory románových bestsellerů. Přitom si jakoby záměrně volí témata též intelektuálně obtížná. Proč Kristus při všech histo-

rických i morálně filozofických pochybnostech, jež nezbytně budí, po svém podnes koná vítězné tažení? Proč myšlenkově a stavebně zmateční a slohově bombastičtí Bídníci zůstávají zaznamenáni ve vzdělaných i v méně vzdělaných myslích přinejmenším jako znamení určité doby? Jenže pochybnostmi se řečení libretisté netrápí. Jejich úkolem je úspěch. Mají přebytek citlivosti pro lidské slabiny a jsou zcela bezohlední k podstatným zájmům lidského rodu, jak si je lze už i po kratším promýšlení představit. Podobně jednají mnozí romanopisci. Je to smutné a otravné. Horší je osud Trevora Nunna. Byla příležitost poznat aspoň malý díl jeho práce, když mu ještě nebylo třicet. Byl režisérem a spoluředitelům londýnské a stratfordské Královské shakespearovské společnosti. Objevoval akutně nové aspekty Shakespeara i jiných autorů. Měl zaslouženě succes d'estime. Zjevně se mu později zachtělo větší moci a peněz. Dal se na bestsellerství. Ve svobodném světě to lze na jedné straně snést, protože tam proti takovým mají volnost promluvy i jiní. Na druhé straně je to obdobná zbabělost a korupčnictví jako na východní straně barikády kariérismus skrze různá členství, od strany a jejích makaril po svazy a kamarádsky zaměstnavatelské svazky kolem držitelů moci a hromadných sdělovacích prostředků. Nic proti těm ani oněm. Ať si jedou, chtějí-li. Jen je škoda nadání, sensibilit, vzdělaností zprvu tak slibných.

Ivan Dubský: T e m p u s b i b u l o r i s

... bibunt ista, bibunt ille
 bibunt centum, bibunt mille ...
 /Carmina burana Nr.196/

Problému pijákova č a s u nebyla věnována v odborné literatuře - podle našeho názoru - dosud přiměřená pozornost. Následující zkoumání je skromným pokusem tuto mezeru vyplnit - do jaké míry zdařile, nechť posoudí střízlivý laskavý čtenář.

K našemu výchozímu tvrzení budiž uvedeno několik důkazů z pera nejpopovlanějšího: doc. MUDr. Jaroslav Skála, který byl označen prof. Vondráčkem za prvního našeho alkoholologa /viz: Lékař vzpomíná, sv.II/ pojednává otázku pijákova času z několika aspektů. Ve své knížce "... až na dno!?" ^{1/} se nejprve dotýká temporality vstřebávání alkoholu "sliznicí žaludeční a střevní"; tempus tohoto vstřebávání je závislý na několika okolnostech, zda alkohol je vypit "nalačno", pak se vstřebává rychleji, v případě opačném pomaleji /vše záleží na "tukovém polštáři", který mají ženy větší - sf.p.18/, pak pojednává o zbavování těla alkoholu, což je proces kontrární, ale temporálně obdobný procesu předchozímu. K našemu tématu přibližuje se autor pomocí příkladu, který označuje "reakční dobou". "Reakční dobu" nelze chápat ve smyslu sociálně historickém, nýbrž jako "časové rozpětí mezi možností časového vjemu nějakého podnětu a uskutečnění přiměřeného rozhodnutí" /p.36/, to jest u řidiče motorového vozidla. "Reakční doba" opilého řidiče se prodlužuje, a z toho lze vyvodit, že tento řidič "má méně času", jak bychom museli doznat.

Třetí případ, kdy se objevuje téma času v alkoholickém pojednání je výklad "takzvaných okének" /p.43/: "takzvaná okénka, to znamená, že piják nemá vzpomínky na určité období proběhlé opilosti" /že jde o temporální záležitost po výtce, je známo již z XI.knihy Konfesí sv.Augustina, kde se hovoří v souvislosti s písní, kterou zpíváme nebo zpívat slyšíme, o memoria praeteritarum etc./.. "Takzvaná okénka" se dostavují v jistém stadiu opilosti, "kdy v době samotného požívání alkoholických nápojů piják dobře ví, co dělá... Druhý den se dostaví sice vystřízlivění /sic!?, pozn. autora/, ale s ním také mezery v paměti o tom, co se událo minulý den v určitém časovém období až několika hodin" /p.57/. O důsledcích takového defektu doc. Skála rovněž ví: "... alkoholik obchází své přátele a vyptává se, zda něco neprovedl, podniká za ztracenou věcí okružní cestu po všech hospodách, které má ve zvyku navštěvovati a je nyní schopen platit podruhé útratu třeba již včera řádně zapravenou".

Existenciální dimenze pijákovy se dotýkají posléze dvě úvahy: v prvním případě nechává doc. Skála hovořit jistého umělce, jenž si "zpočátku" neuvědomoval, "co času" mu "pohltní" "nešťastný návyk" /p.31/, když více pil než básnil či maloval, v druhém se ocitáme již na samém konci pijákovy existence - co se času týče: "pokud alkoholik neskončí s pitím nadobro a včas, dožívá se průměrně jen 52 let, přičemž nejčastější příčinou jeho smrti je ..." /p.59/.

Nejblíže vlastnímu problému se zdá být doc. Skála ve svém díle "O alkoholismu" ^{2/}, kde se uvádí rčení "jedna sklenička čas od času!", avšak člověk toto prohlašující si neuvědomuje, že - cituji: "čas mezi jednotlivými skleničkami se krátí!"

Zde jsme snad již nablízku "věci samé", dle výzvy filosofa

narozeného ve městě proslulém svou režnou. Jaký je tedy čas pijákův? Před první skleničkou, po ní, mezi dvěma skleničkami atak-dále, po ránu na druhý den a konec konců na jeho konci, odhadnutém průměrně padesátidvěma lety?

Visiecta membra leží arci před námi: z hlediska alkoholologa není "temporal experience" ^{3/} alkoholika viděn jednotně a zřetelně. Od "temporality" zaživacích traktů, přes časová "takzvaná okénka" v paměti až po vposled vyčíslené pijákovo "bytí-k-sarti", když si stačí ještě povzdechnout, "co času" mu pítí piva, vína, kořalky "pohltilo".

Quasi ontologickou hodnotu má snad pouze výrok, že čas mezi skleničkami "se krátí". V jakém však smyslu? Jaký čas? Jaký je vskutku čas pijákův?

K problému je třeba nejprve přistoupit se strany opačné, je třeba se ptáti, jaký je čas toho, který nepije? Ten se obvykle charakterizuje slovem "tempus fugit", jak čteme na starých hodinách o ubíhajícím čase, nebo jako u lorda Bacona z Jerusalému "Time is business". Podle tohoto nejvyššího kancléře Anglie, autora Magna Instaurationis imperii humani in naturam a Nového Organu do věd je "čas podoběn řece, věci lehké a duté k nám připlavil, pohřbiv těžké a hutné". Jestliže by tomu tak bylo, potom ovšem přípař zmizelého minulého času v paměti pijáka, který druhý den "obchází své přátele a vyptává se, zda něco neprovedl, podniká za ztracenou věcí okružní cestu po všech hospodách" a při tom naopak pro něho zůstává bytí, idea, duch, materia, absolutní duch nebo jiná metafyzická baze jeho existování, to co ho podstatně určuje, je frapantním dokladem, že ztráta nějaké pitomosti v hospodě a vyptávání se po tom, co piják udělal znamená, že odplaveny nebyly věci "těžké a hutné", ale "lehké a duté", že čas, jehož "dcerou je prav-

da" /Bacon/ přetrval nápor "ubíhajícího času", který v moci má malichernosti. Pokládá-li se "takzvané okénko" za ztrátu "minulosti" v paměti, pak bezpochyby pojem času, z něhož je nazíráno, je časem běžícím, časem každodenního obstarávání a nouze. Jedině z tohoto pohledu se může mezi dvěma skleničkami čas "krátit", neboť eo ipso předpokládáme existenci času homogenního, rovnoměrně plynoucího, pojetí času dávno již překonaného na základě moderní fyziky, kdy s Lorentzovou transformací, vynutivší si princip relativity jsme vstoupili ze světa dynamiky newtonské do relativistické. Podobně postupovaly ostatní vědecké disciplíny /biologie, psychologie atd./, avšak tyto pokroky vědy zatím, jak se zdá, alkoholologie nevzala a nemusela brát na vědomí.

Veškeré úvahy o možných modifikacích časového prožitku vycházejí nutně z pojetí času jako proudu jednotlivých okamžiků, jednotlivých nyní, které přicházejí z budoucnosti, procházejí přítomným "nyní", aby se ztratily v minulosti. Tento "normální", přesněji řečeno obvyklý zážitek střídání času vychází z kongruence tzv. objektivního času, času "světa" a subjektivního, osobního času "Já". Ovšem čas osobního zážitku nemusí odpovídat času hodin a času kalendářnímu. Čas v zážitku se prodlužuje nebo zkracuje, zrychluje nebo zpomaluje, nebo zcela ztiší, jak každý ví. Už u Thomase De Quinceye /1791-1859/, tohoto z nejlepších anglických romantiků, jenž nehodlal "sestoupit k hrubým a smrtelným radostem alkoholu", neboť zkusil "božských rozkoší opia", nacházíme větu, že "poživač opia je příliš šťasten, aby pozoroval, jak ubíhá čas". 4/ "Tisíce let jsem žil a byl jsem pohřben v kamenných rakvích, s mumiami a sfingami, v těsných komůrkách v nitru věčných pyramid", - zde De Quinceye potkával Isidu i Osirisa a další božské bytosti. 5/

K tomuto místu se mj. vztahuje meditace Ernsta Jüngerera o prodlužování anebo zkracování času podle způsobu, zda se omamujeme, nebo stimuluje. Jünger píše: "Srovnáme-li čas, jak se to odjakživa dělá, s proudem, tu se zdá stimulované osobě, že tento proud se zužuje, plyne rychleji, ve vírech a kaskádách se vrhá do údolí... Pod vlivem narkotických prostředků se naproti tomu čas zpomaluje. Proud plyne klidněji: břehy ustupují. Čas ztrácí břehy; stává se mořem. - Tak dochází k nekonečným opiovým snům, které popisuje De Quincey... " 6/

Jünger vysloveně podotýká ve své úvaze: "srovnáme-li čas, jak se to odjakživa dělá, s proudem..." Piják ovšem nemusí počítat s proudem času. "Když se opiješ", vypráví K.Š., "může chvílka trvat i 4 hodiny." "Chvilka střízlivá se nerovná chvílce opilé." R.N. pokládá "okno" za časové, ale "vymyká se jakémukoli objektivnímu pozorování. Subjektivní pozorování je výkladem 'okna' v časovém vnímání. V 'okně' chybí vnímání času, počátek a konec je neurčitý." "Okno je nezachytitelné;" "Chvilku vůbec a chvilku v opilosti nelze zachytit, chvílka nám uniká..." Podle Z.B. "okno" zkracuje čas." Na námitku J.R., že "v 'oknu' je čas vydělen," připouští Z.B., "pak čas neexistuje."

V této diskuzi mezi pijáky piva, vína, rumu a fernetu, hořčáku a Alpy a capuchina s "myslivcem" se nejen odhaluje nemožnost stanovit, zda čas pijáka alkoholických nápojů se během rundy zkracuje nebo prodlužuje, ale současně se odkrývá dimenze prožitého nebo žitého času /le temps veçu, podle E.Minkowskiho/ a dimenze jeho vnímání, jeho reflexe. Prožitek času a jeho reflexe nejsou identické věci. V.E. von Gebattel ^{7/}, který se této otázce věnoval, vychází z názoru Pascalova, rozjímajícího o reflektovaném čase /"Bloudíme v dobách, které nejsou naše..." Nežijeme

nikdy v přítomnosti./ a Schelerova, podle něhož je ústřední zá-
žitek časovosti dán v možnosti člověka měnit své přítomné stavy
a to spontánně, sebestproměňováním /čas člověka je tedy primordi-
álně žitý, nikoli dodatečně a k tomu i těžkomyslně uvažovaný/.
Tak i výpovědi, které jsme slyšeli, se týkají obou stránek časo-
vé zkušenosti a současně vypovídají o hlubší přemýšlivosti, kterou
postrádají alkoholická pojednání.

Než začne piják rumu /M.H./ pít, "nepociťuje čas," "žije úpl-
ně bez času," jeho "derealizace týkající se času" týká se "vyprázdně-
né přítomnosti", kterou vyplňuje zhuštěnými dávkami drinku. Za-
brzděné životní dění se manifestuje v prázdnotě přítomnosti a
potřebě vejít do času, který je trváním.

Čas v opojení je žit jinak. Výrok "Vzhůru do bezvědomí!",
který je slyšet při připitcích, se netýká přímo času žitého, ale
reflektovaného. Čas žitý během opojení poskytuje možnosti měnit
přítomné stavy spontánně, sebestproměňováním, dodatečná reflexe jim
nic neubírá. Opojením "vstupuje posel Dionýsův a otevírá bránu
k bláznivému světu" /E.Jünger/, světu za hradbami vyprázdněné pří-
tomnosti.

Čas pijákův se nejen řítí během chvíle opojení, ale i tichne
a ustává, je ~~čas~~ dobou, v níž se zabýváme něčím jiným, než je
život a smrt. Vycházíme z běžného času každodennosti do bezčasí
umělých rájů a pak - řečeno s Baudelairem:

- Me voilà libre et solitaire!

Je serai ce soir ivre mort;

Alors, sans peur et sans remord,

Je me coucherai sur la terre,

Et je dormirai comme un chien! 8)

O d k a z y :

- 1/ "... až na dno!?". Fakta o alkoholu a pijáctví, Praha 1962
- 2/ vyd. Ministerstvo národní obrany. Výzkumný ústav zdravotnické osvěty, Praha 1957, Na pomoc přednášejícím, sv. 70 /p.18/
- 3/ cf. Melvin Wallace & Albert I. Rabin z Departmentu of Psychology Michigan State University: Temporal Experience, in: Psychological Bulletin Vol.57, No.3, May, 1960, pp.213-236, kde je souhrn anglicky publikované literatury o moderní psychologii in experience of time nebo též "time sense", time perception, time estimation etc.
- 4/ Thomas De Quincey, Zpověď anglického poživače opia, Praha 1926, p.174. De Quincey líčí podrobně situaci své doby v druhé Předmluvě ke svému dílu /1821/:
"... když jsem se, je tomu několik let, ubíral Manchesterem, bylo mi řečeno několika továrníky bavlnáři, že si jejich dělníci rychle navykají požívati opia, a to tak, že v sobotu odpoledne pulty drogistů jsou posypány pilulemi o jednom, dvou a třech gramech, které jsou připraveny pro známou večerní poptávku. Přímoú pohnutkou toho návyku byly nízké mzdy, které v těch dobách nedopouštěly, aby si popřáli piva nebo lihovin; a zvýšili se mzdy, možno se domnívati, že tento návyk přestane: poněvadž však snadno neuvěřím, že někdo zkusiv božských rozkoší opia sestoupí později k hrubým a smrtelným radostem alkoholu, pokládám za jisté:
že jedí ti, kdo dříve nejídali;
kdo jedli vždy, tím více jíst se jali..."
Předpověď De Quinceyho se neuskutečnila i uskutečnila; ale, whisky a gin ovládly anglické pubs a vytlačily opiové pilulky, neboť anglický dělník může si zvýšením mezd dopřát "hrubých a smrtelných radostí alkoholu", avšak současně opět musel se vzdát "božských rozkoší opia", kterých zakusili jeho praprarodiče.
- 5/ ib., p.223
- 6/ E.Jünger, Annäherungen. Droge und Rausch, Stuttgart, 1970, § 26
- 7/ K tomu cf. Victor Emil von Gebattel, Foruchy životního dění

a časového prožívání, in: Prolegomena einer medizinischen Anthropologie, Berlin 1954, čes.in: Bolest a naděje. Deset esejí o osobním zrání, Praha 1971, ~~str.~~65 a n. a M.Foucault, Psychologie a duševní nemoc, Praha 1971, ~~str.~~50/51.

8/ - Jsem zrovna volný, sám tím rázem!

Dnes budu podle chuti pít;

pak, bez výčitky, na mol zpit,

si pohodlně lehnu na zem

a budu jako fena spát.

Víno vrahovo, in: Charles Baudelaire, Květy zla, Praha 1957,
p.210 /přel. Sv. Kadlec/

N e s u r o z y z a h r a n i č n í p o l i t i k y

Zahraniční politika, pokud ji chápeme jako vedení politických věcí státu na mezinárodním dějišti a nikoli jen jako registrování vztahů s dalšími státy, je dnes ve slepé uličce. Téměř všechny dosavadní přístupy k řešení zahraničně politických problémů se ukazují být neúčinné, přičemž onen klasický krajní přístup - řešení sporných otázek válkou - je dnes v globálním smyslu tak riskantní, že právě ti nejmocnější hledají cestu, jak se mu vyhnout. Velmoci, které v posledních čtyřiceti letech měly rozhodující vliv na mezinárodní vztahy, jsou v patové pozici a vyčerpávají se vzájemným soutěžením ve zbrojní politice. Zbrojní závody dosahují takřka hranice absurdnosti a vykonávají podstatný tlak na zahraniční politiku. Nemáme dostatek informací a údajů o zahraničně politických jednáních a záměrech, ale pokud pomineme extrémní názory, že zahraniční politiku dělají především špionážní služby a to, co je vidět, je jen špička ledovce, pak i z toho, o čem je informována veřejnost, je patrné, že se v této oblasti politické činnosti hraje o bytí a nebytí civilizace, že se tu hraje dnes bez velkých dlouhodobých strategických koncepcí a že podobně jako koncem devatenáctého století šlo o zdroje surovin, jde dneska o prostor obecně a zdroje energie a surovin zvláště. Jenomže v jednom základním faktu je tu obrovský rozdíl: jedna politická koncepce chce přitom změnit svět, druhá politická koncepce chce v podstatě v základních rysech starý svět zachovat. Pokud by šlo o klasický svět kapitalismu, jak se v sovětské ideologii rýsoval po druhé světové válce a o onen prvotní socialistický tábor, pak by se pravděpodobně snadněji našel nějaký modus vivendi. Jenomže tato výchozí pozice byla velice brzy destabilizována vývojem v tzv. třetím světě, jenž nabyl určitých konkrétních rysů národního a revolučního boje počátkem padesátých let a pak v 60. letech se projevil ve zřízení celé řady nových samostatných států na místě bývalých kolonií.

Na XXII. sjezdu KSSS řekl Chruščov v referátu, že těžiště boje mezi kapitalismem a socialismem se přemouává do rozvojového světa a nikde dnes nemůže být na pochybách, že věděl, co říká a že to, co řekl, platí dodnes. Rozvojový svět je pro oba společensko-hospodářské systémy potencionálním spojencem i protivníkem, objekt mezinárodní

- 2 -

politiky i velmi aktivní subjekt /naftová krize/, může být základem dalšího vývoje /zdroje surovin/, ale i jeho globálním ohrožením /hlad, přelidnění/. Velmoci se pohybují jakoby s lasem kolem krku, jehož konec svírají na středním východě, v jihovýchodní Asii anebo na jihu od rovníkové Afriky.

Spletitost zájmů, mnohdy těžko pochopitelných, v oblastech rozvojového světa, narušuje úsilí o mírové soužití a omezení zbrojení. Velmoci jsou příliš zaměstnány globálními problémy, který je načte na obou stranách vymezena ideologicky, než aby se mohly plně věnovat řízení politických a ekonomických problémů svých zájmových afér. I když se o to pokoušejí, dělají chyby. A to vše se děje v době, kdy ve vývoji mezinárodních vztahů působí opačná tendence než před patnácti dvaceti lety. Zatímco od konce padesátých let se zdálo, že svět spěje k univerzalizaci, k větší integrovaným celkům, a tato tendence byla i politicky podporována, je zhruba od konce šedesátých let patrná zcela opačná tendence, nacionální zájmy převládají nad internacionálními, navzdory úsilí nadnárodních politickoekonomických a vojenských seskupení.

V mezinárodním společenství vzniká destabilizace, umocněná revolučními boji v ohniscích střetů dvou ideologií. Tato destabilizace musela přijít a bude pokračovat a bude se prohlubovat v závislosti na tom, jak budou působit hospodářské faktory /tj. především hospodářská neefektivnost/ zejména ve třetím světě, a nakolik a jak si je tamní lidé budou uvědomovat. Vědomí je hnací silou a čím vyšší bude úroveň vědomosti v rozvojovém světě, tím větší bude touha změnit tamní podmínky. Cesty mohou být různé a nezapomínejme, že k prosazení svých zájmů některé z rozvojových zemí mají i absolutní prostředek. To muselo být jasné už před 5 - 30 lety a snad pouhou extrapolací vývoje rozvojového světa už tehdy bylo možné naznačit, kam to všechno půjde a jaká úskalí se na této cestě vyskytnou. A právě tento vývoj napovídá, že už to zdaleka nejsou jenom politické a ekonomické faktory, které na něj působí, ale že už tu daleko více než ^{kdysi} dříve hraje roli úroveň uvědomování si konkrétní situace a její psychické zvládnutí ve skupinách, národech, společenstvích.

X X X

Freud kdysi doplnil Marxovu koncepci o prvotním vlivu hospodářských podmínek na vývoj lidské společnosti o působení faktorů

psychických. Zároveň se vyhnul tomu, čemu se v psychologii dostalo názvu behaviorismus, čili pojetí, jež redukuje lidskou psychiku pouze na fyziologické reakce organismu na podněty okolního světa. Je zajímavé, že v šedesátých letech se behaviorismus objevil jako jedna z metod zkoumání mezinárodních vztahů. Autoři vycházeli z toho, že chování národů, států a vlád v mezinárodních vztazích je určováno reakcí partnera či protivníka. Něco na tom je, když pomíneme jistý fatalismus, který z takového pohledu na světové kolbiště vyplývá, je to ovšem jenom část pravdy. Promítneme-li uvečený Freudův důvlek, který učinil k myšlence Marxe ekonoma a sociologa, do oblasti mezinárodních vztahů, dostaneme kupodivu nové podněty k bádání a promýšlení aktuálních problémů současného světa.

Psychická stránka člověka se obvykle projeví v mezních situacích. Lze si položit otázku, zda má svou specifickou psychiku i národ a jeho vládnoucí struktury. Historie v tomto směru dává překvapivě kladnou odpověď. Mohli bychom se tázat, proč Turci vybudovali Osmanskou říši na potocích krve, jak to, že v analogických situacích se Poláci uchylují k vypjatému postoji /v roce 1939 na koních s kopími proti německým tankům/, zatímco Češi reagují pomalu, nerozhodně, proč Češi jsou známí tím, že neberou vážně ani sebe, ani dějiny, zatímco Američanům a jiným velkým národům chybí smysl pro sebeironii apod. Bezesporu tu určité rysy národní povahy či lépe národní psychiky existují a i ony v mezních situacích budou hrát roli. Mimochodem, nacisté si to dobře uvědomovali. Heydrich v nástupním projevu ke svým důstojníkům řekl v Praze tuto myšlenku: Němce můžete zlomit, Angličana přesvědčit, ale Čechy ani nepřesvědčíte, ani nezloíte, ten se jen ohne a bude čekat na dobu, kdy se bude moci narovnat.

Psychika tradičních národů, které mají svou paměť, je odhadnutelná. Psychika národů, které vstoupily do zahraničněpolitické arény v posledních desetiletích, je nejistá, neboť je málo faktů, z nichž lze usuzovat. Situace je o to komplikovanější, že mnohé nově vzniklé státy jsou utvořeny z řady nesourodyých etnických celků s naprosto odlišným psychickým obrazem. Zašlo by se, že v tomto směru budou daleko nejskušenější tradiční koloniální mocnosti, které mají k dispozici staleté zkušenosti ze svého působení, špatného i lepšího, v oblastech dnešního rozvojového světa, ale při bližším

prozkoumání jejich dnešní politiky vůči rozvojovým zemím tomu tak není. Západní politika dosud nenašla přitažlivý cíl a přitažlivou ideologii pro rozvojový svět. Propagování ekonomického vzestupu, nasycení lidí, a vidiny relativního blahobytu zřejmě nestačí, z psychologického hlediska lidé tam potřebují mít zbožněný cíl a v souhrnu motivačních podnětů nesmí chybět ani takové, které uspokojují nároky i primitivnějších charakterů, jako pocit jednoduché spravedlnosti, odplaty za dřívější křivdy, ideál boje za nebe na zemi.

Domnívám se, že psychika národů, ale i hnutí, skupin bude hrát stále větší roli ve vývoji zahraničněpolitických záležitostí, a to zejména v mezních situacích. Ve světě, v němž partikulární zájmy se stále více čerou do popředí a mnohdy nabývají vrchu nad zájmy širšího společenství, bude nutno tyto psychologické ukazatele budoucího možného a pravděpodobného postoje hnutí, národů i vládnoucích elit hlouběji studovat.

X X X

Jestliže hovoříme o uplatnění psychologie při zkoumání mezinárodních vztahů, pak nelze přehlédnout závažnou otázku psychiky vládnoucích skupin. Psychika vládnoucích skupin je částečně zděděná národní psychika a částečně vypěstovaná tlakem konkrétních okolností, vnějších i vnitřních, které se na tu či onu vládnoucí skupinu nahnuly. Pokud se týče oné vypěstované stránky psychických vlastností vládnoucích skupin, vezměme za často citovaný příklad jeden ze základních rozdílů mezi sovětskou a americkou vládnoucí garniturou. Zatímco v Moskvě panuje relativní klid, jistá rozvážnost v krocích, neuspěchanost, schopnost vyčkávat, týden, měsíc, léta, /i když s příchodem Gorbačova je to zatím zdánlivě jiné/, neboť tu nehrozí volby, opozice, časté odchody a příchody nových lidí, americkou vládnoucí garnituru charakterizuje spěch, uchvátanost, někdy ztřeštěnost, nevyrovnanost, nejistá koncepce, snaha po okamžitém výsledku, který lze propagačně zužitkovat. Jsou to mimochodem vlastnosti soupeřem snadno využitelné a využívané. Tyto vypěstované stránky psychických vlastností vládnoucích garnitur však budou podružné vedle oněch zděděných v krizovém okamžiku, kdy rozhodnutí bude znamenat sázku o bytí či nebytí. Mám na mysli nikoliv rozpoutání války, ale bezprostřední proces rozhodování před oním symbolickým smáčknutím knoflíku. Neboť

- 5 -

řešeno lapidárně, v krizové situaci po zvážení všech komponentů určitého souboru informací je nutno učinit rozhodnutí, při kterém rozhodující úlohu sehrají právě ony psychické vlastnosti vládnoucího gránia, případně rozhodujícího jedince. A to je právě ona tak obtížně zodpověditelná otázka, jaká je míra odhodlání použít či nepoužít extrémního řešení. Jako příklad může posloužit rozpoutání a prodlužování irácko-iránské války. Psychologie jako věda, směřená tímto směrem, by měla dát na tuto otázku odpověď s alespoň šedesátiprocentní pravděpodobnou správností.

Vím, že nepřináším nic nového, o problému "decision making" toho bylo v odborné literatuře napsáno dost, ale ona psychologická stránka problému je stále nedostatečně zdůrazňována a studována. Hraje tolik rolí v situacích, kdy se mezinárodní stabilita vychýlí v nerovnováhu ve prospěch jedné ze soupeřících stran, neboť ten, kdo skutečně má nebo si alespoň myslí, že má převahu, se snadněji rozhoduje. Ale v situaci, kdy panuje přibližná rovnováha, tak jak je tomu v současných vztazích dvou hlavních vojensko-politických seskupení, vystupuje psychická stránka vládnoucích garnitur do popředí v okamžicích konfrontace, neboť při stejné síle na obou stranách záleží na míře odhodlání tuto sílu použít. A není lhostejné z hlediska přežití člověka z ulice, zda k rozhodování přistupuje politik s uvážlivostí šachisty či hazardér s duší kaskadéra.

X I X

Situace se ovšem komplikuje tím, že dnes se politik či vládnoucí gránium musí rozhodovat ve světě do značné míry oproti dřívějšímu neurotizovanému. Neurotizace lidského společenství je patrná a prohlubuje se, a neurozy zasahují i zahraniční politiku. Základní pravidlo života v přírodě je pravidlo rovnováhy. Totéž platí i pro život lidské společnosti a nekonečné úsilí najít rovnováhu charakterizuje i mezinárodní vztahy. Každé porušení rovnováhy vyvolává napětí, v přírodě, lidském organismu i ve společnosti. Je mnoho komponentů, které působí ve společenském vývoji nerovnováhavý stav, v politických dějinách je nutné vystopovat. Technika mění společnost, její myšlení, systém hodnot. Totéž činí sociální revoluce, ale daleko drastičtěji. Z toho pochází zářej konfliktů, nejen uvnitř společnosti, ale i mezi různými typy společností. Dnešní člověk se již nebojí hrůz, živí,

nemocí, jako jeho primitivní předek, který své strachy symbolizoval v kultu, ke kterému se utíkal. Dnesní člověk se bojí podle toho, ke které civilizaci patří - nezaměstnanosti, války, pronásledování z důvodů rasových, politických, náboženských. Především se ale bojí toho, že se prostor /ve smyslu konkrétním i přeneseném/ zužuje, z jedné strany přelidnění, z druhé nedostatek zdrojů, ničení životního prostředí atp. V lidské společnosti vzniká nový syndrom, který bych nazval syndromem člověka v přeplněném autobusu. Musí bojovat o to, aby se do autobusu vůbec dostal, aby se v něm jakž takž postavil, případně se i posadil. V takovém psychickém stavu společnosti je rozhodování zvlášť neobjektivní. V takovém psychickém stavu je dav nejmanipulovatelnější. Ale v takovém okamžiku mizí i smysl člověka pro dobrovolnou kázeň, pro fair play, pro vzájemné porozumění a respekt. Dostane-li se společnost do podobného stavu, je to úrodná půda pro demagogy, dobrodruhy, diktátory.

A my jsme v kritické periodě, v níž lidstvo, někde více, někde méně, je psychicky připraveno vybuchnout. Tentokrát jsou tu nové předpoklady. Technologická revoluce odlidštuje rozhodování, překotný rozvoj vojenské techniky ohrožuje svět globálně, sociální převraty, hnutí za občanská a národní práva, třídní boje, i terorismus destabilizují vládnoucí společenský řád tu i tam. Technický i kulturní pokrok je nerovnoměrný. Věda i technika obrovsky postoupily za poslední léta, ale velice málo přispěly ke zmírnění napětí ve společnosti, toho základního stressu, vznikajícího ze stále silnějšího pocitu ohrožení jedince. Každý dílčí výbuch přináší riziko, že se rozšíří, že může svět strhnout do globální katastrofy. Lékaři přinášejí množství poznatků o tom, jak v posledním desetiletí prudce stoupá počet neuroz. Tato neurotizace jedince má pokračování v neurotizaci společnosti a je téměř nemožné, aby se tento jev neodrazil i v politice. Jako by dnešní politika byla plna podvědomého strachu z budoucnosti, plna neurotického strachu z toho, že něco zmeškáme, zanedbáme, druhý nás předejde. Tím, že vedle ideologických zájmů začínají opět působit v mezinárodních vztazích zákony geopolitiky, připomíná současná mezinárodní politika staré primitivní vymezování, ohraničování a chránění lovišť prvotních lidí v dobách nedostatku.

Nechci vést lacinou analogii, ale nedá mi to, abych nepřipomněl známé pokusy s kryší kolonií. Zmenšuje-li postupně zvyšovat počet kryš v kolonii, začnou kryšy upadat do neklidu, i když světlujeme prostor a zvyšujeme přísadu potravy. Překročí-li se určitý horní limit jedinců, rozvrátí se kolonie sociálně, zvýší se počet uhynutí, dochází k zabíjení, především mláďat, klesá porodnost, kolonie se zmenšuje až do počtu, který je z hlediska interindividuálních kontaktů výhodný. Zřejmě působí sociální negativní zpětná vazba. Příroda pracuje s určitým pásmem bezpečnosti. Pokus s kryší kolonií, která v sociálním aspektu vykazuje nejbližší znaky shodné s lidským společenstvím, je jenom příkladem toho, co nastane v tomto vyznačeném vzorku přírody, když dojde k vychýlení rovnováhy přemnožením. Netvrdím, že v lidské společnosti jsou věci tak přímočaré jako v kryší kolonii, ale ve své prapůvodnosti bude lidská společnost ovlivňována stejnými přírodními zákony jako ostatní živé komunity. A lidská komunita se bezesporu v posledních dvou desetiletích dostala do stádia zvýšeného neklidu. Tím více vystupuje odpovědnost lidí, kteří řídí politické záležitosti.

Avšak člověk si nemůže nevšimnout, že se v obrazu národních psychiky v mnoha případech děrou do popředí ty horší stránky charakteru, dravost, bezohlednost, sobeckost. Syndrom člověka v přeplněném autobuse vykonává své. Ve světové politice nabývá na převahu egoismus. Svědčí o tom nejenom stav tzv. velkých otázek, jako je odzbrojení, ekologická hrozba atd., ale i řešení sdánlivě okrajových problémů, jako například z nedávné doby obtížné jednání o mořském právu. Důkazem toho jsou i stále častější konflikty z poslední doby, které nemají charakter ideologických konfliktů, jako bylo násilné řešení sporu o Falklandy, vzpomínat již irácko - iránská válka, letitý spor Řecka a Turecka o Kypr aj., a které jak se zdá budou stále častější.

Spor o Falklandy, pokud si na něj ještě vzpomínáme, dokresluje mnohé z toho, o čem tu byla řeč. Neideologický spor, jehož řešení jinec cestou zmatečně britské v podstatě geopolitické nazírání na celou světovou situaci, pojímá opět z argentinské strany jako národnostní prestiž, překrásně i dostatečně míru odhodlání na obou stranách použít krajních prostředků. Obecně ale příčiny jeho vítězství řešení tkví v neurčitosti situaci na obou stranách, které

- 8 -

ztěžovala klíčné uspořádání věcí s určitou velkorysostí a nadhledem. Řešení, které tu bylo zvoleno, je typické pro společnost, nalézající se ve stressovém sevření, kdy ke slovu stále více přichází násilí.

Rousseau kdosi napsal, tuším v Nové Heloise, že existuje jistá velmi specifická vlastnost, která odděluje člověka od zvířete a kterou nelze popřít, a tou je schopnost zdokonalovat se. Jde jenom o to, zda k lepšímu nebo k horšímu. V každém případě by politická vedení měla zakalkulovat do svého rozhodování i psychickou stránku současného stavu lidské společnosti a hledat způsoby, jak svázat a kontrolovat egoismus vystupující ve světové politice přibližně do popředí. Politika vždycky byla a je egoistická, ale jde právě o any hranice egoismu. Relativní rovnováhu a jistou zaručenou bezpečnost lze obecně dosáhnout jedinou cestou a žádnou jinou zatím historie nenasbídlu: když všichni sleví ze svých požadavků, nikdo nebude uspokojen zcela, ale každý může být spokojen dosaženým kompromisem. Zní to jako z nedělního kázání a jsem si vědom toho, že publicista takový závěr napíše lehce, zatímco pro politika je to vrchol umění, umění kompromisu, umění možného. Ale kdyby už ani tehle publicista nemohl kácat, obvykle by mu navrhnout asi jediné řešení, které bych nazval řešením lumfka norakého. O těchto svířátkách je známo, že když se přemokí, jdou prý se houfně utopit do moře...

Josef Breck

279

A I D S

Nedávno východoněmecký odborník vyslovil domněnku, že virus působící smrtelné onemocnění vznikl uměle - jako nepovedená a navíc nezvládnutá biologická zbraň. Bohužel, více než ^{nu} důkazy, které by potvrzovaly umělý původ viru, se odborník soustředil na to, aby dokázal, že to byly laboratoře Pentagonu, kde virus vznikl, a američtí trestanci, na nichž se zkoušel. Poněvadž vědci neodhadli, že nemoc, kterou jejich virus vyvolá, má tak dlouhou inkubační dobu, připustili, aby nakažení vězni byli propuštěni. Ti - většinou homosexuálové - se rozjeli po nedalekém New Yorku a postarali se o to, že se nemoc rozšířila tak, jak už je obecně známo.

Zaměření i tón této hypotézy ji odkazuje spíše do oblastí propagačních kampaní. Nicméně, odmyslíme-li si její protiamerické zaměření, pozastavuje se oprávněně nad pozoruhodnou skutečností, že zničehonic se koncem našeho tisíciletí objevil na naší planetě nový, dosud neznámý, smrtící virus a začal svoje zhoubné dílo. Nejsem odborník, ale pokud vím, nic podobného se v dějinách, které jsme schopni z tohoto hlediska sledovat, nepřiházelo. Infekčních nemocí se stoprocentní smrtností je pochopitelně poskrovnu /i starověké a středověké mory nezahubily všechny nakažené/, pokud existují, jde vesměs o nemoci přenášené na lidi ze zvířat, o nemoci po staletí známé. Od první chvíle, kdy se objevily zprávy o nové smrtelné chorobě ohrožující především homosexuály, hemofiliky a Portoričany, se nutila otázka: odkud se nemoc vzala!

Někteří z vědců hledají původce onemocnění v Africe - kde prý v některých oblastech je postižena významná část populace. Toto vysvětlení se možná vněčem podobá hypotéze východoněmeckého badatele - tuší už předem, odkud přichází vše zlé. Afrika však nebyla zpřístupněna až dnes. Pokud tu infekce existovala už po věky, proč se přenesla do ostatních světadílů až nyní? A pokud ne, stále táž

otázka zůstala nezodpovězena: odkud se původce nemoci vzal?

Domněnka, že virus mohl vzniknout někde v laboratoři, se nedá vyloučit. Po světě přece přibývá pracovišť, kde vědci tu vyšlech-
tí prase giganta, tu zkříží kozu smovcí, tu se snaží odchovat
člověka ve zkumavce, tu stvořit živou hmotu z neživé. Zvrhlé hle-
dání patogenních organismů, které by mohly být případně použity
jako smrtící válečná zbraň, stojí jen na konci úsilí, které mi při-
padá sporné.

Téměř ve všech oblastech lidské činnosti a zkoumání se blíží-
me hranici, kdy nejsme s to odhadnout důsledky vlastních pokusů a
činů /mohou se projevit po dlouhém čase, v naprosto odlehlé obla-
sti/, kdy každý chybný či neuvážený krok může vyvolat sotva před-
stavitelnou katastrofu. Přitom čím více se této hranici blížíme, tím
je tento chybný či nevyočitatelný krok pravděpodobnější ba nevyhnu-
telnější. Desítky dětí zmrzačených Conterganem, dva tisíce mrtvých
při výbuchu chemičky v Bhopalu a nedodhadnutelný počet obětí po vý-
buchu jaderné elektrárny v Černobylu jsou ukázkami - zatím ještě
miniaturními i když názornými - pohrom, které si připravujeme. Stá-
vají se součástí našeho života, i když mnohé nepostřehneme anebo
ještě častěji postřehnout nechceme.

Virus způsobující AIDS mi připadá z tohoto druhu pohrom. Při-
padá mi jako zplozenec naší doby, ať už byl úmyslně či neúmyslně
stvořen přímo v laboratoři anebo vznikl mutací vlivem neobvyklých,
uměle vytvořených životních podmínek. Rozhodně bychom měli jeho ne-
nadálý příchod na Zemi brát jako varování, jako předobraz zkázy,
kterou jednou zákonitě způsobí nezvládnutý, náhodný "výbuch" v la-
boratoři, v níž novodobí čarodějovi učni mylně se domnívající, že
jsou Stvořitelé, mění celou přírodu.

12. června 1987 by Jiřímu Pištorovi bylo 55 let. Nedožil se jich 26. září 1970 ukončil svůj život, když krátce předtím dokončil práci na třetí básnické sbírce. Ta má název Mezery v paměti. Starší publicistický text bude snad připomínkou, že ustavičnou přítomnost tragédií lze se pokusit překlenout pamětí, která je vždycky eslovením.

Jiří Pištora:

N E P Ř Í T O M N O S T T R A G É D I E

Je listopad, a ke čtenáři se tenhle text dostane při nejlepším za dva měsíce; nicméně nebudeme předstírat, že je leden, i když autoři úvodníků v měsíčnících čas od času takhle fixlují. Člověk přeci nemůže v listopadu napsat to, co by napsal v lednu, a tak poměry v polygrafii nahrazují vlastně skutečnou kulturní situaci situací už neexistující, a myšlenky, staré měsíce, přicházejí jako světlo hvězdy, se kterou se mezitím, co bylo na cestě, mohlo stát cokoli.

Připomínám to, protože ten listopad nemohu zapřít, protože chci a musím začít jedním listopadem před pár lety, který koneckonců evokuje úvahy ne zcela nevhodné do nového roku. Kus od města, kde jsem tehdy žil, došlo jednou navečer v listopadu k výjimečně zlé železniční katastrofě. Číslo obětí určitě přesáhlo stovku, už nevím, byli-li kdy vůbec konečný počet zveřejněn. Jakési nedorozumění: obsluha dvou sousedních zastávek pustila proti sobě do husté mlhy po jednokolejce parní osobní vlak a motorák. Sotvakdy zapomenu na potrhané a popálené postavy /v tom, co zbylo z motorového vlaku, začala hořet nafta/, jak se úplně potichu vynořily z mlhy na mostě skoro uprostřed města, pološílení lidé, kteří v šoku běželi sedm kilometrů zablácenou syrovinou pryč od křiku a ohně, v němž zůstala spousta raněných. Byly to dělnické vlaky, a tak se odbývalo v každé vsi podle trati několik pohřbů, tři, pět, dvanáct, jak kde.

Okresní orgány začaly pracovat hned druhý den. Na každém pohřbu měl mluvit někdo z funkcionářů, a zaměstnanci osvětových zařízení vyráběli jistý počet variant pohřebních proslovů. Podle instrukcí ovšem, jejichž základní myšlenkou bylo zužitkování příležitosti. Úkol zněl vyslovit soustrast, ale zároveň zdůraznit, jak to stát všechno pozůstalým vynahradí, neboť podobné katastrofy za socialismu nejsou nenapravitelné, jsou to přechodné a navíc netypické potíže. A především: Mít přítomné k tomu, aby teď, když je jich málo, o to víc pracovali. Protože mezi oběťmi byly i děti, byla tu varianta nabádající školáky, aby se teď učili i za ně, a více, tj. i za ně, milovali vše, co je předepsáno milovat.

Měl jsem mezi mrtvými přátele, a tak jsem slyšel ty věci dvakrát číst; vím určitě, že alespoň jeden z těch čtoucích se strašně styděl a snad i bál. Bylo mi ho líto, ačkoli to byl okresní

inspektor. Neběží mi teď o moralizování nad citlivostí troglodyta, nad manipulováním s lidským utrpením; příběh je symptomatičtější ještě jinak: Tehdy - jistě ne poprvé ani naposled, ale tehdy zvláště silně - mi připadalo, že člověk v moderním světě je obětí jakéhosi vleklého a perfektně fungujícího spiknutí: Jako by tisk, politikové, rozhlas, televize, ano i mnohé umění uzavřeli kuriozní spojení, aby ho přesvědčili, že není skutečných tragédií, nenapravitelných nezdarů, že není zoufalství a hrobů, nad nimiž zbývá jen a jen mlčet.

Od let, kdy jsme začali číst noviny, jsme se nikdy nedočeli o ničem, co bylo nenapravitelně zbabráno, o taktice, která vedla k neodčinitelnému neúspěchu, o jedné provědy nenahraditelných ztrátách způsobených tou kterou ekonomickou koncepcí, ale to se mi ještě nezdá tak důležité jako fakt, že jsme se nikdy nedočeli o skutečné a ničím neodstranitelné lidské bolesti, o účelu, z něhož není záchrany a který je přesto třeba nést. Dobrá. Třeba opravdu nebylo a není takových nenahraditelných ztrát, i když lidská bolest je /a možná existuje i názor, podle kterého nepatří do novin/. Jenže myslím, že kdybych byl z těch, jimž naslouchají národy, považoval bych za moudré jednou za pár let vyhrabat něco, co jsem /jsme/ nenapravitelně prošvih/-li/ /něco takového se vždycky najde, a ne-li, bylo by nezbytné si to vymyslet/, vystoupit na tribunu a říci to nahlas. Takovým, jako jsem já, bych pak byl navědycky o poznání sympatičtější a hlavně bych v nich vzbudil podezření, že až skutečně o něco půjde, budu třeba i mluvit pravdu. Ale pokud mi sahá paměť, nikdy nikdo patrně takhle neuvažoval. A tak jsme vždycky jen četli a slyšeli o omylech a přehmatech, potížích a těžkostech napravených či napravovaných, ale vždycky napravitelných. I mrtví z toho ošklivého listopadu před lety mi byli servírováni jako přechodná potíže.

Svět přestává věřit na tragédii. Není to totéž jako víra naivních voluntaristů v odstranění lidského smutku pouhým přejmenováním státního zřízení; chyba je hloub. Je to paradox, ale století, které vynalezlo dosud nejničivější zbraně a realizovalo nejhroznější ozbrojená střetnutí v dějinách, je zároveň patrně století nejzbabělejší, jehož strach z bolesti dostoupil do stadia, v němž si musíme předstírat, že bolest neexistuje. Jenže - je to skutečně takový paradox? Moderní zabíjení na dálku, čím je masovější, tím zřejměji činí zbytečnou jedinou pozitivní vlast-

nost, bez níž se dřív válčit nedalo, totiž osobní odvalu, schopnost čelit ráně zblízka. A druhá strana mince: Nejpádnejší argumenty moderních mírových hnutí nehovoří ani tak k lidskému rozumu jako k lidské zbabělosti. Moderní strach z války je ve skutečnosti strach ze zubaře: Pudové, polovědomé a proto tak snadno obehratelné hýbání před bolestí. Výraznou složku amerického hnutí proti válce ve Vietnamu představují - ať se nám to líbí nebo nelíbí - členové jiného, poněkud intelektuálněji zabarveného hnutí, totiž hnutí boje za volný obchod s drogami. Zůstaneme-li v rozměrech naší společnosti, pak tedy stoupající spotřeba analgetik, čísla sebevražd a čísla rozvodů se mi zdají svědčit o tom-též: O neschopnosti člověka, vychovávaného touto dobou, nést svůj úděl, totiž přiznat, že existuje něco jako úděl. Věc má ovšem své přísně praktické důsledky, a každý vesnický farář o nich věděl odjakživa víc než naše výchova k dějinnému optimismu. Je přece nesmírně naivní a nešikovné připravovat dítě ve škole na šťastné a veselé zítřky, které je čekají /viz křečovitou snahu čítanek, i těch dnešních/ a pak se podívat, že v šestnácti spolkně hrst algen, když zjistí, že je čekají i jiné věci. Moudrá škola nikdy nebude připravovat pro radostný život - s tím si člověk vždycky poradí. Moudrá škola bude připravovat na zármutek a protiventství. Jenže na to my nevěříme. Nevěříme dokonce, že mrtví jsou mrtví, a nejen při vlakových srážkách. A protože věříme, že lze odčinit smrt jednou mrtvých, věříme taky, že lze zrušit vinu. A tak už není tragédií, není jich v životě a ubývá jich v literatuře. Není nespravedlivě tragických osudů, není ani těch, kdo vládcejší svou nesmazatelnou vinu po horách a pouštích a dožadují se vykoupení. Kdyby žil Oidipos a vyspal se s maminkou, určitě by se to nějak urovnalo. Všecko se vždycky nějak urovná, protože s jakousi tvrdošíjnou pošetilostí jsme vždycky stejně náchylní věřit v definitivnost štěstí jako nevěřit v neodčinitelnost nezdaru. O rozvodovosti se píše mnohem víc než o sebevraždách, a píše se o ní taky mnohem víc hloupostí; a přece základní omyl je týž: Člověk se odnaučuje věřit v nevyhnutelnost údělu. Odmítá přijmout definitivnost nezdaru a dává přednost iluzi, že se stačí trochu otrást a může se začít znova od čistého stolu, jako by se nic nestalo.

A protože nám uniká smysl tragického, uniká nám i štěstí. Jako by ve světě, kde ubývá chudých a bohatých ve prospěch těch, kdož mají právě tak na slušné přežití, ubývalo velké, čisté ra-

dosti i hlubokého, velikého neštěstí ve prospěch malých, patlaných životů, jimiž se to nemžší kolem. Znam mladou ženu a matku, již ročinná výchova vštípila, že jediné, na čem záleží, je její štěstí. Zkoumá se tedy denně, je-li dost šťastná, prohlíží se jako člověk, který si před spaním hledá blechu. Nikdo jí nikdy neřekl, že lidské štěstí, které je jediné hodno tohoto jména, spočívá v síle nést a unést svůj účel - a sama se k tomuhle poznání nikdy nedolopotí, protože pocit libosti, srovnatelný s koupelí ve vaně teplé vody po upoceném dni, vždycky zmizí dřív.

Lidská bolest ale má svůj smysl. Tragédie národů mají svůj smysl, a nikdo mi to nevymluví. Jména jako Agadir a Skoplje jsou v dějinách nezbytná už proto, že nás ze snů o elektrických bozích na knoflík vracejí do rozměrů lidského osudu a jeho tajemství.

Viděl jsem Ašchabád, město, postižené krátce po válce ničujícím zemětřesením. Číslo - pětáctýřicet tisíc mrtvých ze sto šedesáti tisíc obyvatel - jakož i zemětřesení samo bylo zveřejněno zhruba po dvaceti letech. Zemětřesení se za socialismu nesměla přiházet. Ašchabádské bylo zapřeno tak dokonale, že obyvatelé samo přestali věřit ve svou tragédii: Náš průvodce, mladý Turkmen s chováním, tváří a postavou playboye o něm hovořil jako o dobrodiní pro město, neboť nebýt zemětřesení, nebyl by se zrodil krásný nový Ašchabád. Neběží ale o domněle krásný Ašchabád, běží o malost člověka - a bojím se, že i národů - neschopných nést, co na ně bylo vloženo. Snad člověku ubývá síly, snad špatně porozuměl svým filosofům, a snad od každého něco.

Mrtvým z Ašchabádu - stejně jako mrtvým z těch vlaků, o nichž jsme mluvili na počátku - se stalo to nejhorší, co se může člověku po smrti stát: Byli popřeni; bylo jim upřeno právo být tragičtí. Vzali jim jejich smysl.

Ale smysl lidské bolesti trvá. Trvá její smysl v dějinách, i ten hluboce praktický, každodenní. A všechno ukazuje, že bude trvat i v tomto roce.

Přestavba na rozcestí

=====

Ve dnech 27. a 28. dubna se konalo plenární zasedání ústředního výboru Svazu spisovatelů SSSR pod názvem Současnost a literatura. V diskusi promluvalo 45 členů a Litgazeta jí věnovala celých 9 stran. /Toto číslo se stalo "bestsellerem"./ Úvodní, nikak zvlášť "nový" referát měl první tajemník V.Karpov. Zato diskuse byla mimořádně zajímavá a svým způsobem významnější než na lonském spisovatelském sjezdu.

Už úvodní referát přiznal to, co všichni sice vědí, ale co se dosud oficiálně popíralo, totiž že v jednotné spisovatelské organizaci existují navzájem znesvářené skupiny. Diskuse ukázala, že jde o protikladné názorové postoje k základním otázkám literatury i života. Všichni se ovšem zaklínají oddaností přestavbě, otevřené politice /glasnosti/ a demokratizaci, ale při posuzování konkrétních faktů a událostí se okamžitě vyjeví dvojí pojetí těchto pojmů - a tedy i socialismu. Dělení na "zpátečníky" a "pokrokaře" je v sovětské společnosti modifikováno starou tradicí slavjanofilů a západníků, takže i v táboře "zpátečníků" se ozývá např. ostrá kritika, nejsou jen obhájci starých památek, obnovy původních jmen měst a ulic, ale taky se postavili do čela akce za zrušení plánu na přeměnu toku řek apod.. Proto taky do svého tábora zahrnují nejlepší současné prozaičky s tzv. ekologickou tematikou, jako je V.Bělov, V.Rasputin, B.Astafjev aj.. Den před zahájením pléna uveřejnil P.Proskurin v Pravdě článek, který musel být nepochybně schválen na nejvyšších ideologických místech, a ten dal povel k protiútokům dosud nezformovaných a na sjezdu ještě pasívních staromilců. Zhruba řečeno žádal, aby už se přestalo s kritikou minulých let a s vydáváním dosud umlčovaných autorů. Zašel tak daleko, že označil tuto aktivitu časopisů a nakladatelství za překážku současného literárního vývoje, neboť prý to do něho vnáší "pach jisté literární nekrofilie".

Ale už dávno před plénem pronikaly na veřejnost známky názorového vření mezi spisovateli. J.Bondarjov třeba vznesl proti "pokrokařům" obvinění ze samozvanectví, když prohlásil, že "literární lžidemokraté zažehli nad okrajem propasti lampu ,glasnosti', ukradenou spravedlnosti a pravdě" a tato ukradená glasnost prý slouží útočnému tlaku a otevírá dveře šedi, ctižádostivcům a falešným jakobínům.

Staré téma

"Konzervativec" St.Kuňajev sestavil seznam autorů, které prý kritika v časopisech pronásleduje nikoli pro jejich umělecké nedostatky, ale protože přicházejí s myšlenkami, které kritikům nejdou pod

nos. Jsou to mj. Bělov, Astafjev, Solouchin, Bondarjov. Spor se soustředil zejména na nový román V. Bělova Obyčejná věc, jehož hrdina odjíždí z vlasti a zřiká se sovětského občanství. P. Proskurin prohlásil v Pravdě Bělova za "svědomí Ruska" a hájil ho proti kritice, které prý o tomto tématu tvrdí, že je tabu. Dramatik V. Rozov však proti takovému výkladu protestoval:

"Už zase chceme organizovat kritiku. Donedávna byli naši kritici v těžké situaci... Kritik má právo psát, co chce, má právo na ostré slovo. A spisovatele by neměl brát v ochranu ani Svaz spisovatelů, ani ministerstvo kultury, ani ÚV KSSS... Spisovatel se musí bránit svou prací. A kritik nesmí být pronásledován. Chápu, že je to složité... Lidé se teď musí vnitřně, psychologicky přerозovat, včetně některých populárních spisovatelů. Nemůže přece existovat kasta nedotknutelných."

J. Borščagovskij tvrdil, že se množí příznaky svědčící o tom, že proces přestavby se zbrzdil. Podle něho Svaz během jednoho roku od sjezdu nepostoupil ani o krok v demokratizaci svého života, nejsou voleni členové výboru Litfondu ani Domu spisovatelů apod., Svaz spisovatelů jako dřív chrání zájmy privilegované autorské hierarchie. S. Michalkov prý na schůzi sekretariátu vyslovil obavu, že se přestaly brát ohledy na tituly a řády. Ale cožpak o to jde? Je nutno naopak

"zajistit princip sociální spravedlnosti a rovnosti talentů před kritikou nebo ze všeho zůstanou jen prázdná slova a budeme se zase řídit hodnotným pořadím... Úvaha V. Lakšina /o románu Obyčejná věc/ je prospěšná každému - i V. Bělovovi. Jak dlouho budeme považovat kritiku za něco méně důležitého než je próza či poezie? Akademik D. Lichačov a V. Lakšin jsou už dnes velké zjevy ruské literatury... Možná že za 30-40 let bude Lakšinovo jméno mít větší váhu než mnohá dnes zvučná jména... Čeho se P. Proskurin tak vyděsíl?"

Nekritizovatelnost oficiálních spisovatelů není zřejmě zdaleka jen moskevská záležitost. Turkmen Ch. Dudyrev si např. stěžoval:

"Ti, jimž se podařilo svého času zaujmout v literatuře výnosné místo a stanout mimo veškerou kritiku, se nehodlají s přestavbou smířit. Snaží se dokonce využít nynějších podmínek rozvíjející se demokracie k vlastnímu prospěchu; boj s těmito jevy je bojem za upevnění sociální spravedlnosti v literární tvorbě. Nejvyšším soudcem tu musí být kritika. Myslím, že v posledních deseti dvaceti letech byla umlčována nejen u nás v Turkmenii."

S pojetím kritiky je spojen problém časopisů, Proskurin i další jeho stoupenci napadali Moskovskije novosti, Ogoňok, Junost a taky Litgazetu. Věnuje prý se všemu možnému, jenom ne literatuře, přičemž Svaz na její činnost nemá prakticky žádný vliv. Tuto situaci je podle něho třeba změnit:

"Ale ta se nezmění, nebude-li doplněn či zcela vyměněn redakční kolektiv. Svaz spisovatelů je velmi bohatá organizace, nepotřebuje tří či čtyřmilionový náklad Litgazety, stačí půlmilionový, ale musí to být noviny zabývající se literaturou, jejími problémy a osudy spisovatelů..."

S.Zalygin však radil k opatrnosti, je to třeba dobře promyslet, aby místo zlepšení nedošlo ke zhoršení situace. O své práci v redakci časopisu *Novyj mir*, jenž patří mezi nejprůraznější, řekl:

"Nikdy jsem v časopise nepracoval...Poznal jsem teď, že každý den se tam člověk setkává se stále stejnými slovy: To nejde, to nejde, to nejde. Místa v redakci byla systemizována před 20 lety. Od té doby se náplň práce zvýšila pětinasobně, počet redaktorů však zůstává stejný...Vycházíme v půlmiliónovém nákladu a odevzdáváme do státní pokladny 4,4 miliónu rublů ročně, ale nedostaneme z toho ani desetinu procenta, abychom mohli zlepšit podmínky naší činnosti...Všude slyšíme stále jen: To nejde!"

V několika diskusních příspěvcích se konstatovalo, že těžiště spisovatelského života se přeneslo ze Svazu do časopisů, tam se uplatňuje práce autorů, tam je styk se čtenářem. Tato tendence, která je nesporná, ovšem podporuje přirozené názorové rozrůžňování, sdružování a vytváření skupin, čemuž se oficiální kulturní politika zuby nehty brání. Skupiny soustředěné kolem určitých časopisů by tak jaksi tichou cestou snížily význam Svazu spisovatelů. Otevřeně o tom promluvil O.Popcov:

"S jakou vášnivostí jsme se snažili rozptýlit tvrzení, že v naší literatuře existuje skupinový boj, a ty, kdo o tom hovořili nahlas, jsme okamžitě radili do tábora rozbíječů Svazu. Toto plenární zasedání je první, na němž se o tom otevřeně hovořilo v úvodním referátu. To je zásadní a důležitá věc. Jak můžeme s tímto jevem bojovat, když nevyjevíme jeho příčiny a nepochopíme je?...Vkusové kroužky v literatuře byly, jsou a budou - stylistické, tematické, světonázorové i národní. Proč se bojíme říci to nahlas? Neštěstí není v tom, že spisovatelé se hlásí k těm či oněm proudům, neštěstí spočívá v něčem jiném: v agresivním odmítání názorů toho druhého, v nepochopení, že vítězství demokracie je především vítězství lidské důstojnosti."

Popcov dodal, že např. na schůzi sekce prózy byli přítomni jen stoupenci jednoho literárního tábora - ti druzí ji bojkotovali. Z mnoha dalších projevů se dá vyčíst obava z toho, aby skupinové zájmy neroztříštily jednotu spisovatelské organizace, z té i oné strany se ozývaly výzvy k semknutosti, k tomu, aby se neztratil ze zřetel společný cíl atd. Jediná přítomná žena L.Vasiljevová apelovala mateřsky na rozvášněné muže, aby se vzpamatovali a přestali se přit:

"Nemáte právo se nedomluvit! Když tu tak ventilujete spoustu věcí, připadáte si odvážní, ale to hlavní nedopovídáte. Dopovězte to! Rozdělte se, a pak se podle známého zákona sjedněte! Říkám vám to jako žena."

Table dobře míněná, ale značně naivní domluva rozkohoutěným mužům bude sotvaco platná, sotva něco změní na stavu, který vznikl, který není nový a nikdy jiný nebude, protože je důsledkem bytostně

individuální povahy umělecké tvorby. Ideologicko-organizační jednotaje pouze vnějším zastřešením, nic víc. Na tuto otázku však zřejmě existují názory doslova předpotopní. Nejvyššími vědeckými tituly ověncený kritik A.Bočarov se např. domnívá, že skupinkaření je "dosud nepřekonaný duch 30. let, jenž se zhoubně projevuje i na povaze našich dnešních sporů". Tedy další, půl století přetrvávající přežitek minulosti! Není to ale spíš opačně, nebylo shora provedené sjednocení tehdejších skupin a směrů násilným potlačením něčeho, co z umění nelze vyplít a co by se tudíž mělo respektovat?

Monstrózní svazový aparát nemůže nebyť přetížen ouřadováním, je přece mj. také oním orgánem, který zajišťuje spisovatelům jejich výsady, jak to ~~přiznal~~ ^{potvrdil} v rozhovoru s l'Unitou M.Gorbačov. Proto si tajemník J.Surovcev zbytečně stěžoval, že neustále jenom podpisuje nějaké žádosti o přiděl auta, o poukazy na dovolenou atd. atd. Patří to přece k jeho funkci. Za současného pojetí se nedá odstranit zbytečné papírování, zasedání v přechytných komisích apod.. Na sjezdu byl v zájmu zlepšení a zjednodušení práce vytvořen nový orgán z předních spisovatelů - tzv. byro sekretariátu. Ale S.Zalygin, jeho člen, upřímně přiznal, že dosud není jasné, v čem je jeho smysl a tázal se, zda by nebylo líp ho zase zrušit. V.Ustinov ironicky začal svůj proslov takto: "Nejdůležitější, k čemu došlo v spisovatelském životě naší země, je to, že k ničemu nedošlo."

Za krátký čas tzv. otevřené politiky se prostě ukázalo, že za starých časů vzniklé organizační formy tvůrčích svazů jsou v permanentní krizi a že v nových časech bude patrně nutné se smířit s tím, že připustí-li se skutečná různost názorů, bude asi ~~možné~~ ^{tržba} najít i nové, přirozenější formy sdružování tvůrčích sil.

Staronové téma

Příznačné bylo, jak bouřlivě se debatovalo o mládeži. Televize nedávno vysílala záběry z besedy začínajících autorů s V. Karpovem, při níž vyšlo najevo, že mladým dochází trpělivost, léta čekají na uveřejnění svých prací a slyší pořád totéž - není papír, není tiskárenská kapacita. Svazovému tajemníkovi nezbylo než jim před tvářmi veřejnosti slíbit, že nakladatelství Sovětskij pisatel vydá jejich díla na úkor autorů už ~~zavěděných~~ ^{zavěděných}. To vyvolalo ovšem odpor. V.Rozovovi se zase nelíbilo, že si mladí "stěžovali na celý Sovětský svaz" - jak je to možné? Spisovatel "musí umět trpět a pracovat", tak jako třeba Vl.Dudincev, který "psal" svůj román třicet let a neremcal, až se teď dočkal. A vůbec mnoho autorů čekalo s rukopi-

sy v šuplíku a nestěžovali si, to je příklad chování vzorného sovětského spisovatele. Jen trpělivost! Ale mladí ji zřejmě nemají a na domluvy nedají. J.Gejko uveřejnil o schůzce článek v Komsomolské pravdě pod názvem "Jak jsme se přeli". Po Proskurin ho napadl, protože většině účastníků besedy prý dává nálepku "neetičnosti", zatímco podle něj jsou to naopak autoři přinášející lidu zdravé mravní poselství. J.Gejko má však pro ně ironický úsměšek... Je zřejmé, že se rozštěpili už i mladí autoři, že i oni už se zařadili do existujících skupin!

Jestliže v debatě o tvůrčí mládeži zazněly ostré tóny, pak nad stavem tzv. obyčejné se strhla hotová bouře. Podnět k ní dalo vystoupení J.Sergejeva, který se neobyčejně útočně vrhl na tzv. masovou kulturu a rockovou hudbu, zplozence Západu. Ohrožení tímto ideologickým jedem vidí ovšem v širších souvislostech:

"Musíme především mít na mysli jednotu spisovatelů, zjistit, proč dochází v našich tvůrčích svazech k polarizaci, společným úsilím klást odpor provokatérům, intrikánům a revizionistům, co mezi nás vnáší rozkol a chaos, klást odpor všem, kdo potichoučku pomazávají vrata našeho společného domu dehtem... A přitom v našem tisku čteme články, vydávající tvrdý rock za něco mimořádného a potřebného. Viděl jsem včera rock na březích Něvy a bylo mi strašlivě při pomýšlení, že o 70. výročí Října může být v Leninově městě beztrestně zneuctívána historie."

V.Rozov Sergejevovo vystoupení okamžitě odmítl. Ač je mladý, zazněly z jeho slov staré tóny: zakázat! Kdy už přestaneme prostoduše zakazovat to, co se nám nelíbí, táže se Rozov. Dříve byl podezřelý foxtrot a tango, pak dlouhé vlasy a džínsy... Je třeba zjistit, proč mládež vyhledává skupiny budící přinejmenším podiv nás starších.

Věšnivě hájil mladé Al.Vozněsenskiij, autor libreta k rockové operě Juno a Avos:

"Co je to rock? Především rytmus. Proč mu přičítat navrub to nejhorší? To je jako bychom prohlašovali za znoubu jamb. Jambem se dá napsat skvělá báseň nebo škvár. A to platí i o rocku. Leningradská skupina Akvarium pod vedením B.Grebenščikova vytváří v žánru rocku mistrovské skladby. V sále Říjen pro čtyři tisíce lidí se konají koncerty, kdy symfonický orchestr uvádí Bacha a Vivaldiho a mezitím hraje i Akvarium. Mladí trouhí po nové kultuře, po nových myšlenkách... Mladý autor J.Sergejev zde promluvil agresivně o agresivnosti mladé generace. Ale kdo vkročil v Černobylu do ohně? Nedali jsme mladým požárníkům skafandry proti radiaci... a oni zahynuli a nás všechny zachránili. Jen ať si tedy jejich generace tančí, co chce. V našem životě se vyskytuje vandalismus, ale co s tím má společného rock? Když jsem sbíral materiál pro poemu Hrob, zjistil jsem, že vykradači zlata z hromadného hrobu byli přinejmenším čtyřicátníci. Byl jsem na Borodinském poli po barbarském zpusťování hrobu P.Bagratiána... Kdo to udělal? Mládež?... A co vandalové v sibiřském vědeckém městečku, vyzyvající k rozbíjení kompjůtrů?"

Svou obhajobou píchl do vosího hnízda. S.Alexejev namítl, že "ti, co křičí, nevstupují do zóny radiace v Černobylu, ti spíš rozkrádají hroby". S.Vikulov tvrdil, že "ideologický protivník je mnohem aktivnější a prozíravější než my", zejména v oblasti masové kultury:

"Jak jinak si vysvětlit, že zvláště v posledních desetiletích právě on a jedině on udává tón móde? Pokud jde o hudbu, chování, oblékání a tanec hrajeme úlohu ubohých napodobovatelů, kteří jsou s to jen přejímat cizí škleb, ale nedokáží myslet a tvořit, budovat vlastní kulturu, založenou na národních tradicích a socialistickou obsahem. Hudební skupiny s bezpohlavními a bezhlasými zpěváky podle západního vzoru hanebně se všelijak krotícími zabírají tolik televizního času, že se málem nemohla vysílat reportáž z uvítání navrátilců, kteří kdysi zradili vlast a teď se bez trapných rozpaků znovu uchylují k jejímu oltáři."

S.Michalkov je ovšem vyděšen ještě víc, něco takového přece odporuje vědeckým prognózám o vývoji vyspělé socialistické společnosti mílovými kroky spějící ke komunismu, jak to sám léta letoucí hlásal:

"Jsem hluboce přesvědčen, že nejde o nevinné tance mládeže, ale o nákazu, která je bohužel zatím nevyléčitelná. Je to mravní AIDS, na který ~~jsme~~ se to najít žádné prostředky. Není to jen hudba, je to prostředek na ohlupování mládeže, půda, na níž může vyrůst cokoliv, od narkomanie po prostituci, po zradu vlasti a hrdelní zločiny. Netvrdil jsem a netvrdím, že je třeba rockovou hudbu zakázat. Ale to, o čem se tu mluvilo, to je mravní propast, do níž se řítí nemyslivé dívky a chlapci. Tam už kvete volná láska, narkomanie a bůhvíco ještě."

Kapitulace před těmito asociálními jevy, kapitulace muže, janz púlstoletí vychovával svou tvorbou četné generace dětí a mládeže, je víc než udivující, ale symptomatická. Pro Michalkovy je tohle všechno nákaza vzniklá pootevřením oken do západního světa, nikoli jeden z důsledků nesprávného, zjednodušeného receptu na duchovní život člověka, na vztah občana a státu, jedince a společnosti. Nejsou uváděné násilnické tendence mládeže jen bezděčným a bezradným odrazem jiného násilí - duchovního?

Vl.Amlinskij mladé výtržníky taky odsuzoval, ale rozumně radil, že by bylo na místě položit si otázku, kde se všechny ty skupiny, dráždící svým oblečením a chováním, vlastně vzaly:

"Z rozporu mezi slovem a činem vznikla obrovitá slizká bažina, v níž utonuli mnozí. Literatura musí nemilosrdně a zároveň s nesmírnou humánní chápavostí ozřejmit a vyjádřit všechny tíživé jevy, neboť to, co se...nevyjeví, zůstane v organismu společnosti jako infekce...Mladí ztratili víru, jsou rozčarováni a někdy mají pocit bezvýchodnosti. Proto hledají nejrůznější hodnoty, od buddhismu po jogu.. Je hrozná představa, že v zemi, jež ztratila ve válce milióny lidí, se skupinka mladíků v černých a hnědých košilích zdraví po způsobu předválečného a válečného Norimberka. Kdo to je? Jsou to neofašisti? Ovšemže ne. Jsou to nezralí hlupáci, usmrkanci, omezenci, ale mohou z nich vyrůst nebezpeční a krutí lidé. Teď je to jen projev epatování, provokování, nikoli ideologie, ale výzva, a tu nemůžeme nepřijmout. Komsomol se stal v posledních letech...formální organi-

zací, vedle níž přirozeně vznikala spousta neformálních skupin."

Šéfredaktor Junosti A. Dementjev pozval do redakce zástupce všech těchto tzv. neformálních skupin, byli mezi nimi hippíci, beatlsáci, pankáči, "bulgakovci", Pamjať /značně antisemitská/, ljuberci, brejkři, metalisti atd.^x I on po rozhovoru s nimi se domnívá, že tyto

^xPamjať má v programu ochranu památek; ljuberci - podle místa u Moskvy, kde je mnoho svobodáren a internátů; brejkři - podle brakedanse; metalisti - nosí kovové náramky, přívěsky a jsou ocvočkováni, mají násilnickou ideologii.

mladíky odpuzuje formálnost Komsomolu, hledají romantiku života, dobrodružství a dospělí jim nabídli místo toho schůzování.

Nikdo si ale nepoložil otázku, zda všechny ty excesy nejsou mj. a taky důsledkem nemožnosti "vybít" přirozenou potřebu generační opozičnosti nějak jinak než právě takto.

Další a další účastníci pléna uváděli zdrcující fakta o vandálismu, o vykrádání a zneuctívání hrobů sovětských vojáků, kde drancíři hledali vyznamenání a řády, které pak prodávali sběratelům, o střelení do pomníků padlých, o zpusťování židovského hřbitova v Leningradě atd. Staromilec Proskurin si to vysvětluje argumentem vskutku nečekaným:

"Je to svědectví neslýchaného neštěstí a poslední varování před pokračujícím mravním úpadkem. Kdo to dělá? Jsou to lidi nebo nelidové? Můžeme je nazvat jakkoliv, ale oni vyrostli a byli vychováni v našem sociálním klimatu posledních desetiletí. Když dědové a otcové mladých vykradačů hrobů a marodérů se neostýchali zavrňovat práci mnoha a mnoha dřívějších generací a brali jimi vystaveným městům historické starobylé názvy, bourali chrámy a ničili národní svatyně, proč by jejich děti neměly zase vykrádat a zneuctívat hroby vlastních otců a dědů a zbavovat je dokonce posledního místa odpočinku? Kruh se uzavírá..."

Myslím, že fanatičtí bolševici se musí v hrobech obracet, když je takhle napadá muž, jemuž jsou otevřeny stránky jejich "Pravdy". Něco takového si asi sotva dokázali představit a ostatně si to nedokázal představit ještě před dvěma lety nikdo.

Neozval se jediný hlas, který by na téma mládeže zazněl optimisticky. Je zřejmé, že v sovětské společnosti byl nesmírně hluboce narušen přirozený svazek generací, velká část mládeže se naprosto od-cizila oficiální státní ideologii a zmítá se v hledání jiných životních hodnot a opor. Je víc než naivní se domnívat, že je možné dát lidem svobodu vyjadřování a očekávat od nich jednotný názor na vše, jednotné myšlení a jednání, jednotnou organizaci bez vnitřního členění a rozrůžňování. Ideologie, která si lže do kapsy, vyrábí mýty a musí za to po čase krutě platit. Mýtus o tom, že občan

může dojít štěstí a blaha jen v náručí dobrotivého státu, bere zřejmě vážně pořád méně lidí a pořád víc jich asi bude chtít žít posvém, podle svého gusta a dobývat si štěstí a pocit, že se smysluplně realizuje, jak to odpovídá jejich představám.

Nové téma

Jinou iluzí bylo přesvědčení, že v zemi byl jednou provždy vyřešen národnostní problém a že tudíž konflikty tohoto druhu se nemohou vyskytnout. Až přišly události v Alma-Atě a splaskl další mýtus. Jednání spisovatelského pléna už mohlo tuto choulostivou otázku projednávat věcněji. Začalo to stížnostmi některých neruských autorů, že v jejich rep-ublice je jiná situace pokud jde o přestavbu než v metropoli. Zatímco v Rusku už se ozývají hlasy, aby se skoncovalo s vydáváním dříve umlčovaných autorů, u nich se s tím ještě ani nezačalo. Jsou případy, že hry neruských dramatiků se v překladu hrají v Moskvě, ale doma je místní mocipáni zakazují. Neuvěřitelné údaje se objevily o ekologické situaci, zejména v projevu Karakalpaka T.Kajimbergenova. Mluvil o vysychání Aralského moře, způsobeném přetvářením přírody:

"Lidstvo nezná jiný příklad, aby za čtvrt století před očima jedné generace zmizelo z tváře země moře o rozloze víc než 6 milionů hektarů a o hloubce 69 metrů. Dnes toto moře vyschlo takřka z poloviny. Amudarja a Syrdarja už v posledních letech nikam neústí. Na mapách je ovšem všechno při starém...Přístavní města Mujaak a Aralsk už jsou dávno obklopena v délce několika kilometrů písečnými přesypy...Pitná voda obsahuje obrovské množství pesticidů, zbytky hnojiv a různé soli...Za poslední léta vyschly statistice hektarů lužních lesů a rákosí v deltě, vymírají četné druhy živočichů, ptáků a ryb. V dohledu je ekologická katastrofa."

Nebyl to jediný takový burcující příklad, plénum jich vyslechlo mnoho. Ale neruší spisovatele se tentokrát odvážili promluvit o něčem, co se jich dotýká bezprostředněji a o čem se dosud ani v náznamech nemluvalo: o tom, jak jejich mateřský jazyk mizí, pohlcován ruštinou. Zahájil to Bělorus B.Gilevič. I on konstatoval, že v Bělorusku nejenže přestavba nenabývá na tempu a síle, ale naopak zcela ustrnula; pak přešel k dosud umlčovanému tématu:

"Internacionální výchova v naší obrovské vlasti je složitá věc...Často jsem si kladl otázku, zda může být skutečným internacionálistou a vůbec plnohodnotným občanem člověk s nihilistickým vztahem k vlastnímu národu, kultuře a jazyku...Bohužel máme takových lidí mezi sebou dost. Kožik mých vrstevníků vstupuje do života bez národního uvědomění, aniž znají mateřský jazyk, aniž se zajímají o uměleckou kulturu a historii svého národa...Před měsícem jsme ve Svazu spisovatelů Běloruska hodnotili výsledky Týdne knihy a takřka všichni diskutující hosté mluvili o jednom nesmírně zarmocujícím zjištění. Zjistili totiž, že ani v hlavním městě Minsku, ani v jediném oblastním středisku...prakticky neexistuje běloruská škola... Taková je dnes situace běloruského jazyka, jež vznikla z objektiv-

ních i subjektivních, voluntaristických příčin...Jaká potom může být perspektiva velké národní ~~kultury~~ literatury a vůbec běloruské kultury? Chápete doufám, že je to pro nás otázka všech otázek."

Na Bělorusa navázal se stejným steskem Ukrajince B.Olejník, byl ještě opatrnější /jeho projev patřil k nejdogmatictějšímu/, ale fakta uváděl zdrcující:

"V některých našich oblastních centrech je počet ukrajinských škol rovný nule. Stalo se to především naší vinou...Proto prosíme své ruské bratry, aby nám pomohli zavést leninský pořádek do této sféry. Pokud jde o ruštinu, prostě se bez ní neobejdeme."

Servilní tón této pokorné suppliky jistě není bez zajímavosti, ale důležité je, že se tato - ostatně všem dobře známá - situace veřejně projednávala. Jiný Ukrajinec /Mišketič/ byl věcný a ukázal, jak v praxi vypadá zdánlivě velkorysá možnost "volit si svobodně vyučovací jazyk". Uvedl, že chodí-li na nepovinnou ukrajinštinu 18 dětí ze 30, zbytek se při hodině vesele baví a posmívá se těm, co se musí učit:

"Vcelku správné, ale nezcela upřesněné a dopracované ustanovení o právu rodičů vybrat dítěti školu s vyučovacím jazykem, vede v praxi k tomu, že řekněme v mém rodném Černigovu, kde za mého mládí byla většina škol ukrajinských, stejně jako v dalších městech, nezůstala jediná škola s ukrajinským vyučovacím jazykem, nanejvýš jedna dvě. To ovšem nijak nepřispívá k rozšíření a upevnění internacionálních tendencí."

Uzbek U.Umarbekov upozornil zase na to, jak neznalost ruštiny ztěžuje život chlapců z kišlaků, kteří narukují do armády. Co je na tom všem ale nejzajímavější: ruští spisovatelé o ničem takovém nevěděli! Pro ně je to objev! Kazach O.Sulejmenov razil v této souvislosti termín národnostní spravedlnost, která je podle něho stejně významná jako spravedlnost sociální. Zmiňuje se o alma-atinských událostech tvrdil, že nebyly náhodné, že se nacionalistické tendence mohou objevit i jinde, neboť prý "zeslábla třídní imunita v celé společnosti", takže "myšlenky etnického izolacionismu nabývají na síle". Stýskal si taky na to, že pojem sovětský lid jako by ztratil v posledních desetiletích na významu, kategorie Velké Vlasti zeslábla, jako by se v lidech rozdrobila na množství malých vlastí.

Fakta uváděná v této spisovatelské debatě mluví jistě sama za sebe. Je příznačné, že je sovětská veřejnost uslyšela na tomto fóru vůbec poprvé a asi neprohádá nikdo, kdo se bude domnívat, že byla upravena do co nej přijatelnější formy a že skutečnost je ještě mnohem děsivější. Představa, že márodní vědomí bude postupně odumírat, se zkrátka ukázala rovněž jenom jako zhožný sen ideologů, z kterého je probudila tvrdá realita. Na tomto poli, jak je vidět značně zapleveleném, čekají politiku přestavby jistě nejedno překvapení.

Téma aktuální

Už na první pohled byl poměr mezi konzervativci a radikály jiný než na sjezdu. Zatímco na něm ještě staromilci byli zaskočeni novou situací a jaksí zakřiknutí, na plénu tomu bylo právě opačně: početností projevů i útočným tónem vtiskli mu podobu ti, kdo chtějí za-
brzdit, skoncovat s "uspěchaným" přehodnocováním minulých etap vývoje literatury i společnosti, ti, pro koho už je zkrátka toho ruchu moc a stýská se jim po zlatých starých časech "jistot". Urážejí se např. autoři válečných románů, že jsou přehlíženi. Tak I. Stadňuk žaluje na jistého kolegu, že mu prý řekl: "Brzy přijde doba, kdy tvé knihy o válce budou dány do klatby a ty sám se za ně budeš stydět."
/V románu Ohnivá metelice vylíčil Stalina jako geniálního vojevůdce a moudrého otce národů./ Vyzýval přítomné, aby dál nosili na hrudi své vyznamenání a ne dali se zterrorizovat ovzduším, které vytvářejí neodpovědní "mezi námi". Estetické úroveň tohoto druhu lidí vysvitne snad z toho, že S. Alexejev nemůže pochopit, jak je možné, že v soutěži za pomník na Poklonné hoře byl každý návrh jiný:

"Pořadatelé a kritici s uspokojením konstatovali, že návrhy jsou velmi rozdílné, takřikajíc různého vkusu a barev, výběr že byl obrovský. Ale co mě zarazí: každý umělec myslí a vidí posvém! Jak je to možné? Autoři návrhů, vychovaní na obrovské a staré tradici ruských sochařů a architektů, nevycházejí z jednotného myšlenkového směru, jednotného základu symbolických obrazů a znaků. Pak nemůže existovat ani jednotné chápání mravních hodnot."

Výmluvnější doklad dogmatické představy o ideálně jednotném stylu ve všem a všudy, v umění i v životě, dnes asi sotva najdeme. Pro tyto autory pořád platí staré dobré zásady socialistického realismu v tom nejstupidnějším pojetí, literatura má vychovávat kladným příkladem, umění má povznášet ušlechtilými symboly atd. Když se ale najednou objevují v literatuře i popisy negativních jevů, např. prostituce, narkomanie apod., hrozí se: "To, co se děje, je už absurdní...V miliónových nákladech šíříme něco naprosto šíleného, už jsme docela opilí přemírou demokracie," rozčiloval se St. Kuňajev. Kam to povede? K rozkolu! Nejpregnantněji vyjádřil toto stanovisko Al. Prochanov:

"Když se v čase otevřené politiky odzátkovaly všechny láhve a duchové vyletěli na svobodu, objevila se ,negující kultura' a ,negující myšlení'. Skvělí publicisté, rafinovaní filmaři a proslulí spisovatelé se sjednotili v rozvracečské práci, jež zachvátila ideologii, umění a společenské vztahy. Jsou dobře organizováni, působí koordinovaně, útočí plánovitě, takže četné cíle zničili do základů...Tento dnes nejaktivnější směr se považuje za avantgardu přestavby, za její konstrukční kancelář...Není neutrální k ostatním tendencím, donedávna ještě silným. Ve vztahu k mnoha z nich je represivní. Represivní kritika. Represivní veřejné diskreditace. Re-

presivní útoky na struktury s cílem obsadit co nejvíc pozic...Usku-
teční-li se práni tohoto směru nabýt vrchu, bude narušena parlamen-
tární rovnováha a bude zničen princip tolerance, což povede k totál-
nímu odporu oněch ještě dosti silných, dosti vyzbrojených kulturních
skupin, ochotných sjednotit se před tváří tohoto zničujícího útoku,
před hrozbou nové kulturní diktatury. Jde o rozkol kultury, který je
v dohledu."

Kdyby tak bylo možné požádat někde o bratrskou pomoc! Takhle ne-
zbývá než se tvářit jako přesvědčený stoupenec přestavby a osočovat
"pokrokaře", že si osobují právo na výklad demokratizace. "Přemíra
demokracie" v jejich optice hrozí diktaturou jedné skupiny, ale ne-
kulturní diktatura trvajícím desetiletím jim nevařila, proti té se
neozvali. Tento způsob obrany útokem dobře známe: cožpak nerazil
v 60. letech I.Skála např. obdobnou tezi o "teroru modernismu" ? Ten-
hle teror ho samozřejmě nijak neohrozil a neohrozil ani vývoj lite-
ratury. Jen však dostal I.Skála příležitost ke svému teroru angažo-
vanosti, zlikvidoval bez mrknutí oka všechno, co mu bylo proti mysli.

Literární rehabilitace taky nikdo neatakuje přímo, staromilci ma-
jí jenom připomínku: aby se to dalo uvážlivě a hlavně co možná nená-
padně. Tak S.Vikulov se domnívá, že to není záležitost časopisů, že
by se "zapomenutí" autoři neměli vydávat v masových nákladech, nýbrž
jako bibliofilské tisky či literárněvědné publikace. Obecnost obvi-
nění, že se vydává šmahem všechno, využil G.Baklanov a vyjmenoval
tituly, které byly až donedávna nejdiskutovanější. Ukázalo se, že
nikdo veřejně význam jejich publikování nepopírá, ať už jde o Pla-
tonova, Šalamova, Nabokova či Achmatovové Rekviem. /Jenom B.Olejník
kritizoval uveřejnění básní Z.Gippiusové, protože prý byla až do
konce života zapřísáhlou nepřítelkyní Sovětů./ Stejně postupoval A.
Vozněsenskiij, polemizující s tvrzením P.Proskurina o "pachu jakési
literární nekrofilie":

"Děje se to všechno pro obnovení historické spravedlnosti, pro
obnovení živého literárního procesu, který potřebují noví autoři,
aby psali na úrovni. Lidé, kteří stojí fronty na nová čísla časopi-
sů od šesti ráno, to nejsou snobové ani nekrofilové. To tam stojí
lid, stojí tam milióny, které to potřebují. Milióny chtějí znát
pravdu. Tím hlasují pro otevřenou politiku."

Brzdaři vývoje si uvědomují, že rehabilitace zavržených tvůrců
není jen záležitost literární, že její myšlenka je vskutku "agresiv-
ní", proniká do dalších sfér kultury, ideologie a společenského vě-
domí, čímž ohrožuje a zeslabuje stmelující síly státní ideje. A
vydrží tato idea nápor těch nároků, dříve nedovolených, které směř-
ují k větší svobodě občana? Nebylo jistější spolehout se na moc by-
rokratického centralismu, který měl o všem přehled a všechno zvládl?

Formální jednoty, a tedy její iluze, jim je milejší než pravda jednoty rozporné, která je procesem neustálého obnovování rovnováhy. Vycházejí z velmi staré zpátečnické argumentace: lepší je útěšná iluze než skepsi rozsévající drsná pravda.

Patrně proto, že obhájci dalšího rozvíjení demokracie se cítili v defenzivě, odhodlali se v závěru k jakémusi efektnímu gestu, které ovšem ve své stručnosti a jednoznačnosti bylo neobyčejně působivé, hlavně však rozumné. Al. Vozněsenskiij přečetl telefonogram akademika D.S.Lichačova, nepopíratelné autority vědecké i mravní. Zněl:

1/ Je třeba zvětšit "spektrum literatury", možnosti, žánry. Co možná nejvíc individualit.

2/ Obvinění z nekrofilie je obluďné obvinění celé kultury. Minulost neumírá. Potřebujeme v časopisech masově publikovat to, co nebylo vydáno v minulosti.

3/ Nejdůležitější v literatuře je teď - pokání. Neřadarmo se v celé zemi s triumfálním úspěchem promítá film Pokání.

Al. Možajev měl pravdu, když řekl, že přestavba přinesla mnoho problémů, jež mají navíc tendenci se množit, narůstat a prohlubovat se. Ale cožpak dříve byl život bez problémů? Jistěže ne, ale jaksi na ně nebylo vidět, nesmělo se o nich veřejně mluvit:

"Jak to, že mohla trvat roky a desetiletí situace, kdy strach svíral lidem ústa?... Nepřišli jsme přitom o to, co se může obrodit ne za měsíc či za léta, ale až během celých generací?... Ztráta cti hrozila i v carské gardě společenským debaklem, vyloučením ze spořádané společnosti. A teď?... S hořkostí si musíme přiznat, že naše hřbety ohýbal otrocký návyk strachu."

Tato hořkost přiznání je jen jiný výraz pro pokání za omyly, slabosti, bezstarostnost a strachy kultury v minulých desetiletích stalinismu a jeho modifikace v období tzv. stagnace. Proces kulturní obnovy může být patřičně hluboký jen tehdy, bude-li budován právě na tomto přiznání, bez toho by se mohl změnit v prázdnou frázi. Tyž Al. Možajev však vyjádřil obavy i jiného druhu: neohrozí úspěch přestavby fakt, že "se lidé odnaučili pracovat"? Během posledních dvou let strávil takřka veškerý čas mimo Moskvu a, jak se svěřil, za svých cest se setkal s mnoha zkušenými vedoucími hospodářskými pracovníky, s lidmi schopnými a znalými své věci, ale s vedoucím pracovníkem v plném slova smyslu samostatným se neseťkal ani jedinkrát. S.Vikulov zase tvrdil:

"Když je člověk, dole mezi lidmi a když od nich dostává dopisy, s lítostí a obavami se přesvědčuje o jednom: ve skutečnosti les šumí jenom nahoře ve větvích, dole u země je mrtvé ticho a vzduch nehnutý."

Dokáže to mrtvé ticho a nehnutý vzduch přece jen rozproudit ekonomická reforma? To je osudová otázka přestavby.

Dubnové zasedání sovětských spisovatelů tedy vyjevilo protikladné tendence, které jsou nepochybně typické pro celou společnost. Polarizace dvou základních pojetí kultury je dvójím pojetím socialismu. Spisovatelské spory jsou jen viditelným projevem zatím neviditelných, protože stále ještě zastíraných sporů uvnitř strany a celé země. Nástup regresivních sil je znát ve všem. Jak se s tím vyrovná gorbačovovské "křídlo" stranického vedení ukáží patrně nejbližší měsíce. Plénium Svazu spisovatelů bylo nesmírně poučné a po mém soudu taky mimořádně zajímavé právě tím, že dalo nahlédnout do vnitřního ideologického kvasu hořených vrstev sovětské společnosti, o němž se nelze dočíst z tisku ani v době proklamované otevřené politiky. Co se děje "dole", o tom ovšem nevíme prakticky nic, než zase to, co zaznělo na plénu: že je tam mrtvé ticho. Doufejme, že s tím nepočítá jenom jedna ze svářících se stran.

8.VI.1987.

Milan Jungmann

556

Polské úrovně

Nejsem přílišným znalcem polské literatury a polských poměrů. Jsem jen čtenářem polských textů a to ještě čtenářem na přeskáčku: měsíce třeba nečtu nic a pak zase dost, podle toho, kolik knih a časopisů se mi dostne na stůl. Když jdu kolem polského střediska, podívám se vždy dovnitř, co nemají. Většinou mají jen starou Polityku. Tygodnik powszechny, tuto anomálii východní Evropy, jsem měl v ruce snad jen třikrát. A tak se dostanu nejčastěji k textům, které nebyly úředně povoleny, ke knihám a časopisům, které byly vydány v podzemí nebo v Paříži. Nebudu rozvádět jak.

V posledních měsících jsem absolvoval dost polského čtení a chtěl bych napsat, jak mi přitom bylo a jaké otázky jsem si kladl. Především mi bylo bídně - ze ztráty přehledu. Podařilo se jim to, podařilo se jim nás oddělit. V našich úředních médiích je Polsku vyhrazeno jedno procento informací, z toho se půl procenta věnuje zprávám o polských pašerácích. Jáme sousedé k pohledání. Věděli jsme kdysi, dokud vycházely kulturní časopisy, co se hraje v polských divadlech, které knihy se tam čtou a jak se tam myslí. Nebo se mi to jenom zdá? Nyní ani pořádně nevím, kde je z polských spisovatelů doma, kde je venku a kde je napůl doma a napůl venku, protože i to je zřejmě v Polsku možné. Cizí stanice opakují pořád jedna a tatáž jména, ale široké zázemí, z kterého polská literatura vyrůstá, člověku uniká. A já už jsem taky takový, když dostanu nějaký časopis, pátrám v obsahu, jestli je tam nějaký Mieszko, Brandys, Michnik, Weronski nebo Strykowski, někdo, koho už znám, a pak zjistím, že mě silně oslovují třeba verše Stanisława Barańczaka nebo pozoruhodné deníkové záznamy Herlinga-Grudzińskiego, od kterých jsem předtím nic nečetl. Najednou mám tučet nových jmen s mnoha spřežkami, o kterých si slibuji, že si je uležím do paměti. Jenže...co chybí, to je živá scéna polské kultury, souvislosti, zápasy, mravní postoje, všechno to, co nás kdysi zblížovalo a co se dobře pamatovalo. Od té doby, co umřel Lederer, se jen málokdo stará o to, abychom měli přehled o duchovním životě západních Slovanů. Petra Pospíšala, který ve svém naděném mládí nosil po kapsách strojem rozepsané polské texty a výsvy, v lednu zavřeli. Starají se dekanale o to, abychom se neznali a byli si cizí.

Nedivím se zdánlivému polskému paradoxu: čím horší poměry, tím jasnější reflexe národního života, tím pronikavější myšlení a lepší literatura. To je neúměrnost, která se neosvědčuje jen v Polsku. Udivuje mě však až zuřivá potřeba kultury a svobodného vyjádření, kterou polský národ v nepříznivých dobách vykazuje. Kdykoliv jsem měl možnost shlédnout třeba jen ukázkou vynálezavosti a píle, kterou demonstrují nerůznější nazávislé, pololegální, ale neplacené kulturní aktivity v Polsku, cítil jsem údiv a obdiv. Obdiv jsem cítil především k těm tisícům lidí, kteří sami nic nenapsali, ale byli ochotni cizí texty rozepsat, vysázet, pokoutně rozmnožit nebo vytisknout, roznést a rozdělit, rozposlat, vést evidenci, dbát na pořádek a dodržování termínů. Takové pomocnictví vyžaduje totiž více víry v účinnost psaného slova než samé autorství.

My to známe také, ale naše síly jsou skromnější. Navzdory všem domácím dramatickým střetnutím, při kterých tekla i krev, zůstalo Polsko svobodnější zemí, svobodnější než ta naše. U nás se na občanských aktivitách podílejí skoro vždy jen vydědenci, v Polsku naplňují paralelní divadelní představení, přednášky, seance v kostelích i lidé, kteří jsou zaměstnanci státu, kteří mají o co přijít. Neuvěřitelný polský chaos spočívá v tom, že třeba i Zbigniew Romaszewski, vykřičený mluvčí Solidarity, se z vězení vrátil přímo na své učitelské místo na fakultu. Slyšel jsem ho v rádiu, jak pravil, že se dosud nepodařilo přemluvit univerzitní senát, aby ho vyhodil. A to prosím píše a publikuje /Bezdroža "Solidarności", Kultura, Paříž, 1987/ a promlouvá s cizími novináři. To u nás věděli lidé, kteří byli ponecháni na univerzitách, okamžitě, jak se mají chovat. Kolik znám lidí, zaměstnaných v našich vysokoškolských pustinách, kteří jsou ochotní do něčeho se namočít, nebo se třeba se mnou jen zastavit na ulici? Dva, tři...nu, možná by mi nevyšlo tak špatné číslo, kdybych započítal i Brno,

Náš podíl na překladech z polské nezávislé literatury je také skromnější než podíl Poláků na překladech z literatury naší. Tuset knížek našich autorů v polských nezávislých vydavatelstvích, to je licho. Polsko má více obětavých znalců a překladatelů naší literatury, Andrzeje Jagodinského například, který dostal vloni Lederevu cenu. V naší stísněnosti a neustálé ohroženosti nevedeme ani evidenci překladů z polštiny. Překlad Mileszowa "Hymnu o perle" se dostane k tisícům, ale kolik lidí asi ví o tom, že do slovenštiny byla přeložena a v pěti exemplářích na stroji rozepsána studie Pavla

Śpiewaka "liberální liberalismus sira Isaiaha Berlina"? Potřebovali bychom aspoň deset znalců a překladatelů z polské literatury, hlavně takových, kteří by měli na práci čas.

XXXXX

Polská literatura vydávaná v exilu je taky fenomén sám o sobě. Českého čtenáře překvapuje především trvajících spojitost mezi domácí a exilovou literární scénou. Ještě i dnes se v Polském tisku o exilové literatuře píše jako o něčem, co prostě existuje. Pro náš tisk exilová literatura prostě neexistuje. Kdo se chtěl udržet, musel vzít na vědomí, že kterýkoliv text vytištěný za hranicemi je od ďábla, že šíří jeď a neštěstí a že i pouhý detek s papírem vyrobeným na Západě přináší člověku velká rizika. A to i v případě, že by šlo o pouhou zábavnou detektivku, vydanou Škvoreckým v Kanadě. Normálně myslících Poláků bylo asi vždy více než normálně myslících Čechů a Slováků a tak přijali tiše zásadu, že je jen jedna polská literatura, jestliže je polské jazykem a duší a že je trapné dělit literaturu podle toho, zda má přátelský nebo kritický vztah k politickému režimu, který je právě doma u moci. V Polsku se konečně vystřídalo tolik rozdílných podob jednoho a téhož režimu, že by se literatura utahala jak kočka, kdyby se pořád přizpůsobovala. Myslím, že my máme světové prvenství ve "vaporizování" spisovatelů, jsme dnes nedostižní i pro Sověty. Například Kundera, ten existoval ve zdejší slávě, odešel a přestal existovat, přestože jeho sláva ve světě nabyla na váze. Patnáct let se o něm neobjevila ani zmínka, přestože lidé obhospodařující kulturní rubriky o něm vědí a mnozí četli jeho knihy. Jedna část literatury, a to ta cennější, existuje u nás jen v policejních hlášeníh.

Poláci snad měli vždy více respektu k činům, které pomáhají upevňovat neustále ohrožovanou národní svébytnost. Již před mnoha lety jsem cítil, že se tímto respektem řídí i profilový exilový tisk spíše než antirežimní obsesí. Připouštím však, že tento, pocit pramení možná z omezeného výběru, ke mně se vždy dostávaly jen pařížská Kultura, Zeszyty literackie, Arka, Aneks a několik málo jiných věcí a jen z anensů mohu tušit, co všechno vychází.

Kultura je časopis, ke kterému těžko nacházím nějakou evropskou paralelu. Pořád mě ohromuje, že vychází již čtyřicet let. My jsme neměli ani doma měsíčník takového významu, který by vycházel nepřetržitě čtyřicet let. Svědectví, které snese srovnání, je o deset let mladší.

Pro souhrný soud nad čtením polské literatury je těžké zvolit pravé slovo, já jsem se rozhodl skoro okamžitě pro slovo "úroveň", kterému v Československu dobře rozumíme. Texty v polských exilových časopisech, texty v posilkém samizdatu a také vybrané texty v povolených časopisech se zapisují do našeho sníženého sebevědomí především svou úrovní, úrovní myšlenkovou, která zahrnuje originalitu i jasnost, úrovní, z níž se dokonale vytratila stará ideologická zatíženost, úrovní jazykovou i řemeslnou a v neposlední řadě úrovní tolerance a plurality, křesťanské, liberální i levé. To, jak víme, je zvláště v exilu jev mimořádný a vyžaduje jistý stupeň podřízenosti obecného zájmu národní kultury a zřeknutí se přílišného sebeprofilování. Polské čtení poskytuje čiré intelektuální uspokojení a zmírňuje pocit východoevropské provincionalnosti. Polákům samým asi také pomáhá čtení bohatého a snadněji dostupného samizdatu lehčeji se povznést třeba nad cynismus vládního mluvčího Jerzyho Urbana.

Poláci mají za sebou stejnou, i když ne úplně totožnou, zkušenost s námi. Jeden z markantních rozdílů spočívá v tom, že nezaplatili za porážku Solidarity intelektuálním úpadkem. Anebž je to jen dáno rozdílem v čase? Nás dělí od porážky bezmála už dvacet let. Jisté je, že Poláci svou porážku intelektuálně perfektně zpracovávají. Mne v tomto ohledu nejvíce fascinuje analytické myšlení Adama Michnika, například v esaji "Książę i żebrak".

V československo-polském srovnávání mě však zřetelně deprimuje skutečnost, že i povolený polský tisk je jednoduše nesrovnatelný s naším. A to nemám na mysli jen ten prostor myšlení, který je chráněn zvláštním postavením katolické církve, ale dokonce i ten prostor, který by měl sloužit bezprostředně politické moci. Politika třeba, nejdosažitelnější polský časopis u nás, je ve srovnání s Tvorbou, Tribunou nebo Novým slovem přímo zuřivě liberální, vyjít tak některý článek z Polityky u nás, byla by redakce okamžitě rozehnána. Deváté číslo z tohoto roku předbíná glasnost a uveřejňuje ukázkou z "Doktora Živaga", na jiném místě se praví, že se v nejbližším čase chystá vydání Orwellova "1984" v "jednej z najbardziej prestiżowych oficyn wydawniczych". Je deprimující číst tohle všechno s vědomím, že se u nás scvrkl duchovní život v oficynach wydawniczych na loužičku strachu a podprůměrnosti. Ne srovnávání nezávislé literatury ale srovnávání povolených tiskovin ukazuje, jak tabuizování rozsáhlého území sociální skutečnosti zmrzačilo duchovní život naší země.

Konečně se dostávám k otázce, kterou si v obdivu k polským intelektuálním výkonům neustále kladu. Proč se propána z celé polské intelektuální zbytnělosti, z oněch přesných analýz a hlubokých reflexí nekonečných krizí, ze zdá se obecného vědomí příčin, stavů a následků nepřineslo takřka nic do polského "materiálního" bytí? Proč existuje onen do očí bijící rozpor mezi intelektuální schopností rozebrat do detailu všechny problémy národní existence a podobou existence samé? Zde mám na mysli především hospodářský a sociální stav země. Připadá mi víc než absurdní, že v Evropě, která si na Západě stěžuje na přesycenost, a na Východě, aspoň u bezprostředních polských sousedů, vykazuje aspoň průměrnou nasycenost, leží země, celou svou tradicí k ní neodmyslitelně patřící, v níž je čtyřicet let po válce přidělový systém na některé potraviny, země, která přes svou slušnou průmyslovou a zemědělskou kapacitu není schopna vybědnout ze stagnace, z dluhů a z beznaděje. A vláda slibuje Polákům, že možná, ale není to jisté, do roku 1989 dosáhnou úrovně z roku 1979, to znamená té úrovně, proti které revoltovaly miliony dělníků. Jaký z toho mohou mít pocit žijící generace Poláků? Deset let! Vždyť za deset let se třeba Západní Německo pozvedlo z trosk a vykročilo k hospodářskému zázraku.

Při této otázce kladu záměrně stranou všechno to, co víme o hospodářské degeneraci systému, o jeho nehybnosti a sterilitě, tím se nevysvětluje vše, u nás je systém ještě rigidnější, přesto ho zhrucení dělila vždy bezpečná vzdálenost. Řekl bych, že náš systém je v rovnováze, naše bytí má zhruba tentýž rozměr jako naše duchovno. V Polsku je však rozpor mezi kvalitou myšlení a kvalitou materiálního života možná nejabsurdnějším evropským fenoménem. Kdo chce, může z toho vyvodit důkaz o naprostém selhání systému, čímž se ovšem nezlepší naděje na lepší národní živebytl. Polské inteligenci, tomu velkému množství skvělých mezků, se i tak bude neustále vracet otázka, zda někde neudělala chybu, chybu v zodpovědnosti vůči národnímu bytí. Třeba na vrcholu rozmachu Solidarity, kdy se zdálo, kdy se zdálo, že by mohla být udržena křehká rovnováha mezi mocí a společností a pak zaměřena k obnově hospodářských struktur. Je to otázka krajně hypotetická a já na ni nemám hotovou odpověď a ani nevím, kdo by jí mohl mít. Zdá se mi však, že právě u této otázky je jádro všech problémů, před kterými stojí národy ve východní Evropě.

O s a m ě l o s t m u ž e , k t e r ý v í

1.

Svou úředlnou situaci prožil Ladislav Dvořák poprvé za německé okupace. Vypráví o tom v povídce Čoromere i v povídce Vždycky to byla nějaká písnička. Byl gymnazista a místo nacistické písně zpíval při sborovém zpěvu popěvek Čtyry páry bílejších koní. Vyloučili ho za to ze školy. Stal se takzvaným privátním studentem, v předepsaných termínech skládal zkoušky, a tak nakonec přece jen matureoval.

Situaci lze posuzovat dvojím způsobem: Z protektorátního hlediska to byla klukovina^a, nerozváženost, provokace bez hlubšího smyslu. Z hlediska poválečného to byl spontánní projev rezistence.

Mezi oběma hledisky existuje souvislost: Pozorovatel stojí v n ě. Je tedy neznalý. Neví. V podmínkách totalitního hitlerovského režimu mu připadá, že před školní veřejností zesměšňovat oficiálně posvěcený nápěv je plané gesto. Usuzuje pod zorným úhlem předem zvažovaných následků. V osvobozené republice však hodnocení změní. To, co se mu jevilo jako gesto, je najednou smysluplná politická demonstrace.

Vydává tím svědectví především sám o sobě: byl za nacismu i po válce konformní. Nic jiného mu nezbývalo. Nevěděl, co je a čím je. Poprvé se konformoval s všeobecnou ustrašeností, podruhé s atmosférou manifestační slavy.

Takových neznalých bylo mnoho mezi spisovateli i mezi těmi, kdo po sobě písemné památky nezanechávají.

Ladislav Dvořák událost sám zhodnotil. Nehledá v ní žádný krom-obyčejný čin, o hrdinství vůbec nemluvě. Tak jako on cítili a smýšleli tenkrát téměř všichni, většina profesorů a studentů. Jen to nedokázali osvědčit. Stačil na ně jediný profesor, který se prý do rána přerodil v esesmana. Ten zavínil celou nepříjemnost.

Dvořákův vypravěč však obrací svou přísnost zejména proti sobě. S odstupem se mu zdá, že ani on nevydal své svědectví plně. Bylo by prý bývalo správné poslat do háje jak ustrašenou většinu, tak směšného představitele mizivé menšiny, nepřistoupit na privátní studium a tím na polovičaté řešení konfliktu.

Vypravěčův přítel a protějšak sice namítá, že Privát stejně nemohl dopadnout jinak, protože svým jednáním nechtěně nastavil zrcad-

lo ostatním. Trest prý byl pašácký, což se nedá říct o těch pozdějších. Ale vypravěč je neúprosný. Rozuzlení, že se vlk nažere a koza zůstane celá, pokládá nejen za falešné, ale taky za neuskutečnitelné. Vlk se nikdy nemůže nažrat tak, aby koza zůstala celá.

Dvořákův osud dokládá, že tresty těm, kdo nastavují zrcadlo, se časem skutečně přitvrdily. Když byl básník v roce 1948 vyhnán ze studia srovnávací literatury na Karlově univerzitě, statut privátního studenta už dostat nesměl. Nešlo to. Pražoval manuálně. Ve Slovníku českých spisovatelů z roku 1964 je zaznamenáno, že se v roce 1956 stal technickým úředníkem. O dva roky později jako šestatřicetiletý vydal zralou básnickou sbírku Kainův útěk. Takovým debutům se říkalo opožděné. Opatrně a oklikou se tím pojmenovával kulturně politický stav, za něhož autoři Dvořákova typu nesměli a nemohli publikovat.

Rok 1956 do určité míry a na určitou dobu tento stav postupně uvolňoval. Dvořák a jeho sbírka však stejně zůstali mimo hlavní směr pohybu oficiální české literatury. Tu reprezentovali vítězové z roku 1948 a ti, kteří se jim přizpůsobili. Mravní kocovina arci poněkud narušila jejich sebevědomí. Odhalení XX. sjezdu silně působila na neznalé stejně jako na ty, kteří sice věděli, ale zapřeli to ze strachu a z touhy po uplatnění. Nastalo období rehabilitací a nového slavení. Jaký div, že spisovatel Ladislav Dvořák při tom nebyl. Byl tehdy znám a ceněn zejména jako autor knížek pro děti, i když uveřejňoval dál verše pro dospělé a vyšla mu první kniha povídek.

V druhé polovině sedmdesátých let se situace zopakovala ještě jednou. Pokus o obnovení původních hodnot skončil v oficiální literatuře novou kocovinou. Kocovinu ostatně prožívala celá společnost. V roce 1977 proti tomu Dvořák spolu s jinými protestoval podpisem Charty, pozbyl místo odborného pracovníka ve Slovanské knihovně a jeho knihy přestali v Čechách tisknout. Ve strojopisné edici Petlice se pak objevily dvě jeho vrcholné povídkové sbírky: Jak skákat panáka a Šavle meče.

V roce 1983 zemřel.

Když ho pohřbívali, nehodný kněz zabránil příteli zesnulého přenést slovo na rozloučenou.

- 3 -

2.

Povídka Čoromoro vypráví o pouťorovém pokusu vyhnat z horácké dědiny několik velkých sedláků.

Dvořák osvětluje jejich povahy sociálně i lidsky. Vypravěčův otec, vesnický kovář, je odedávna káral a připomínal jim, že by měli žít podle Písma. Ale když na ně dokročila pochybná lidská spravedlnost, lépe řečeno karikatura násilné odplaty, která se považovala za rovnou spravedlnosti Boží a posledního soudu, rozhodl se sdílet s vyhnančí jejich ortel.

Vyprávění svědčí široce. Neušetří čtenáře ani reminiscence scény, která bývala pro tradiční vesnickou prózu příznačná: zneužití mladičké pastvice. Děvče reagovalo dětsky. Domnívalo se, že je pantáta svléká, protože je fyzicky potrestá.

Vzápětí se však scéna vymkne svým pojetím tradiční angažované a protestní literatuře. Vypravěč totiž ví své: Pantáta byl široko daleko znám svými spády, a kdo k němu poslal svou dcerku do služby, přistupoval na jakousi nepsanou dohodu. Pantáta všechny své děvečky nakonec dobře zaopatřil a provdal.

Parodicky nasazenou třídní charakteristiku velkých sedláků neboli kulaků završí Dvořák epizodou o jiném vesnickém zasvěcování a o jeho účelné funkci v obci.

Celou tu kulackou historií není možno rozložit na politické prvočinitele. Přesto není jejím vůdčím motivem relativizace, jak by se snad mohlo někomu zdát. Dvořák usiluje podat úplné svědectví. Ví, a proto nemůže nic zatajit.

Teď se teprve jeho vyobcování a osamění vyjeví v obecnější a hlubší perspektivě. Je a musí být osamělý vedle světoznámých domácích i zahraničních spisovatelů, kteří se proslavili tím, že téma rozkulačení rozvinuli jako ideologickou oslavu masových vražd a vyhlazování. Jednomu z nich, Michailu Šolochovovi, prosadili západní intelektuálové dokonce udělení Nobelovy ceny.

Ladislava Dvořáka osud módního autora jistě nepotká. Ať už se bude příští obraz pohnutých porevolučních dějů vyvíjet jakkoli polemicky vůči Rozrušené zemi - jednotlivá díla se už objevila a objevují - pro opožděné odhalování známých pravd je Dvořák jednou provždy nepoužitelný. Ví vždycky něco navíc, co se do obecných koncepcí nehodí.

Ne, nevyhnali ho. Tím, že věděl a celý život stále odhodlaněji

- 4 -

a důsledněji svědčil, vyloučil se sám ze společenství věčně nevědomých nebo vědomě falešných svědků.

3.

Jako se v životě Ladislava Dvořáka opakovaly, obměňovaly a prohlubovaly určité situace, vracejí se v jeho díle určité postavy a konflikty. Je zjevné, jak s nimi zraje i vypravěč. Přes sebehořčí tóny zní přitom Dvořákov text pokaždé něčím spolehlivým a bezpečným, pevným a dokonce radostným.

Kontinuita Ladislava Dvořáka je kontinuita věřícího člověka. Jeho víra je stav duše. Z ní se rodí dvořákovská přísnost a náročnost k sobě samému, sebevyčítání a sebezpytování - a na druhé straně laskavost a pochopení vůči druhým. Falešné svědky Dvořák nesoudí. Je si vědom, že život ve lži je nezáviděníhodný a těžký, že je opravdovým peklem, které oběti připravují samy sobě. Zbabělce nekačeňuje, protože na sobě zakusil jejich strach. Vyvržence, kteří trpí pro svou vnitřní pravdu, jež se i proti jejich vůli dere ven a vtahuje je stále znovu do opakovaných konfliktů, nikdy neglorifikuje.

V povídce Chronos a ~~Kairos~~ Kairos vypráví Dvořák příběh, v němž hrají důležitou roli dva proudy autfiv tom prvním pražští věřící předstírají cestu na výlet, a zatím jedou na venkov na mši, aby se v letech extrémního útisku vyhnuli městským fízlům, a v druhém věřící z venkova ze stejných pohnutek simulují nedělní vyjížďku do Prahy.

Vypravěč jezdí nějakou dobu s nimi. Jeho osamění se nepřipomíná, slabosti jsou pochopitelné. Ano, je to tak: Ten muž se zdá osamělý a ztracen, jen když ho konfrontujeme s literáty, profesionálními falešnými svědky, jejichž prohřešky a hříchy jsou o to těžší, že jejich dobrovolně převzatá povinnost je vydávat pravdivé svědectví.

Ladislav Dvořák je doma mezi těmi, kdo mlčí. Pokušení mlčet je pro autora jeho mravní náročnosti hlubinné. Překonává je, jen když už nelze jinak.

Nenamlouvám si, že falešní svědkové a jejich vyznavači najdou pro tento způsob spisovatelské existence dodatečné slovo uznání. Takové zázraky se opravdu nedějí. Věřím však, že se Ladislav Dvořák se svými vnitřně příbuznými čtenáři shledá, ať jsou rozestí kdekoliv, a že se jeho osamění potvrdí jako zdánlivé. Věřím, že na je-

ho práci poznají, jaký byl. Vesnický kovář v jeho povídce přece nikdy nezapochoyboval, že je "nezaměnitelně podepsán i na obyčejném pracnáku, na hřebíku, který dělal na jedno zahrátí".

Bude to krásné shledání.

Ale nemluvme o něm pouze v budoucím čase.

J e krásné - a nám se ho dostalo jako daru.

Milan U h d e

Psáno pro sborník vybraných textů Ladislava Dvořáka

154

. . . a n á s n i k d o n e m í s á m . . .

/ Miroslav Pich „Tůma“: Útěk a návrat. Vzpomínky komisaře partyzánské brigády Mistra Jana Husa. Hradec Králové, Kruh, 1986. 231 stran. /

Bradbury kdysi vyprávěl fascinující příběh, jak zvuk majáku probudil k životu jakousi v hlubinách ztracenou předpotopní obludu a ta s palčivou nadějí, že najde druhá, připlouvá se vábivým bučením sirény. Teskný příběh, kráí v člověku tíseň.

V Hradci Králové zas vydali s vrozením 1986 memoárovou knížku Miroslava Picha „Tůma“ Útěk a návrat. Vyprávění spíše poučné než fascinující, místy se čtenář ušklibáe, místy by rukama zalomil - nakonec ale z toho všeho přijde na člověka únava, pocit marnosti, stejně se nikdo nikdy nepoučí, bude se to opakovat zas a znova až do zblbnutí, od zblbnutí k vyhlazení, a pak teprv bude pokoj!

Kládí ztrávené v žalostné bídě přivedlo Picha k adoraci bolševismu. Bylo mu kolem dvaceti, když se zapojil do komunistického odboje a v roce 1940 mu hrozilo zatčení. Prohá proto s přítelkyní Věrou Kadašíkovou přes Slovensko a Podkarpatskou Rus (anachronicky nazývanou Zakarpatská Ukrajina) do SSSR. Měli štěstí: neputovali do lágru jako spousta jiných, ale usadili se v ukrr okresním městečku v Tarnopolské oblasti, kde se Pich stal vedoucím výroby v továrničce kudý textilák. Po napadení SSSR Německem v červenci 1941 se i s přítelkyní vydává na cestu do vnitrozemí. Na evakuačních střediscích se však dalšímu pracovnímu nasazení vyhýbají:

„Hned nazítří nás evakuační komise chtěla dopravit kamsi do kolehozu na práci. To nás vylekalo... Nenápadně se ze střediska vytrácíme a ha jdy měrem na Kursk!“ (Str.98) - „Do našeho rozhodování se zřejmě začala promítat i jiná touha: poznat Sovětský svaz. Chceme proto déi na východ do Voroněže. V evakuačním středisku nám dali poukázku na cestu bez problému.“ (101) - „Voroněž se nám příliš nelíbila... Když se nás v evakuačním středisku ptali, kde chceme pracovat, uvedli jsme poslední železniční stanici před saratovskou oblastí... Bez komplikací nám vystavili potvrzení na bezplatnou jízdu a poukázky na potraviny... V cílové stanici jsme však nevystoupili a pokračovali až do Saratova.“ (103) „Čhtějí nás pošlat někam do kolchozu na práci.“ (103) „...začínáme plánovat další cestu... Kazachstán přímo hraničí s Čínou!

Svědčelo nás zamířit tam, ale rozmysleli jsme si to při pohledu na záplavu žlutého skřípajícího písku." (104) „V Čkalově proto... hned na nádraží si zařizujeme cestu pryč... Co může být asi heščího než tajga a k tomu ještě na horách? Pokračujeme... k Čeljabinsku... Poněkud nás sklamal i Čeljabinsk, takže jsme zamířili dál, do Omsku." (105) „Na evakuačním středisku se jim už nec nechtělo vystavovat nám novou jízdenku... Po menším dohadování mávli rukou a doklady k cestě přes Novosibirsk, Semipalatinak a Alma-Atu do Frunze přece jenom vystavili." (110) Ani tady to však nebylo to pravé. „A tak nás jednoho dne opět unášel vlak. Do Džala Abadu se musí ujet okolo 1200 kilometrů." (113) Tady Pich uvažoval: „Dlouho jsem si lámal hlavu, až mě napadlo, že bych se nejlépe uplatnil jako kuchař. Ne obyčejný, to bych rozhodně nezvládl, ale jako hlavní kuchař, který by jen dohlížel." (Str. 117)

Šéfkuchař Pich je v r. 1943 povolán do Leninské školy Komunistické internacionály poblíž Ufy. Odtud nastupuje do ještě vyššího typu školy, nad níž mělo dohled zahraniční oddělení ÚV VKS(b). ~~Školení~~ Školení (mezi lektory vynikal Jan Šverma) mu dodalo jistotu totálního porozumění světu: budoucností lidstva jsme my, sovětský lidé + výkvět světového proletariátu, a v nelítostném boji musíme porazit síly zla, tj. nejprve Hitlera, pak Beneše, popř západní spojence a jejich agenty.

V říjnu 1944 byl Pich (Tůma je krycí jméno) vysazen na Čáslavsku jako komisař partyzánského oddílu Mistr Jan Hus, sesílajícího mine něj pouze ze sovětských občasů, příslušníků Rudé armády. V tomto prostoru již delší dobu působí domácí nekomunistické odbojové organizace a skupiny, které kromě jiné činnosti více než rok ukrývají a podporují uprchlé sovětské válečné zajatce. To oddílu umožňuje ihned rozvinout rozsáhlou organizační práci: buduje základny, zřizuje a podřizuje si síť spojek, přechovávatelů, spravodajů, přijímá nováčky, zakládá národní výbory. To vše tak velkoryse a bez ohledu na situaci v protektorátě, že to vzbuzuje nedůvěru domácího odboje i pozornost gestapa.

Čelný člen štábu odbojové organizace B-3 (Rada tří) K. Štáner-Veselý hodnotí aktivitu oddílu M.J.Hus takto: V Železných Horách navázali naši lidé styk s parašutisty z Východu. Když jsem se dostavil na schůzku s komisařem Tůmou-Pichem, byl jsem obklíčen jagdkomandem. Lidé napojení na tuto brigádu v Lipovci a Líceměficích byli posatykáni. Podobně v Trhové Kamenici a Krušeburku.

Naši lidé, kteří pro ně pracovali v Polomu a v Hradišti museli prchat a oni se o ně nestarali. (Citováno volně podle knihy Cestou národního odboje, Praha Sfinx 1947.) V. Kameník a Z. Jelínek ve studii Noční výsadek (České Budějovice, 1986) se vyjadřují ohleduplněji: „Široce rozvinutá činnost neušla pozornosti nacistů, kteří za pomoci českých konfidantů zlikvidovali nejprve základnu v Železných Horách (19. prosince 1944), později v Křížové /dříve Kruceburk/ poblíž lesního tábora husovců (23.-29. ledna 1945).“

Z Lipovce a Líceměřic odvěkli tehdy fašisté do Terezína 102 osoby, v Kruceburku zatkli 24 osob; většina skončila v terezínské malé pevnosti. Zatýkáni v okolí pokračovalo od prosince 1944 až do února 1945. M. Pich toto řádění komentuje: „Gestapu se podařilo zajistit několik našich přímých spolupracovníků, ale velká část zatčených byla nevinná. Šlo jen o zastrášení ostatních, o snažit odradit obyvatelstvo od další spolupráce s námi. Ani jedna naše základna nebyla zasažena, neboť i kdyby zatčení chtěli něco říci, příliš toho neznali.“ (Str. 182)

Zejména nevěděli o důležitém úkolu paradesantu, jímž bylo „vytvářet politickoorganizační předpoklady pro třídní vítězství po národním osvobození“ (229), a tak Pichův oddíl všemožně podpořovali. I když „v prostoru dasáňského Havlíčkova Brodu ... celá ilegální síť byla převážně složena z bývalých řadových členů agrární strany“ (210) a „další skupiny začínají vyvíjet činnost v duchu starých buržoasně demokratických předannichovských tradic“ (210), Pich si ví rady: „Když jsem promýšlel kádrové složení vedoucích pracovníků..., rozhodl jsem se vytvořit takové podmínky, aby se dal... ovládat celý okolní kraj.“ (211) „Za bývalými členy agrární strany jistě půjde nejen drobný zemědělec, ale i živnostník... a vedení lehce zvládnou přes ing. B. Šenfelda.“ (211)

Dílo se podařilo: naivní benderovce se povedlo doběhnout, však to všichni známe, knížka končí. Jak to bylo dál, nás útržkovitě informovalo kaudé právo. M. Pich-Tůma pomáhá likvidovat benderovce, od r. 1947 ve „spravočajské službě“ likviduje třídního nepřítele. V lednu 1951 byl zatčen a odsouzen na 15 let za vraždu, sabotáž, provokace a gestapácké metody. Tehdy obžalovaný trest přijal ve víře, že je to v zájmu Strany; všechno to ostatně páchal na příkaz stranického vůdce vedení a s vědomím představitelů nejvyšších. Odseděl si prý tři roky.

V osmašedesátém je zatčen a souzen pro tutéž vinu znovu. Brání se útočně, že k tomuto procesu po dvaceti letech muselo dojít na politický nátlak a že ho chápe jako odplatu domácího

nepřítele ve spojení s nepřítelem zahraničním. (KP, 24.ledna 1969)
S ohledem na postupující normalizaci bylo soudní líčení odloženo
na neurčito...

Snad tenhle vrah opravdu není za své činy plně zodpovědný,
víno je zúžené chápání třídně rozděleného světa, jistý druh du-
chovní a etické invalidity, kterou je možno strašlivě manipulovat
a zneužít.

Ale aby závěr nevyzněl moc pochmurně, vraťme se ještě k Brad-
burym. Jeho příšera, sklamána, že nenašla druhá, v soufalství
rozbíjí maják a noří se zpět do věkovitých hlubin, do své nekoneč-
né osamělosti. Tady je to veselejší: doufáme, že autor bude v me-
noárech pokračovat a posléze se i zařadí mezi řádné členy Svazu
českých spisovatelů.

Kroužek moravských badatelů

136

PRAŽSKÉ JAZZOVÉ DNY 1987

/II./

ČESKÝ NÁROD V DOBĚ TERNA

"Je tomu tak, pane Rašine," pokyvoval hlavou Slavata. "Pohlédněte jen s otevřenými očima a nezaujatou myslí, jak dnes věci vypadají. Z bohaté, mocné a krásné země jsou ohořelé trosky, šlechta a elita národa rozprášena po cizině, kde postupně najde svou smrt, třetina lidu vybita, zbyla jen chátra, která nezná číst ani psát, otroci, troupi."

Karel Hejka: Štěpení

Škarohlídké předpovědi strážlivých racionalistů z období po roce 1948 a 1968 o postupném morálním a ekonomickém úpadku našeho státu a národa se zvolna začínají naplňovat. Po létech grandiózních oslav, velikášských plánů a čím dál optimističtějších statistik začíná bublina splakávat. Dokonce už i z oficiálních míst se pobrukuje, že naše ekonomika je v rozkladu. Je neefektivní, nepružná, strnulá, zaostalá. Jako systém, který ji zplodil a vypíplal.

K podobnému neradostnému prohlédnutí spěje i naše oficiální kultura, ač o tom se na tribun ještě tolik nehovoří. Ale zanedlouho se hovořit bude, přesně v linii Marxova chápání kultury jakožto nadstavby a ekonomiky jako základny. Kulturní úpadek je v naší krásné zemi všeobecný. Zasahuje literaturu, divadlo, film, hudbu vážnou i populární, výtvarné umění. S vítězným postupem průmyslu a chemizace také krása naší vlasti uvaří a hyne.

I nejnanadanější umělec s naprostou uměleckou svobodou nevytvoří automaticky a pokaždé vrcholné dílo. Tápe, hledá, rve se sám se sebou. Když mu je však zvenčí zasahováno do tvůrčího procesu, končí to téměř zákonitě nízkou hodnotou díla, brašnem nebo polobrakem.

Na stránkách čtrnáctideníku Svazu dramatických umělců Soéna v nedávných měsících několikrát proběhl nářek nad tím, že naše divadla nemají dostatek kvalitních původních her. Pateticky se zde volá po skutečném, pravdivém a životním konfliktu a jeho uměleckém ztvárnění. Známý to plačtivý alibismus oficiálních institucí: Nejsou lidi! Nejsou dramatikové! Opravdu nejsou?

Je jich celá řada. Mezi námi se pohybuje Josef Topol, jehož hry byly v šedesátých letech velebeny uměleckou kritikou i veřejností. V Československu žije světoznámý dramatik Václav Havel, loňský laureát prestižní ceny Erasma Rotterdamského. Spolu s nimi jsou tu mnozí další. Lidé se mezi sebou, ale jedno mají společné: nehodlají tancovat tak, jak jim jiní pískají. Reálných a životných konfliktů je kolem nás plno. Většina z nich je přímo či nepřímo spojena s diktátem moci, o čemž se veřejně nesmí psát ani hrát. Hry s reálnými konflikty se hrají, knihy o skutečném životě, pocitech a tužbách českého a slovenského národa vycházejí, ne však na území Československa. Takže po čem se to vlastně ve Scéně i jinde tak odvázně volá?

Nejjednodušší je šup hlavu do písku a navzájem se obelhávat, že nejsou lidi. Nechat si tento slogan vytisknout velkými písmeny, pověsit na zeď, posadit se pod něj a přibližně se usmívat. NEJSOU LIDI! Nejsou? Lidi je dost. Nejsou však lidi bezpáteční, ohební a prodejní, kteří by zároveň tvořili vysoce umělecká díla. A taci ani být nemohou. Nelze sloučit oheň a vodu, uměleckou svobodu a diktát moci.

V našich podmínkách se umělecky nejlépe daří tvůrcům, kteří si vybudovali jistou nezávislost na centrálním dusícím aparátu. Ať už faktickou nebo morální. Během let novověkého temna vzniklo mnoho zajímavých amatérských divadelních souborů. Přestože se nemohou svým kamenným kolegům vyrovnat technickým zázemím ani profesionální rutinou, hýří množstvím nápadů a netradičními přístupy. Daří se jim umělecky reflektovat realitu a navazovat neformální živý kontakt s diváky. Na podobné bázi vznikají také neotřelé amatérské filmové snímky. A patří sem i amatérské hudební skupiny.

Těžiště kultury se takto postupně přemístilo z nablýskaných oficiálních institucí do sklepení a tajných zkušeben, z tištěných knih do samizdatových průklepů, z ateliérů do bytů a parků. To má mnoho kladů a záporů. Na jedné straně nejsou amatérští a poloamatérští umělci tolik svazováni příkazy a zákazy, často velice mlhavými a tudíž kdykoli proti komukoli použitelnými.

V jejich tvorbě ihned vycítíme spontaneitu a snahu o pravdivou a nepřikrášlenou výpověď. Na druhé straně spolu s živelností místy vadí diletantismus mnoha aktérů, jenž v řadě případů zabraňuje většímu rozšíření jejich tvorby. Jejich působení se mnohdy omezuje na úzký okruh fanoušků a přátel a jenom v menší míře přerůstá lokální rámec. Ale i zde nastává postupný pokrok. Amatéri se zdokonalují a jsou posilováni o bývalé vzpurné profesionály, kteří dokázali odolat ideologickému tlaku, znelíbili se vrchnosti a propadli do amatérských sítí.

Snad nejasutnějším následkem nové doby temna je kulturní a morální stav větší části dnešní ^{mladé} generace. Na ní se systém nejvíce podepsal. Současný průměrný mladý člověk nedovede číst a psát, jeho etika a estetika je obecně na nízké úrovni. Je velice žalostným zklamáním, když zjistíte, že mladí návštěvníci folkových koncertů a festivalů, tedy skupina, u níž by člověk předpokládal silnější pouto k mateřskému jazyku než u zbytku generace, se v písemných projevech i ve velice krátkých větách dopouští hrubých pravopisných chyb, a to i jedinci s vysokoškolským vzděláním. Jsou infikováni zploštělou úřednickou Orwellowskou Novořečí. Nejsou zvyklí číst knihy, chybí jim cit pro odstíny jazyka. Jsou vychovávaní tak, že se bojí ozvat proti nejhrubšímu násilí ve svém bezprostředním okolí, natož aby zasahovali do věcí veřejných. Není to lhostejnost, ale získaný strach. Mladí před sebou vidí pochybné příklady rodičů, kteří se před lety angažovali, spálili si prsty a teď svým patolším radí, "do ničeho se nepleť, podívej se, jak jsem dopadl."

Dnešní mladá generace postrádá hlubší smysl existence. Problém rozšiřující se narkomanie je nyní oficiálně zdůvodňován tím, že mladí nevědí, co s volným časem. Všude se rojí články a pořady, jak vyplnit volný čas mládeže. Už sama tato myšlenka je ve své podstatě zruďná. Jak vyplnit, zaplávat bílá místa, jak přetlouci mdu, jak se propatlat těmi dlouhými a otravnými roky lidského života? Co s těmi nekonečnými hodinami nicnedělání? Člověk s hlubokými a všestrannými zájmy, který neví kam dřív skočit a kde mu hlava stojí, nad tím nestačí nevěřičně kroutit hlavou.

Mladý člověk si utváří hlubší vztahy k umění, ke sportu a k přírodě na základě vlastní volby. Takovýto vztah, má-li být opravdu hluboký a takříkajíc celoživotní, nelze nikomu vmutit. Dnešnímu mladému člověku jsou cesty k těmto zájmům z různých stran zablokovány. Z poctivých a důsledných ekologů se stávají málem disidenti, zavírají se dětská a sportovní hřiště a veškeré prostředky se soustřeďují na vrcholový sport. Městské děti si pomalu nemají kde začutat do míčudy. Doména mladé generace, rocková hudba, to je kapitola sama pro sebe. Ve sdělovacích prostředcích a v hudebních vydavatelstvích se na dlouhá léta usídlil ten nejhorší škvár a houbovitě všemi těmito prostředky prorostl. Festivaly populární hudby - Bratislavská lyra, Děčínská kotva, Sokolov - jsou přehlídkami pokleslé a úpadkové hudby.

Do popředí jsou protlačovány skupiny s banálními /a tedy zdánlivě neškodnými/ písňovými texty a s nepůvodní lacinou a nablýskanou hudbou. Tyto hudební soubory a jejich manažři se seskupují do neprůstřelných klanů s placenými ochránci na agenturách, v rozhlase, televizi, v gramofonových firmách, i v ústředním výboru KSČ.

Jsou tu tvořivé hledačské a průkopnické amatérské kapely, u nichž však vydrží jen největší zatvrzelci, věčně bez peněz, bez slávy, s dluhy na nástroje a aparaturu, s nepochopením rodiny a blízkého okolí, se stále hrozícími konflikty s policií a s pořadatelem koncertů. Ale také bez problému, co s volným časem. Špatné morální klima a pochybená výchova vede až k tomu, že mezi částí mládeže se vzrývá fašismus.

Nemám v úmyslu házet všechny mladé do jednoho vaku nebo dokonce celou jednu generaci na smetiště. Byla by to škodlivá a nepravdivá generalizace. I mezi nejmladšími existuje řada vynikajících, nadaných a houževnatých jedinců. Někteří z nich se projevují ve zmíněných již amatérských divadelních a hudebních souborech, jiní čtou, píší, pozorují život a snaží se jej nevidět nezkrasleně, bez růžových brýlí. Jinak, po svém, nezatížení nepodloženým oficiálním optimismem ani životní skepsí svých starších současníků. Další obětavě zachraňují zbytky přírody, poničené chemií a průmyslovými splodinami.

Jsou však v dosti výrazné menšině proti mudící se otupělé konzumní mase.

Kdo tohle zavinil? Rodiče? Škola? Prostředí? Doba? Můžeme pingpongově přehazovat odpovědnost z jednoho činitele na druhého, dokud nepochopíme, že společným jmenovatelem těchto nesnází je opět - strnulý a zkorumpovaný systém, z něhož některá zla přímo pramení a který je katalyzátorem, semenišťem a útočištěm ostatních.

Pod neustálou palbou jednoznačných a nediskutovatelných pravd, ve feminizovaných školách, v nichž estetická výchova byla zcela vytlačena technickými předměty a politickou agitkou, se samostatnému myšlení příliš nedaří. Je až s podivem, že i v těchto podmínkách občas vyklíčí nadějný samoroost. V takovémto prostředí velice obtížně vyrůstá ten, kdo je schopen třídit poznatky a projevy vnějšího světa vlastní hlavou, rozhodovat se mezi několika pravdami, ba někdy dospět k oprávněnosti různých přístupů. Vysvětlení běhu světa je mladému člověku dodáváno v instantní formě přímo pod nos - proč se tedy těmito věcmi zabývat, proč si vlastně týrat hlavu? Od toho jsou tu jiní.

A tak se vzpřem mnoha mladých stávají povrchní hedonisté a konzumenti, kteří si dovedou pohodlně zařídit život, do něčeho neštourají a jenom tyjí a bezprašně hrabou. Ale Jazzová sekce, Charta 77, VONS, písničkáři, amatérské divadelní a rockové soubory, to jsou pro ně nepochopitelní blázni, kteří vynakládají energii a čas na zbytečnosti a voloviny, jež nevedou k materiálnímu blahobytu a k hmatatelným požitkům. Mnohdy k jejich pravému opaku. K čemu je ta vaše pravda?, říkají. Co si za ni kdo koupí?

V říjnu 1986, šest týdnů po zatčení sedmi členů výboru Jazzové sekce, seděla v sále Junior klubu Na Chmelnici skupinka mladých lidí ve věku kolem dvaceti let. Šudáci z nižších ročníků vysokých škol. Hudbu příliš nevnímali, povídali si. Nemí důležité poslouchat, ale být při tom. Všem ukázat, že chodíme na správný akce. Hlavně takový, který smrděj průšvihem. Během debaty na pozadí dunivých rockových zvuků se dív-

ka z hloučku otázala souseda: "Co říkáš tý Jazzový sekci?" "Ještě jsem si to nestačil promyslet," odpověděl. "Prej jim dokázali půlmiliónový manko," pokračovala. "Teď mi to je konečně jasné," kýval hlavou dumavý mladík. "Vždyť proč by to vlastně jinak dělali?"

MOCENSKÝ MARIÁŠ

- - - - -

Proti nedovolenému podnikání

PRAHA /ČTK/ - U obvodního soudu pro Prahu 4 bylo zahájeno v úterý hlavní líčení v trestní věci proti obviněnému Karlu Srpovi a dalším osobám. Obžaloba je viní, že se dopustili trestného činu nedovoleného podnikání podle paragrafu 118 odst. 1, 2 písmeno b/ trestního zákona, a vytvořili tak po odečtení výrobních nákladů zisk ve výši přesahující 400 000 korun.

Rudé právo, středa 11. března 1987

Výrok obvodního soudu pro Prahu 4

PRAHA /ČTK/ - Pro nedovolené podnikání podle paragrafu 118 odst. 1 trestního zákona, spočívající v organizaci výroby, distribuci a prodeji různých publikací, odsoudil ve středu Obvodní soud pro Prahu 4 k nepodmíněným trestům odnětí svobody Karla Srpa v trvání šestnácti měsíců a Vladimíra Kouřila v trvání deseti měsíců, s výkonem trestu pro oba v první nápravně výchovné skupině. Obžalovanému Josefu Skalníkovi byl uložen trest odnětí svobody deseti měsíců podmíněně na zkušební dobu tři let, ing. Čestmíru Huňátovi a Tomáši Křivánkovi tresty odnětí svobody v trvání osmi měsíců podmíněně na zkušební dobu dvou let.

Romsudek dosud nenabyl právní moci.

Rudé právo, čtvrtek 12. března 1987

"Ve věci odvolání prokurátora pro Prahu 1 proti výrobu obvodního soudu pro Prahu 1 dospěl městský soud k rozhodnutí." V sále je napjaté ticho. Verdikt čte soudkyně, odbarvená blondýna s trvalou, věk kolem čtyřiceti let. Soudce Stutzig si sachmuřeně prohlíží tváře vetřelců. "Odvolání prokurátora se zamítá." Dvěma řadami sardinkově namačkaných návštěvníků proběhlo uvolnění a sotva slyšitelný společný povzdech. "Proti tomuto rozhodnutí není přípustný žádný opravný prostředek."

Nechce se tomu věřit, ale je to tak. Nosův Proces skutečně skončil. Skončil vítězstvím rozumu nad tupou byrokracií. Kdy ale skončí náš Proces? Všichni jsme jistým způsobem v nápravně výchovném zařízení.

Za osmnáct dní nato, desátého března, sestupuje soudce Stutzig po širokém schodišti o poschodí níže. Našlapuje měkce jako tygr. V očích mu hraje škodolibý úsměv. Před místností číslo 57 postává přes dvě stě lidí, včetně zahraničních novinářů a fotografů. Vchod do jednací síně blokuje dva uniformovaní příslušníci VB. Jejich další kolegové ve stejnokroji i v civilu jsou roztroušeni po okolí. Vtom se dveře otvírají, ozývá se potlesk. Uniformovaná tělesná stráž vleče vytleskávaného hrdinu v poutech spěšně chodbou a rychle mizí z dějiště. Zjizvený muž vzhledu těžkého kriminálního nesměle přistupuje k okraji davu. "Co se to tady děje?" "Vy to nevíte?", dostává se mu rozpačité odpovědi. "Souděj Jazzovou sekci." Muž rozpačité přešlapuje. "Muzikanty?", ptá se. "No," váhá dotazovaný, zda má smysl celou šlamastyku vysvětlovat. "Něco na ten způsob."

Muž poodstoupí a se zjevným úžasem pozoruje dav. Vedle něho stojí souace Stutzig ve tvaru otazníku /nebo paragrafu/ a spokojeně si mne ruce. Je to pouhá škodolibost, že se nepříjemnosti typu přeplněné soudní síně nedějí jenom jemu? Raduje se zlomyslně, že se teď potí jeho kolegové i s pomocným aparátem? Anebo je v jeho šklebu zadostiučinění, že propouštění písničkáře Nose bude nyní pomstěno na jiných štouralech od muziky a od toho zatraceného Svazu hudebníků?

Některí v davu si naivně myslí, že k rozhodnutí dojde tady a teď. Jiným je jasné, že se rozhoduje a vlastně už muselo být rozhodnuto jinde. Celý soudní proces je jenom vnější fasádou zdánlivé zákonnosti. Poodhrneme-li roušku, odhalíme cosi jiného.

Když po několika letech marného snažení nebylo Ministerstvo kultury ČSR schopno odstranit potupný důkaz vlastní neschopnosti - Jazzovou sekci - obrátilo se na Ministerstvo vnitra. Nutno přiznat, že tomu se zprvu do ošemetné záležitosti příliš nechtělo. Už i tak má dost svých problémů s příbývajícími opozičními skupinami. Po několika měsících otálení

nakonec přistoupilo k radikálnímu řešení. Rozhodnutím ministerstva vnitra ze dne 22.10. 1984 čj. VS/1-110605/84 s použitím zákona 126/68 Sb byl zrušen Svaz hudebníků ČSR.

Bylo to Parrhovo vítězství. Svaz hudebníků je jedna věc, jeho dvě žánrové sekce - Jazzová sekce a Sekce mladé hudby - zase věc druhá. Ty tak rychle jako Svaz hudebníků ze scény zmizet nehodlaly. Jazzová sekce pokračovala ve své aktivitě a dokonce svou činnost podstatně rozšířila. Ve sklepě své budovy na Krčské straně otevřela knihovnu a čítárnu, zaměření a rozsahem jedinou svého druhu na území ČSSR. Obsahovala publikace a časopisy zabývající se moderní populární hudbou a jazzem v češtině, němčině, polštině, především však v angličtině. Nedocenitelná pomůcka a zdroj jinak těžce dostupných informací pro všechny, kteří se touto oblastí u nás zabývají.

Sekce mladé hudby vznikla při Svazu hudebníků v roce 1977. Na rozdíl od Jazzové sekce se více orientovala na folkovou hudbu a na domácí hudební scénu. Pořádala pravidelné hudební úterky na Baráčnické ruchtě na Malé straně, později hudební videovečery, odborné muzikantské kursy a semináře, vydávala občasník Kruh, knihy o Lennonovi, Okudžavovi a Vysockém, zřídila podobně jako Jazzová sekce půjčovnu nahraných kazet. Spolupráce mezi sekcemi byla nulová. Od vzniku Sekce mladé hudby byly vztahy obou žánrových sekcí dosti napjaté. Po zrušení Svazu hudebníků Sekce mladé hudby na půl roku přerušila činnost a vyčkávala. Když však viděla, že Jazzová sekce ve své aktivitě prakticky nerušeně pokračuje, znova se rozběhla. Vydala pro své členy knížku o Franku Zappovi, členské informace a další materiály. Než se na podzim roku 1986 odevzdala do rukou likvidátorů, stačila podle vzoru západních muzikantů v čele s Bobem Geldofem udělat benefiční akci ve prospěch Etiopie. Až na závěrečnou kapitulaci tedy prováděla prakticky totéž, co její rivalská sesterská sekce.

Když dva dělají totéž, není to totéž. Jsme u prvního rozporu, o němž se v Rudém právu nedočteme. Je to asi takto: buď kterákoliv ze sekcí ~~ne~~právně existovala a nelze na ni aplikovat zákon o nedovoleném podnikání, nebo neexistovala a tento zákon je možné použít. Vzhledem k rovnocennému po-

stavení obou sekcí ve Svazu hudebníků byla jejich právní situace stejná i pro zrušení Svazu. Takže buď činnost obou podléhá trestnímu zákoníku, anebo byla u obou beztrestná. Skutečnost, že představitelé jedné sekce /Jazzové/ byli zatčeni a odsouzeni a představitelé druhé /mladé hudby/ nikoli, sama zřetelně a jasně hovoří o protiprávnosti celého aktu.

Není žádnou podivuhodnou shodou okolností, že písničkář Nos byl rovněž souzen pro nedovolené podnikání. Podobný postup je totiž možné použít proti libovolnému umělci na volné noze znevážením jeho právního statutu. I na Nose se vztahuje absurdní ambivalence situace: buď byl umělcem a tudíž vystupoval za honorář zcela oprávněně /a tedy se řádně a poctivě svou hudbou živil/, anebo umělcem nebyl, honorář vlastně kradl /a navíc nikde nepracoval a o práci se nezajímal - toť železná logika našeho právního systému/. Přitom v obou případech dělal de facto totéž a posouzení trestnosti či beztrestnosti jeho aktivity má čistě formální charakter. Tentýž paradox se vztahuje i na proces s Jazzovou sekcí a na činnost Sekce mladé hudby.

Několik dní po odsouzení pěti členů výboru Jazzové sekce odpověděl na výtky západních delegátů na vídeňské konferenci československý zástupce. Prohlásil, že představitelé Jazzové sekce byli odsouzeni pro daňový únik. Totéž tvrzení rozesílalo na sklonku minulého roku britskému tisku československé velvyslanectví v Londýně. Možnost omylu předem vyloučíme jako nepřilíš pravděpodobnou. Ve dvojím výkladu téže ožehavé záležitosti je záměr. Pro domácí okruh nedovolené podnikání, pro zahraniční daňový únik. Proč asi?

Jakpak by náš delegát ve Vídni vysvětlil svým západním kolegům pojem nedovoleného podnikání? Občané zemí, jejichž ekonomickou bází je volná soutěž a svobodné podnikání všeho druhu, by velmi těžko mohli pochopit, že činnost fanoušků moderního umění, kteří píší, překládají, malují, komponují a nahrávají hudbu, může být posuzována jako trestná. A to i v tak exotickém systému, jako československém. Západní občan nerozumí podstatě nedovoleného podnikání, zato velmi dobře zná princip daňového úniku. Mnoho jeho spoluobčanů je pro

tento trestný čin souzeno a odsouzeno, další - daňoví exulanti - se vězení vyhýbají pobytem v cizině. Řada našich občanů si zase řekne - vida je, podnikavce jakési, dobře že je chytli. Zase se někdo chtěl obohatit svejma penězma na náš úkor. Podvodníků, mastících si vlastní kapsy, je v našem kraji habaděj. Ti nejhrabivější pak bývají zaštitěni vysokými státními a stranickými funkcemi. Každý Čech a Slovák jich několik zná ze svého každodenního života. Nemá je rád a těší ho, když je podvodníček dopaden. Avšak daňový únik? V souladu s přetrvávajícími jánošíkovskými mýty by takovéto obvinění vzbudilo v našem kverulantském národě vlnu sympatií. Má tedy tento dvojí výklad čistě didaktickou funkci - každému podle jeho způsobu chápání. Komenský by mohl mít radost, jak se jeho učení tvořivě rozvíjí na mezinárodní úrovni. Ale nejspíš by jim vynadal podvodníky.

Z těchto podivných manévrů lze vytušit, že o výši trestů a o samotném zatčení nerozhodoval trestní zákoník, Karty k tomuto podivnému mariáči se snímaly, rozdávaly a hra byla vylicitována mimo soudní budovu. Výbor lidové kontroly, který v první polovině roku 1984 důkladně proklepával všechny struktury Svazu hudebníků, vyčíslil Sekci mladé hudby nedoplatek daní ve výši přes 300.000,- Kčs. Později bylo od této sumy upuštěno. Tyto záhadné daňové výpočty jsou založeny na faktu, že zcela jinak se určuje daň při vydávání interních publikací určených členům zájmové organizace pro vlastní potřeby /prakticky se nezdaňují/ a při ediční činnosti zaměřené na spotřební trh. Platí-li navíc organizace státu daň z obrátu, pak použití zákona o nedovoleném podnikání vypadá dosti podivně. To byl jeden z pádných argumentů Nosova obhájce: Jeho klient účtoval honoráře za vystoupení přes faktury Svazu hudebníků a ze všech řádně odváděl daně. Dával císařovi, co jest císařovo. Stát daně bez reptání čtyři roky inkasoval a pak zažaloval No-se pro nedovolené podnikání. Jako příživníka, který platil daně.

Některým pozorovatelům se zdály tresty poměrně nízké. Původně se hovořilo o osmi letech žaláře. Ano, šestnáct měsíců je skutečně podstatně méně než osm let. Ona i zlomená noha je lepší než pád ze střechy mrakodrapu. Ale i jediný den protiprávního pobytu ve vězení je moc a je nutno proti němu

protestovat. Nelze se smířit s politickými procesy z padesátých let a nelze se s nimi srovnat ani dnes. Jsou-li do vězení nadále odsuzováni nevinní lidé, nenechávejme to být. Má-li se kdy začít obnovovat pokleslá morálka našeho národa, má-li se kdy český a slovenský národ postavit znova na nohy a hrdě zvednout hlavu, musíme si naplno uvědomit, kolik bezpráví tady bylo a je pácháno. Je nezbytné nést tento pocit pevně v sobě a vytrvale žádat nápravu, nenechat po sobě mlčky plivat a šlapat.

Karty se u nás nepoctivě míchají už od konce čtyřicátých let. Falešní hráči a našeptávači byli v pozadí politických procesů v padesátých letech i v nezákonných postupech proti signatářům Charty 77. Případ Jazzové sekce se však v něčem od jiných procesů podstatně liší. Oběti nezákonností z padesátých let byly prostému člověku prakticky neznámé - byla to pro něho neživotná jména ze stránek novin, záhadné postavy oddělené od národa tělesnými strážemi, žijící dávno před zatčením v izolovaných a přísně střežených baštách. Ze zcela opačných důvodů jsou pak národu neznámí nejvýznačnější představitelé Charty 77 a dalších občanských aktivit, pečlivě a důkladně vymizívání před veřejností, vymazávání z encyklopedií a knihoven.

Písničkář Pepa Nos hrál před obecenstvem víc než dvanáct let a vystupuje dodnes. Jeho písně i tvorbu dalších písničkářů slyšelo už několik tisíc posluchačů a další tisíce se s nimi seznamují prostřednictvím magnetofonových kazet, které se lavičkovitě rozšiřují po celé republice. Jazzová sekce pracovala legálně a viditelně přes patnáct let. Její publikace vydané v relativně velkých nákladech, cirkulují ve stále širším okruhu čtenářů. Používají je laici i fundovaní hudební publicisté. Činnost Sekce ovlivnila větší část příznivců moderního umění v Československu. Na rozdíl od dřívějších nezákonných procesů, kdy jenom hrstka zasvěcenců věděla o jejich podivném pozadí, tu najednou stojí několik tisíc lidí, kterým nemusí nikdo vysvětlovat, že proces s Jazzovou sekcí byl vykonstruovaný a že představuje nepokrytý útok proti jejich základním lidským právům. To je ovšem významná a nezanedbatelná kvantitativní a v důsledcích i kvalitativní změna oproti minulosti.

VŠECHNO JE JINAK

Christian Johann Doppler zkoumal závislost výšky slyšitelného zvukového signálu na vzájemné rychlosti pohybujícího se zdroje a pozorovatele. Zjistil, že při přibližování je tón vyšší, při vzdalování nižší. Jakožto zručný matematik si problém zapsal do rovnic, vyřešil je a výsledek dvakrát podtrhl. Dopplerův princip byl na světě.

Až několik let po Dopplerově smrti jiní vědci přišli na to, že tato myšlenka se dá aplikovat i na další druhy vlnění. Na elektromagnetické, tedy na rádiové vlny, i na světlo. Albert Einstein s pomocí Dopplerova principu odvodil v obecné teorii relativity rudý posuv spektrálních čar hvězd. Dnes se Dopplerova jevu používá v řadě odvětví - v astronomii, letectví i na povrchu země. Třeba u dálnic, kde díky Dopplerovi může dopravní policie pohodlně radarem měřit rychlost projíždějících vozidel. To však profesor matematiky a praktické geometrie pražské techniky nemohl v domě na rohu Spálené a Karlova náměstí před stopětačtyřiceti lety tušit. Ani to, že na tomto místě budou souzení lidé za své myšlení a názory, ba dokonce za svou náklonnost k hudbě. Ta s Dopplerem souvisí přinejmenším tóny, které pak profesor zkoumal. Při posuzování naší historie několika posledních desetiletí by se dalo též najít vhodné podobenství s rudým posuvem.

System, který sám sebe definuje jako maximálně dokonalý, nepřipouští sebemenší pochybnost o své dokonalosti. Kdyby jí totiž připustil, podkopal by tím axiomy, na nichž stojí. Dlouhá léta se u nás veřejná kritika soustřeďuje na veksláky, řezníky, taxikáře, zelináře. Tolerovaná a podporovaná komunální satira. Když se někdo utrhne a začíná jít hlouběji, tedy blíže ke skutečným příčinám jevů, ke kořenu bolavého zubu, je urychleně a tvrdě umlčen. Takže až vyhubíme šmelináře a podvodníčky spolu s protisnými rejpalý, bude nám konečně hej.

Za vlády otce národů Karla IV. se používala jiná osvícenská vnitropolitická taktika. Když to ve vnitřních vazbách začlo skřípat a lid reptal, obrátila se pomocí šikovné šeptandy zlost lidu k podstrčenému hlavnímu viníku: židovským lichvářům a je-

jich soukmenovcům. Mohutné protižidovské pogromy, zaretušovaná skvrna českých dějin, sice nikdy nic nevyřešily, ale hněd lidu se alespoň na čas obrátil jiným směrem. A od těch dob se zde vznáší latentní iracionální antisemitismus. A také lid podvádí a šálí další a další vládcové. Lid však není zcela tupý a nevědomý, tuší, že je tahán za nos. Ne vždy však rozezná, kdy, kým, a proč.

Tvorba písničkářů, umělecká díla, prohlášení jednotlivců a skupin našich občanů, prosazujících právo na vlastní názor, svobodu a spravedlnost, latentně i manifestně vyjadřují rozpor mezi oficiální propagandou a opravdovým cítěním lidu. Zahraniční pozorovatelé mohou v zájmu přísné objektivitý váhat mezi oběma přístupy, mezi tolik odlišnými tvrzeními. Zdánlivě neexistuje možnost ověření skutečného stavu věcí. Stačí však navštívit folkový koncert nebo snad ještě lépe usednout do tmavého hlediště biografu a sledovat reakce náhodného vzorku diváků a posluchačů, ukolébaných pocitem anonymity. Při určitých narážkách písničkářů nebo při jistých záběrech na filmovém plátně dav vždy a spolehlivě vybuchuje jako jeden muž. V těchto nestřežených okamžicích probublávají pečlivě ukryvané myšlenky na povrch. Tehdy lze bezpečně zjistit, kam míří kompas národního cítění a nakolik se odchyluje od kompasu oficiálního. Rozdíl obou azimutů rok od roku narůstá.

Mnoho věcí je uvnitř zcela jiných, než se povrchnímu pozorovateli jeví.

Některé zdánlivě průhledné záležitosti mohou mít podivné pozadí. Také v procesu s Jazzovou sekci nalezneme několik podezřelých momentů. Předně termín procesu. Vlastimil Marek, spolupracovník Sekce mladé hudby a později Jazzové sekce, hráč na orientální bicí a perkusivní nástroje, byl zatčen o měsíc dříve než výbor Jazzové sekce. Dosud nebyl před soud postaven, ač jeho spis byl uzavřen opět dříve než spis Jazzové sekce. Proč tedy u Jazzové sekce byl najednou takový spech? Protože později by proces probíhal s většími komplikacemi? Anebo se někomu hodilo jeho zinscenování nedlouho před Gorbačovovým očekávaným příjezdem do Prahy? Aby mu to hrulo žlučí a trochu tady taky vyvětral? Proč bylo přelíčení s takovou ochotou přeloženo z původního termínu mezi vánočními a koncem

roku 1986? Proč byli vedle rodinných příslušníků do soudní síně vpuštění také tři západní novináři? Toto okázalé gesto otevřenosti je ve zřejmém rozporu s celkovým laděním případu a s dvojitým výkladem trestné podstaty pro vnitřní a vnější uši. Mají snad západní novináři případ pořádněji rozmáznout a dodat štvavé buržoasní propagandě šťavnaté sousto z první ruky? Anebo mají naopak tito žurnalisté dosvědčit korektnost a mírnost československého soudnictví?

Do soudní síně bylo vpuštěno pouze 25 osob opatřených patřičnou propustkou od předsedy senátu. V záhlaví každé propustky bylo nadepsáno VSTUPENKA, vespod se skvělo velké kulaté razítko soudu. Všechny byly očíslovány. Vstupenky na pražské jazzové dny 1987.

Vstupenky však neobdrželi pouze rodinní příslušníci obžalovaných. Jednu z nich dostal dr. Pavel Marek /shoda jmen náhodná, zaměstnanec ÚV KSČ, Ústavu pro kulturně výchovnou činnost, organizace přímo řízené neslavným Ministerstvem kultury. Jen málokdo ví, že Ústav je /ne/zákonně stanoveným dědicem majetku obou sekcí a že má za úkol vyčarovat ministerskou náhražku jejich činností. Dodnes, více než dva roky po zrušení Svazu hudebníků, vůbec nic nevytvořil, což opětovně dokazuje totální neschopnost Ministerstva kultury a jeho rozsáhlého aparátu.

Mnohé zarazila netečnost dohlížecích orgánů k demonstrativnímu shromáždění v budově soudu. Nebo pochvala vysoké úrovně produktů činnosti Jazzové sekce ze soudcových úst. Nenechme se ukolébat shovívavostí soudu a policie. Nejsou to samostatní herci, ale dálkově řízené marionety, jejichž nitky není vidět a vodiči se nepřicházejí po představení klanět.

Profesor Doppler měl situaci mnohem jednodušší. Stačilo mu přesně formulovat problém a pomocí exaktního matematického aparátu ho vyřešit. Vypadl mu přehledný vzoreček, jasný jako facka. Ve vztazích občanů a moci není takovýchto přímočarých postupů. Příliš mnohé zůstává skryto. Na nejasné a tušené souvislosti nevystačíme s formální logikou. Nevíme, kdo a proč tahá z pozadí za špagátky. Pravda může být mnohem zajímavější a třeba i trapnější, než se běžnému pozorovateli našeho Kocourkova jeví.

VY MÁTE LENINA, NECHTE NÁM LENNONA

Buržoasní manipulátoři s myšlením, ideologové a diverzní centrály si rychle uvědomili, že rocková hudba - dostane-li "správný" obsah /tzn. takový, který mládež odvádí od politiky, od třídního boje, od každodenních životních problémů/ - se může stát drogou, která má koneckončů stejný účinek jako drogy skutečné. Vede mládež k pasivitě, k útěku od reality do říše snových představ, vytváří bezvýchodné postoje. A obchodníci manažéři i podnikatelé poznali, že na této hudbě jde také snadno, rychle a hlavně dobře vydělat.

Z rockové hudby se stal velký byznys a také prostředek ideové a kulturní diverze nejen vůči mládeži vlastních zemí, ale i vůči mladým lidem v socialistických státech. Ti, kteří tento proces řídili a organizovali, velmi dobře věděli, že hospodářská krize v sedmdesátých letech a rostoucí nespokojenost mladé generace s prohlubujícím se sociálním útlakem kapitalismu by nezbytně vyvolaly v život staré či nové bojové písně.

Jan Krýzl: "Nová" vlna se starým obsahem
 TRIBUNA, březen 1983

Oficiální českoslovenští ideologové byli na štíru se západní populární hudbou už od roku 1948. Veškerá populární hudba, která u nás po válce v širším měřítku zabrala, byla přímo či nepřímo západního původu. Na počátku padesátých let kulturní strážci potírali jazz, na jejich sklonku rock'n'roll. V šedesátých letech přišel na řadu rock /tehdy zvaný bigbeat/ a dlouhé vlasy, v sedmdesátých letech vymýtili angličtinu z názvů i repertoárů skupin, počátkem let osmdesátých vypochovali na křížovou výpravu proti nové vlně a vlasům krátkým. Žádnou z těchto bitev nevyhráli, i když několik padlých na bitevních polích zůstalo.

Hudbu, rezonující s pocity, tužbami i vzdorem mladé generace, nelze vykořenit sebevětšími represemi, zákazy a příkazy. Je součástí doby, je jí všude plno, moduluje rozhlasové i televizní vlny bližších i vzdálenějších vysílačů, vůči nimž je ochranná klec naší republiky bezbranná. Kdo této hudbě propadl, vždy si k ní zjednal přístup.

Jazz a rock už dávno přestaly být angloamerickou specialitou a rozšířily se do celého světa. Mají nebo ve své době měly obdivuhodnou schopnost oslovit mladého člověka na kterémkoli místě zemského glóbusu. Nejsou majetkem jediné země a do značné míry přispěly ke skutečnému sblížení nejrůznějších národů, národností a ras. To však naši ideologové tvrdošíjně odmítají pochopit. Anebo to naopak chápou až příliš dobře.

Poslouchání rockové hudby s sebou přirozeně přináší náklonnost k anglicky mluvícím zemím. Odtud plyne neustálé varování před ideologickou diverzí. Už s jazzem bylo spojeno jisté anglofilství, které přetrvává i v rocku. Absurdní zákazy anglických textů v naší rockové hudbě kromě jiného zadupaly do země spontánní iniciativu mladých lidí a jinou dominantní motivaci pro studium angličtiny než plánovanou emigraci.

Jakékoli novátorské směry v rockové hudbě se vždy setkávaly se silně podezíravým okem dohlížecího aparátu. Zatímco se mladí v rytmu nové hudby zcela bezelstně a upřímně radovali a bavili, ideoví a kulturní kontroloři poakždé hledali nějaké rozšifrované poselství, které mělo za úkol rozložit tento stát či spíše stávající systém. Soudě z přístupu dohlížeců, je tento systém v permanentním ohrožení. Musí být už natolik vratký, že ho rozleptává několik akordů elektrické kytary, bizarní účes, křiklavé oblečení. Anebo písničkář s kytarou, který spustí a systém se sám zhroutí jako domeček z karet.

Rocková hudba je pro mladé lidi v Československu podobným ventilem jako pro jejich vrstevníky na Západě. V něčem má však u nás jiný podtext. Stala se z ní platforma, kolem níž se sdružuje nekonformní část populace. Nejenom mladé - impuls ke vzniku Charty 77 před deseti lety vzešel z protestu proti soudnímu procesu s pražskou rockovou skupinou The Plastic People of the Universe. Proto také vždy panuje taková nervozita dohlížejících orgánů z hudebních akcí nekonformního a nelokálního rázu. Na nichž se totiž scházejí nespokojení štouralové, jinak rozptýlení po celé republice. K takovýmto setkáním patřily už tradičně Pražské jazzové dny, organizované Jazzocou sekci.

Rocková a obecněji moderní populární hudba a jazz je velice efektivním beranem, bourajícím hranice mezi lidmi, o nichž tak výstižně hovořil John F. Kennedy. Prolomením těchto hranic by se zároveň snížil význam hranic politických i samotných politiků, kteří o podobných věcech neradi slyší. Hlavně ti, kteří si své funkce přidělují doživotně. Domlouvat se mohou přece jenom oni se svými kolegy na schůzkách na vysoké a nejvyšší úrovni. Kdežtíž pánbů, aby se tak občané domluvili a sprátelili sami. Kam by se pak podělo mezinárodní napětí, kdo by ho řešil a kdo by pak varoval před potenciálním nepřitelem?

V září 1981 vydala Jazzová sekce Jazz Petit číslo 6 s názvem John Ono Lennon. Lennon zasvětil poslední léta svého života pacifistickému hnutí. Naši ideologové chápou pacifismus jako škodlivý jev. Podle nich je třeba rozlišovat, kudy vést boj za mír, proti kterým armádám. Pro Lennona, a stejně tak pro většinu mladých lidí /a nejen mladých/ u nás i jinde, jsou špatné všechny armády, všechny zbraně, všechny jaderné rakety blízkého i středního doletu. Čím větší sympatie sklízel Lennonův postoj u mladé generace, tím víc se od něj distancovali vládcové a samovládcové naší rozdělené planety. Nebyl pohodlný ani tam, ani tady.

Nejcennější částí publikace Jazzové sekce o Lennonovi je fotografická příloha, zachycující jednu zeď v Praze na Kampě v lednu 1981, tedy několik dní po Lennonově smrti. Dojemný pomníček Johna Lennona, permanentně hanobený a zamazávaný policejními hlídkami a stejně vytrvale obnovovaný lidmi, vytrženými tragickou událostí z letargie a strachu. Mezi mnoha nápisy byl třeba tento:

Nenávidět válku
Poslouchat Beatles
Milovat vlasy
Uctívat lásku!

O šest let později se na Kampě objevil revolučnější slogan:

Vy máte Lenina, nechte nám Lennona!

Druhý den procesu s Jazzovou sekcí, 11. března, přiváděl do soudní síně Karla Srpa a Vladimíra Kouřila v poutech

uniformovaný doprovod k vyhlášení rozsudku. Prokurátor žádal pro Srpa čtyři a půl roku vězení. Ne trest smrti jako v padesátých letech. Ne za velezradu jako v padesátých letech. Za nedovolené podnikání, hit let osmdesátých. Za publikační činnost bez požehnání úřadů. Tedy také bez cenzury.

V čekajícím zástupu se vytvořila úzká ulička. Koridor v šíři jednoho člověka. Konvoj postupoval pomaleji, doprovod nesmýkal se svěřenci tak surově jako předcházející den. Ve vzduchu byla jiná atmosféra. Kdosi z davu strhl Srpa k sobě a začal ho líbat. Mohutný potlesk tentokrát po zaklapnutí dveří do sálu neumlkl. Trval přes celou dobu předčítání rozsudku a pronikal k soudci, přísedícím, souzeným i pětadvaceti připuštěným divákům včetně doktora Marka. Duněl a rozléhal se po celé budově. Pak se zrytmizoval, začal pravidelně pulsovat. Dvoučlenná hlídka u vchodu do síně byla posílena o další čtyři muže. Rytmus jakoby čekal na zpěv. Kdosi potichu zanotoval:

All we are saying
Is give peace a chance
All we are saying
Is give peace a chance

Postupně se přidávali další a další. Lennonovu píseň znají všichni. A zrovna tak Lennona. Supraphon ho na deskách nevydal, ve školách se o něm neučí, v novinách se o něm prakticky nepíše. Nikdo jim ho nevtloukal do hlavy. Právě proto si k němu našli cestu. Nevznikl mohutný chór. Ale zpívalo se. Nepříliš nahlas, nepříliš čistě, nepříliš zřetelně. Avšak zpěv zněl. A zněl, když odsouzené vyváděli ze soudní síně.

Policejní videokamera - v něčem u nás držíme krok se světovou technikou - se už dávno přemístila z chodníku do prvního patra budovy soudu. Snímala opovážlivce, kteří měli kuráž přijít a svou přítomností, tleskáním a zpěvem protestovat proti bezpráví. Příslušníci Sboru národní bezpečnosti si pak tváře v klidu prohlédnou. Film zařadí k instruktážním materiálům o ideologické diverzi ve škole SNB. Mohou si také rozšířit kartotéku zlobilů a šťouralů o další exempláře. Rejstřík zlobilů a třídních nepřátel.

Kdo je tady čí nepřítel? Kdo je vlastně skutečným nepřítelem lidu? Aktivní a činnorodí lidé, neváhající obětovat své

schopnosti, čas a energii a nyní také svobodu ušlechtilým zájmům, sebevzdělávání i vzdělávání jiných? Kteří reálně a bez papírových výzví přispívají ke skutečnému přátelství mezi národy, k bourání hranic mezi lidmi, k probouzení vědomí a morálky otupělého českého a slovenského národa? Anebo ti, kteří jim v této činnosti brání, a by zakryli vlastní neschopnost, házejí jim klacky pod nohy a nyní je dokonce posílají do vězení?

John Lennon se stal symbolem nezávisle smýšlejících lidí na celém světě. Tím se také u nás stává Jazzová sekce. Proces jí neoslabil, její autorita naopak vzrostla. Je dobře, že se Jazzová sekce nevzdala a nevzdává. Je tu, i když si to možná neuvědomujeme, pro nás pro všechny. Nejen pro naše pobavení, ale i pro naše svědomí a rozum.

- gfm -

Praha, březen 1987

694

Pražské jazzové dny 1987 - opravy závažnějších chyb

str.	řádek	chybně	správně

5	3n	speciální	sociální
8	4n	proveden diletantsky	proveden tak diletantsky
	12n	nadovedou	nevedou
	16n	agentury e	agentury a e
10	2d	silou	tou
11	1n	to	všem
14	17n	rutinnýa	rutinnía
15	3n	jsen	jsme
	8n	konajícího	konající
16	15n	splakávat	splaakávat
19	4d	nevidět	vidět
20	5d	Šudáci	Študáci
22	8d	výrobku	výroku
32	19n	rozšifrované	zašifrované

/Smysl dalších prepisů by měl být zřejmý z kontextu/

N A C O F R A N Z K A F K A N E P Ř I Š E L

Dosti pozdě se mi dostala do rukou knížka Jozefa Puškáše *Přiznání*, která vyšla koncem sedmdesátých let na Slovensku, a u nás byla přeložena v *Mladé frontě* v roce 1981. Přesto považuji za dobré se o ní zmínit, protože zajímavým způsobem odráží naši literární a společenskou situaci.

Mladý redaktor Lukáš je při intimních radostech se svou přítelkyní Martou překvapen nenadálým příchodem jejího muže Igora, svého kolegy z novin. Utíká před svým sokem, šátrá na chodbě po schodišti /nahore si zapomněl brýle/, až tu je dohnán, sražen k zemi a pádem ze schodů utrpí těžký úraz, z něhož se probere až v nemocnici. Tady dochází k druhému šoku: Marta mu při návštěvě sdělí, že Igor o jejich poměru nic neví, a tedy Lukáše na schodech srazil někdo zcela neznámý.

V tomto momentu je hrdina zasažen snad ještě mnohem citelněji. Cítí se bytostně dotčen tím, že se mu vyhnula jeho vlastní odpovědnost, zatímco rána, která na něj dopadá, je vedena jakoby odnikud, jakoby za tajemnou vinu, jíž si není vědom. Marně pátrá po jejím důvodu a původci.

V té souvislosti si najednou uvědomuje, že takhle probíhá již dlouho celý jeho život, teprve teď dostávají nové souvislosti jeho dřívější příhody a zážitky. Tak například mu zůstal v rukách úplatek, jehož by se rád zbavil, a zároveň dopis člověka, který ho proto drží za lumpa. Ale přes všechny snahy neví, kam peníze vrátit a komu věc vysvětlit. Jeho reportáž byla šéfem přijata jako úspěšná, zatímco on si ji z pohodlnosti vylhal a přikrášlil. Právě tak nepravdivým shledává svůj vztah k přítelkyni Martě, která ho ale miluje. K jeho nemocniční posteli se přiblíží krásná dívka, ale spletla si ho v obvazech s jiným pacientem. Po příchodu z nemocnice uléhá na holý slavník, bytná totiž rozprodala nábytek v jeho pokoji...

Stupňovaný pocit toho, jak se mívá s vlastní odpovědností, s vlastní identitou, se stává pro Lukáše natolik nesnesitelným, že se rozhoduje pro život v pravdě, a to za každou cenu, se všemi důsledky. Rozhodne se pro vzpouru proti vlastní manipulovanosti, chce vykročit vstříc sobě samotnému a vnutit světu svoji odpovědnost za děje, které se ho týkají.

Zajde za Igorem a přizná se mu se svým vztahem k Martě, aby tváří v tvář přijal následky. Ale jeho osud jako by byl k nezastavení: Igor mu sdělí, že se svojí ženou už delší dobu nežije. I návštěva u Marty, které se přizná, že ji vlastně nemiluje a že se s ní rozchází, mu projde nad očekávání hladce. A když náhodou potká a osloví na ulici člověka, jemuž dluží úplatek a vysvětlení, zjišťuje, že jde o záměnu osoby. V redakci zažádá o pozastavení své reportáže, ale šéf jeho důvody neakceptuje. Rovněž do partnerského sporu svých rodičů se pokouší Lukáš zasahovat jako přísný kritik, hájící trest za vinu...

Je to čtenářsky náročný psychologický příběh moderního člověka, kterému obecná ztráta identity ještě vadí, který se o ni rozhodl svést tvrdý zápas. Je to tedy analýza naší současné společnosti a kritika života, který nám byl vnucen? Výzva ke vzpouře proti němu, k angažovanosti, životní iniciativě a pravdivým postojům?

Puškášův příběh má nad jiné překvapující závěr: Lukáš se opije do nemoty ve Studentském klubu, ráno ho nachází uklízečka sedícího na zemi v kabině na toaletách. A toto vystřízlivění je pro něj jakoby zázračným vystřízlivěním z jeho přecitlivělosti: Doma napíše dopis matce, v němž se snaží otce spravedlivě hodnotit, a moudře jí vyzývá, aby sama rozhodla, zda s ním chce žít. Zajde do redakce a na svého šéfa naléhá tak dlouho, až získá povolení k nové služební cestě, aby nepravdivou reportáž přepracoval. V ten den se ozve i jeho neodpovědný kamarád a v krátkém telefonním rozhovoru se ukáže, že ani s ním to není tak zlé a že je schopný o životě vážně přemýšlet.

A pak následuje pondělí, kdy Lukáš odjíždí na reportáž. Vyléčeného redaktora, který teď ze všeho nejvíc touží právě splývat s davem co do zevnějšku i společenských řečí, čeká právě zde na nádraží největší odměna: základní rozluštění jeho životního problému. Když vychází po schodech na nástupiště, setká se s cizím člověkem, jemuž se vyhýbá, ale protože se nemůže rozhodnout na kterou stranu a dvakrát mění směr, protijdoucí ho málem porazí. "Konečně mi napadlo něco, nač jsem měl přijít už dávno; tenkrát na schodech to bylo navlas tak... Nejistotou a nešikovností jsem si všechno zavínil sám."

Člověk, zprvu předvedený jako nositel nejvyšších morálních kvalit, je tady vpodstatě zesměšněn, a to nikoli na úrovni těchto kvalit samých, v konfrontaci s nimi, ale směšnými se ukazují být

právě ony kvality. Zázračně prozřevší autor nás ujišťuje, že vlastně o nic nešlo, svět kolem nás na tom není ani zdaleka tak zle a my bychom na něj neměli svádět to, co si děláme sami.

Rozhodl se tedy autor na samém začátku, že napíše o bouři ve sklenici vody? O tom, že všechno jde, stačí jen chtít? Tomu by nenasvědčovaly dvě věci.

Šťastný konec, Lukášovo prozření, jsou pouhé čtyři stránky textu, na konci jakoby přilepené, na příběh uměle naroubované. Roub se neuchytil: Zatímco k prvnímu prozření potřebuje být Lukáš přinejmenším sražen ze schodů, to závěrečné přijde samo od sebe jako pohádkový dědeček.

A v neposlední řadě příběh Lukášova úsilí a jeho hledačství je napsán příliš poctivě. Na rozdíl od nepřesvědčivého závěru cítíme z každé stránky předchozího textu, jak se autor musí svým problémem bytostně protrpět. Snáší pro něj příliš velké množství důkazů, ne snad ani těch, které dává příběh sám, ale důkazů filozofických a etických. "Jistý fakt mi dodává odvahy, otče. Zrovna tak jako existují oběti nespokojenosti, jsou i oběti spokojenosti. Ti, kdo patří do druhé kategorie, obyčejně nevědí, že jsou oběťmi, nepovažují za potřebné pochybovat o sobě a všechno jim v tom vychází vstříc: zdraví, sebevědomí, radost ze života. Oběti nespokojenosti jsou většinou bledé, nervózní, věčně nevyspalé a roztržitě. Není však v očích pozorovatele ubožejší oběť, která neví, že je obětí, a navíc je spokojena?"

Naskýtá se otázka, čeho obětí se tady stává autor.

Znám příliš dobře současnou nakladatelskou praxi, kdy autoři jsou redaktory lámáni, aby otupili ostří své společenské kritiky, aby alespoň v závěru našli trníčko optimismu, vzdor všemu, často vzdor i knížce samé. Ani ze strany redaktorů se tak většinou nestává s úmyslem podbízet se režimu, jako spíš v zoufalecké snaze zachránit pro literaturu alespoň něco z těch hodnot, které v rukopise jsou, jejichž vydání je ovšem bez tohoto zásahu ohroženo.

Představuji si, že podobnému nátlaku podlehl nakonec autor Příznání. Že samo neorganické nalepení absurdního závěru mělo být původně jakýmsi poselstvím čtenáři, který tak osud příběhu rozšiřuje a autorovi odpustí, pro poctivou myšlenku, kterou tam našel.

Ale co se mu mezitím stává s tou poctivou myšlenkou? Je možné přijmout právě tohle morální poselství od spisovatele, který

nám zároveň prakticky předvádí, že s vlastní morálkou a identitou, v tomto případě autorskou, se dá úspěšně žánlovat?

MB

-bflm-

nám zároveň prakticky předvádí, že s vlastní morálkou a identitou, v tomto případě autorskou, se dá úspěšně žánlovat?

MB

-bflm-

Záznam

1987

12. června, Opatov, výstavní síň.

Věra Janoušková mi nabízí, sotva jsem vystoupil po schodech do výstavní síně, hru. Krania s ovály, s velikými vejci, s menšími vejci, s omletými balvany, půl z morén, půl z Brancusiho, s vejčitými kulatými i dolichocefálními hlavami. Je jich tam rozvěšeno třicet, čtyřicet, možná padesát, tolik se jich tam zdá být, volat a vykukovat.

V hlavách se něco hemží, jsou to tlumeně barevné koláže, kresby, kombinovaná technika. Zažloutlý papír, kousek pytle, staré noviny, písanka, kolonky z účetní knihy, obalový papír, zvlněný papír z bonboniéry, technický výkres, jakési děrovací štítky, kroužky proražené v zákrytu vodorovně i svisle, kus utrženého plakátu, jednotlivá velká písmena, zborcený text, text roztržený vejpůl, cosi ručně kresleného z neuzelých písmen, stopy po papíře, dráhy, tečkování, strojopis, porcelánově modrý kousek pauzáku.

Takto, viděné z dálky celkovým pohledem, jsou to všelijak virtuózně, zábavně, důmyslně i groteskně poslepované nebo kresbou zkombinované obrazy. Z bližšího pohledu jsou to děje a příběhy hlav.

Začínají od hry s materiálem, od příběhů materiálu. Na tenhle papír kdysi přšlo, je lehce pođobaný, tento zažloutl na půdě, žloutl mnoho let, písmena z plakátu cosi znamenala, ale ta zpráva je pryč i ta událost, tohle je kus propálených novin, kolem dokola je propálenina hnědožlutě očázená jako rána - proč vyhořel zrovna tento kus. Podlouhlý rozcupovaný kus pytle jako hrubé chlupy, dírký v pásce - jakási depeše, někdo se jí dověděl, něco s ní udělal, ale taky mohl právě tenhle kousek zprávy ujít pozorností, nikdo se to sdělení nedověděl.

Všechny děje materiálu se odehrály. Je v nich uložen čas žloutnutí, zvuk trhání, místo nálezu - smetiště, koš na papír, zbořeníště po odstřelu, radost z nálezu, jakou mívá děvčátko, když najde hadřík, knoflík, slámku a sklíčko.

Všechny nálezy si Věra schovávala jako lakomec, vzala je do ruky, utrhla, rozstříhla, odňala nepaměti a zdvihla k novému významu. Ze zbytečné, zahozené, ohořelé, osiřelé a zanikající věci udělala věc potřebnou, vzácnou, překvapivě krásnou, umístěnou do

nové souvislosti, nadala ji novým smyslem.

Začala s tím vším svou hru, zábavu a dobrodružství. Dávala k sobě, co k sobě šlo, vymýšlela vztahy a rytmy těch úryvků a materiálů, cítila v prstech různé drsnosti a něhy struktur, sestavovala barvy k barvám, pole k polím, čáry k čarám. Vznikal z toho zeměpis, nad kterým sama šasla, krajiny, mapy rozeklaných pobřeží, zálivy, geografie čehosi v krajině mozkové, nervatura propletaná jako cely řek, a lany odpočinku, plochy klidu, ostrovy, které nejsou.

Když do toho přijde divák, nechce po něm ta Velká kombinátorka nic - jenom tu spoluhru, chce-li si zrovna hrát. Nadělala skládačky pro jeho fantazii. Sama jde pryč, slyším nanejvýš trhání papíru, cvaknutí nůžek, cítím lepení a šustot času, jak ho dlouho ukládala.

Divák si snuje sám příběhy hlav. Hlava obrněnce, hlava s korunou, umlčená hlava obepjatá snýtovanými pásy, hlava - dva terčíky pro smrt jako na střelnici, hlava - kukla pro spiklence, hlava s puklou, oddrolenou skořápkou, hlava vrásky, hlava blány, hlava Afriky pročatá rovníkem. Na ní severozápadně zprávy z jakýchsi provolání hlavou dolů, jakési depeše, jakési události, převraty, Čadské jezero spadlo níž a je plné zhoustlé krve, zhoubná civilizace nacpaná do té hlavy něco porušila, vyhnala lvy, jsou na vyměření v písku. Dole naběhla ta Afrika hustou sametovou hnědí.

Jsou tam také hlavy grotesky, hlavy s červenými ohýnky krve a jinak červenými paprsky radosti.

Chodil jsem výstavou dlouho, až jsem z příběhů začal číst osudy, pátrání s dobrým i špatným koncem, nepochopitelnosti osudů a složitosti světa. Nakonec jsem z toho nekonečného skládání věcí bizarně k sobě nepatřících pocítil nečekaně, jakoby najednou, že se tu všechno dohromady skládá ve spolehlivý řád. Jemnost citu a dovednost člověka toto spřádajícího je jako příroda pracující v živých i neživých hmotách, kombinující vztahy, tvary a struktury podle svých účelných záměrů. Je to celé jedna metafora o nezbadatelnosti člověka, o nepochopitelnosti vesmíru v jeho hlavě, o důmyslu a smyslu bytí.

ostatních hlav života na této výstavě odlišná, je to hlava odcházení, zapadání do nebytí. Je bílá, spíš kreslená než lepená, s čerami očí, s křečí kolem úst. Je v ní něco z bledosti mimova obličejů a něco z fyzického zanikání. Připomněla mi předchozí nedávno skončenou výstavu Adrieny Šimotové v téže výstavní síni.

I Adriena Šimotová vystavila shodou náhod soubor hlav. Byla to neobyčejná výstava uspořádaná v kruté dramatické zkratce od burlesky až po smrt. Úvodní stěnu zaplnilo pár hlav groteskních, kreslených i plastických - z těch dvě, vypouklá a vydutá maska, jakoby snáté slupky z karnevalové masky. Na jedné ~~stěně~~^{Kres-} je vytřetěná hlava viděná přes volant, někdo, kdo čumí, vyděšen z té jízdy a z tlustého volantu - zhrozil se snad husy na silnici a možná čupe na brzdě. Tak se koukali v sugestivním žasnutí komikové němého filmu.

Skoro všechny ostatní práce byly vanoucí záznamy lehkou tužkou na hedvábné papíry, z jakých se dělají draci a snad ještě lehčí. Připadlo mi, že si Adriena vybrala tyhle papíry jenom proto, že to čmárané snění o hlavách a bytostech nemohla kreslit na něčem ještě víc pomíjivém, třeba na větru.

Síť čar na těch kresbách jenom na chvíli zhoustla do unikavé podoby tváře, většinou nějak posunutá v rysech. Za okamžik by se zase mohla rozplynout do čar vanoucích jako kouř.

Utkvěla mi někde ze středu expozice doširoka rozložená hlava - hromada směšných boulí, sádelnatě veselá a zároveň překvapená hrůzou: má rozřatou hlavu, je vedví, probíhá v ní příkop prázdnoty a nesouvislosti.

Další mi unikají z paměti. Ještě vidím výrazně hlavu postavy zaznamenané v poloze mezi bezmocným uléháním, klesáním a pokusem padání zadržet, zvednout se. Je nakreslená zřetelnou čarou, chvílemi lehce a slitovně přerušovanou.

Poslední hlava, kterou stále zřetelně vidím na zadní stěně sálu, je velká naddimenzovaná blízkost smrti, hlavě hrůza žít a vědět o smrtelnosti. Člověk ji nevidí hned, stejně jako několik dalších, je to kresba k luštění nebo je to pronikání zmaru do něčeho, co je ještě živé a v pohybu. Ale jsou tam bílá místa, přerušované vědomí, fáče přerušující prázdnou kresbu.

Toto je výstava domýšlení věcí života. Když dojdu k té poslední kresbě, chápu ty groteskní ze začátku a středu trochu jako směšně tragické škleby podob, ke kterým se dochází podivno-

stí prožitého života, občerstvím, rozmary těla.

Stál jsem nad tím, a najednou proběhly výstavou, instalovanou ve veřejně přístupné hale, dvě děti. Smály se smíchem podobným ptačímu křiku. Teprve teď něco do sebe zapadlo. Z výstavy se stal naráz kontrast života a zároveň strohý soud se zvukem trub, kus mýtu nebo jakési memento mori uprostřed zelených stromů deštivého letošního jara.

124

SB

Zasloužilý umělec KAREL VALTER, Dům umění, Brno, březen 1987

Výstavu Karla Valtera, žijícího v Táboře, mohli návštěvníci Domu umění v Brně navštívit do 29.3.1987. Nadšenou recenzí v denním tisku /ve Svobodném slově/ zveřejnil v březnu 1987 i Ludvík Kundera, který výstavu označil za událost mimořádného kulturního dosahu.

Úvodní místnost výstavních prostor byla věnována vystaveným fotografiím Karla Valtera z třicátých let. Tehdy zahájil malíř Karel Valter svou uměleckou činnost pracemi z fotopřístroje Box-Tengor, s nímž jako učitel na menšinové škole v Českých Velenicích procházel jihočeskou přírodou. /Karel Valter, nar. 17. 2.1909 vystudoval učitelský ústav a své snímky vystavil již na první výstavě Fotolinie v r. 1932./

A zde se dostáváme k atmosféře buržoazní republiky, kdy nebylo pro mladé začínající umělce problémem utvořit zájmové seskupení i v provinčním městě, včetně vytvoření vlastních publikačních možností. Avantgardní skupina Linie vznikla na konci roku 1930 v Českých Budějovicích a sdružovala umělecké obory literární, výtvarné, fotografické, film i divadlo. Od podzimu 1931 pak začala vydávat vlastní časopis Linie - to vše v období nejtěžší světové hospodářské krize! V její fotografické sekci, nazvané Fotolinie, zahajoval vedle spřátelených venkovských učitelů Karla Valtera a Josefa Bartušky svou uměleckou dráhu i pozdější básník Oldřich Nouza /malíř, fotograf i umělecký teoretik, nar. 25.5. 1903, zemřel 29.5.1974 v Praze/, a další. /Jiří Linhart, ak.malíř Ada Novák, básník a výtvarník Karel Fleischmann, umučený nacisty; časopis Linie vycházel až do rozpadu ČSR a samozřejmě měl i svou ediční linii knižní, v níž vyšlo více jak tucet knížek próz či veršů./ To vše je nutné zdůraznit v r. 1987, kdy dokonce ani v Praze nesmí vycházet /v udušené okupační atmosféře/ jediný literární časopis pro mladou literaturu, film, divadlo, výtvarné umění - o samostatné knižní ediční činnosti ani nemluvě.

Stručně řečeno: dnešní zasloužilí umělci své umělecké dráhy začínali v atmosféře dnes už svou svobodou neskutečné a je nutné se zamyslet nad tím, co svým potomkům odkazují! - Poušť, v níž čtyřicetileté kmeny rozvětvených kaktusů /byrokratických předpisů/ udusily jakoukoliv možnost samostatného společenského vystupování - a nejen edičního!

Z výstavy samotné vyplynul fakt, že po zániku Linie se Karel Valter k fotografii již nevrátil a své výtvarné cítění nadále projevovat v malbě: další rozsáhlé prostory Domu umění zaplnil krajinářskými obrazy z jižních Čech, zvláště z Kaplicka. Přesto úvodní část výstavy byla nutná: už ve fotografiích projevil Karel Valter svůj cit pro abstraktní stínohry a toto své umělecké nadání v současnosti, tj. vystaveným cyklem obrazů ze 70. a 80. let, plně dovršil.

Na Karlu Valterovi si mohl návštěvník výstavy ověřit, jak malíř své vidění světa získává v mládí a pak je jen s určitými oklikami, zámlkami a zádrhely parafrázuje a skrze těžce získávané zkušenosti rozvíjí. /Výstava měla poučenou koncepci: jak by to bylo učebnicově krásné, kdyby malíř své vidění světa napřed zachycoval fotograficky a pak se teprve, po takto ztvárněné skutečnosti okem 20. století, rozhodoval pro přestup k malbě! / A k této výstavní koncepci přispěl Karel Valter v r. 1980 i knižně; citovat budu z jeho knihy Linie - Jihočeské nakladatelství, Čes. Budějovice 1980, s. 93 - :

"Veskrze to byly detaily, torza skutečnosti, pohledy na krajinu z té stránky, kterou člověk obvykle neregistruje. Kolikrát jsme si všímali toho, jak podlaha krajiny odráží současný technický vývoj, jak vzniká nová země. Otisky pneumatik, zbytky strojů, součástí, o kterých jsme nevěděli, z čeho pocházejí. Tyto seskupeniny ve svém bizarním původu skrývaly hádanku, ironii i tragiku..."

Takto Karel Valter sdělil, co ho jako fotografa kdysi v jižních Čechách lákalo: a výstavou v Brně sděloval návštěvníkovi, že táž podlaha krajiny ho fascinuje dodnes. /Proto také většina obrazů výstavy měla stejný /lehce nečtvercový/ formát, jako kdyby malíř kladl vedle sebe kusy vytrhané podlahy, z krajiny, kterou dokáže pošlapat hluboce jen čas: lidská činnost je v tom případě jen krajinnou skvrnou! /

Valterovo zobrazování jihočeské krajiny je útokem proti té celé nejmladší české výtvarné generaci, která se na akademii po r. 1970 naučila malovat úspěchy socialistické výstavby. /Viz např. siluety elektráren u J. Čičatky /absolv. u J. Smetany r. 1973/ a podobných krajinářů, jejichž obrazy se stěhují z výstavních síní do Krajských politických škol. / Karel Valter je od nich poučenější tím, že se naučil kdysi svobodně dýchat a svůj nezávi-

slý pohled z mládí už nemíní na stáří vzdát. /Karel Valter natočil kdysi i několik krátkých filmů, z nichž se dochoval kolektivní snímek skupiny Linie o pašijových hrách v Hořicích r. 1936./

A ten, kdo si je vědom, o čem byly pašijové hry lidu zrozeného v české krajině, najednou na výstavě Valterově pochopí, že jsou zde vystavena okénka výtvarného filmu současného, o české krajině let osmdesátých a o jistém tmavém šklebu této české krajiny nad civilizačními úspěchy socialistické epochy. Výřezy z podlahy krajiny, ty zraňují duši citlivého diváka právě tehdy, kdy epocha, za které se kácí les, najednou zjistí, že se jí dostává jen třísek, bortivých, místo generací vyšlapané, ale poctivé podlahy. Stesk je pak obsažen nejen ve světle dne, ale i ve smůle! A barva smůly, za slunce i za soumraku, kane do Valterových obrazů: zobrazovat rodnou zemi, to není otázka barvy lenivých a labužnických tkání. Podlaha země, to je tkáň vyššího života: kde je rozpoznávána hodnota prošloho utrpení. Ve vědomí, že to nebyla pouhá abstraktní stínohra...

/Iva Kotrlá/

95

Iva Kotrlá:

Z KATALOGU ČTENÁŘSKÝCH ZÁZNAMŮ

Miloš Kopecký: Doba vyzývá k opravdovosti.

/Rudé právo, deník ÚV KSČ, Praha 1987, otištěno ve čtvrtěk 7.5.1987 na str. 5, cena 50 hal./

V československém samizdatu je opisován projev, přednesený z tribuny IV. sjezdu Svazu českých dramatických umělců. Celou tuto skutečnost by bylo možné jen uvítat, kdyby bylo možné ponechat bez záznamu článek, který M. Kopecký otiskl v Rudém právu: a pod výše uvedeným názvem Doba vyzývá k opravdovosti! Sama redakce Rudého práva zdůraznila, že se jedná o sjezdový příspěvek M. Kopeckého: jsem přesvědčena o obyčejné občanské poctivosti i u národního umělce - tedy o tom - že M. Kopecký by jistě využil veškerých možností k protestu, kdyby v Rudém právu jeho text podstatně zkomolili. A zároveň jsem přesvědčena, že Rudé právo vyplatilo M. Kopeckému za příspěvek řádný honorář, v plném rozsahu slov: a proto statisíce jeho spoluobčanů si mohou opisovat vzletná slova M. Kopeckého, jako by zde národní umělec rozepjal své vlastní letky - bez cizího peří! Neboť právě na stránkách Rudého práva vystupuje M. Kopecký jako svědek povahy rozhodné. Cituji první tři věty jeho otištěného příspěvku:

"Mnohokrát ve svém životě jsem byl svědkem, jak různé etapy či události byly s verbální marnotratností a lehkou myslí označovány za historické. Velká slova byla vždycky po ruce a nikdy jich nebyl nedostatek. Nuže: jestliže někdo toužil žít ve velké době, v době, která vším právem si činí nárok být zvana epochální a historickou, může být spokojen: je to teď."

Není však důkazem "lehké mysli" stav, kdy svědek bez odporu nechává ničit veřejný smysl pro opravdovost? Konkrétně: Jestliže M. Kopecký osobně zažil, jak "velká slova byla vždycky po ruce", pak čtenář jeho příspěvku může v Rudém právu sledovat, kterak má národní umělec své ruce oprávněné k tomu, aby bez náznaku citace zvládl pro potřeby denního tisku přepisovat "velká slova" z veřejných prací tvůrců jiných, nyní režimem umlčených! O jakou opravdovost tvůrčí a uměleckou na stránkách Rudého práva jde, když je zde způsobem neslýchaným manipulováno s textem autorsky chráněným? Na ukázkou cituji odstavec, otištěný jako tvor-

ba M. Kopeckého /a setkala jsem se už s chválou M. Kopeckého za tato "jeho" filozofická slova/:

"Umělec potřebuje tvůrčí svobodu. Ne proto, aby dělal, co chce, ale aby byl, kdo je. Umělec chce, co musí, technik chce, co může. Umělec žádá svobodu pro to, co je bytostně nutné, technik pro to, co je technicky možné. Kritériem umělcovým je schopnost svět obývat, činit jej obyvatelným. Kritériem technickým je svět dobývat, činit jej konzumovatelným. Rytmus prvního je bytostný, rytmus druhého je ekonomický."

Nakladatelství Čs. spisovatel vydalo v knize Podoby II /Praha 1969/ i esej filozofa Josefa Šafaříka O rubatu čili vyznání. Citují nyní z tohoto veřejně přístupného textu /s. 156 a 157 v knize/:

"Umělec potřebuje svobodu, ne aby dělal, co chce, ale aby byl, kdo je; umělec chce, co musí, technik chce, co může. Umělec žádá svobodu pro to, co je bytostně nutné; technik pro to, co je technicky možné. Kritériem umělcovým je schopnost svět obývat, činit jej obyvatelným; kritériem technickým je schopnost svět dobývat, činit jej konzumovatelným. Rytmus prvního je bytostný; rytmus druhého je ekonomický."

Stačí? Josef Šafařík, který se právě letos dožil ve vzácné duševní a pracovní svěžesti osmdesátých narozenin, je ve své vlasti pochopitelně autorem umlčeným. Jeho práce jsou šířeny pouze v samizdatu, ale i v onom malém a kontrolovatelném prostoru české kultury žijí svébytným způsobem. Však Rudé právo si díla J. Šafaříka všimlo již za několik měsíců po únorovém převratu a označilo jeho texty v r. 1948 za "podnikatelskou filozofii". A jestliže po čtyřiceti letech jsou filozofické myšlenky J. Šafaříka najednou citovány v Rudém právu - o čem to svědčí? Že jsou citovány bez citace a tak, jako by jejich autor naprosto zmizel v díře zapomnění a zůstala zde jen slova, tištitelná pouze jako text z pokladnice národních umělců. A nepřisluhují si jimi tak /k větší veřejné slávě své/ i podnikatelé novodobí, tj. umělci se svědomím děravým natolik, že pohlcojí do šobků své firmy veřejné výsledky duševní práce druhých?

Opravdu, ne nadarmo nazval Jan Čep svět vzniklý v Československu po r. 1948 termínem stále platným, citují: " - tentó svět je poznamenán pečeti čehosi sinavě nelidského". /Když už se národní umělec rozhoupá v r. 1987 k projevu kritickému, drží se křečovitě jako loutka provazů houpačky a heslo Řehoře Nysánského k cestě pra-

vdy - "sestupem výš" - mění v pohoupání: odsud posud. Takže obra-
tem dá plnou moc Rudému právu k takovému zpotvoření textu! Tomu
Rudému právu, které nálepkou "podnikatelské filozofie" dosáhlo to-
ho, že už v r. 1948 bylo dílo J. Šafaříka dáno do stoupy a filozo-
fický tvůrce /občanským povoláním inženýr/ musel potom nastoupit
na dělnickou námezdní práci do cukrovaru. Sladkostí života - za
podnikatelské moci - socialismu! Není tato všeobecně vyráběná
sladkost v ČSSR sinavě bledá? Rudé právo má tolik vychvalovanou,
početnou a údajně odborně zdatnou redakci: proč tedy v době přís-
né zákonnosti umožňuje, aby se občan s možností publikovat přiži-
voval veřejně na práci občana umlčeného? Zbaveného i toho prosté-
ho nároku na zákonný honorář? Zdůrazňují: v občanském životě není
ani tak důležité, o jak nepatrnou částku se jeden občan na úkor
práce druhého obohátí - podstatné je - pod jakou výzvou k opravdo-
vosti se to děje. S vědomím, že svědci takového tiskového podni-
kání jsou veřejně umlčení, nemůže s nadějí v obrát vstupovat umě-
lec reálného socialismu do novodobé kulturně-politické arény.
A přes rotačku! Tu potom v zákonech ptakopravectví prokazuje, že
není schopen tvůrčího činu s dlouhým doletem a jen, s jistou neji-
stotou samotných základů v toku slov vede svou řeč a prožívá onu
svou velkou dobu: "je to teď".

97

Z písemné pozůstalosti Jana Zrzavého

tu přepisujeme tři ukázky. Dva dopisy Karla Teigeho z roků 1948 a 1950, spojující ústa a obdiv se znalostí a hierarchizující koncepcí adresátova díla, nepotřebují komentáře. Dopisem z poloviny let šedesátých se po mnohaleté přestávce obnovuje spojení s pražským spisovatelem Johannem Urzidilem, který se před nacisty uchýlil do Spejenských státek; přepisujeme český dopis bez pravopisných úprav - právě tak, v autentické podobě a s nečetnými chybami, svědčí o plynulé znalosti jazyka rodné země, kterou si německý literát v izolaci zachoval až do pozdního věku. O dávném přátelství obou umělců svědčí věnování Zrzavému, připsané na sešitku Urzidilových básní pt. Die Stimme, vydaných v Berlíně 1930 jako 8. číslo Lyrických letáků; v Zrzavého knihovně, která je tč. mimo Prahu, se podle dědiců zachovalo více Urzidilových knížek s dedikacemi. Po adresátce a adresátech dopisu Marty Hajicové jsme nepátrali; že Jan Zrzavý k ní patřil nebo alespoň k ní měl blízko, svědčí kresba uložená společně s dopisem. Je provedena mj. na pauzovacím papíře a vyskytuje se i v kopii přes standardní uhlový papír - a také kreslířské pojetí je takové, aby umožnilo snadné mechanické rozmnožování. Zrzavý se prý výtvarně vyjádřil i k sebeebežnosti Palachové. Poznávám, že pisatelka dopisu možná nepřečetla správně první slovo přepisované básně.

Pozůstalost J. Zrzavého bude ještě zdrojem zajímavých poznatků pro historiky několika umění. Zdá se, že nejcennější položkou je řada dopisů Bohuslava Martinů a jeho manželky (po r. 1945). Muzikologové nenechají bez povšimnutí ani český, spanělý listy sovětského virtuoza Gilelse. V bohaté korespondenci s výtvarníky se objevují jména O. Kubína, V. Růžičky, P. Keřtíka aj., se stopami spolkových vztahů s rozmláček předválečné doby. Jsou tu doklady Zrzavého styků s německým výtvarnickým spolkem Der Sturm z počátku let dvacátých. K biografii Zrzavého přispívají jeho vlastní dopisy sechaři Krupičkovi, po adresátově smrti vrácené v obsáhlém souboru odesílateli. - Z oblasti literatury - kromě významných dopisů J. Wolke, které byly už v rámci básnickovy korespondence knižně publikovány - je milou připomínkou mnohaletého přátelství hraničká dopisů J. Seiferta z let 1960-76. Připomenme ještě Zrzavého vlastní podrobné poznámky z rozhovoru o Juliu Zeyerovi s dcerou spisovatele Heritese (Vodnany 1941).

/Karel Teige Janu Zrzavému/

XX

1.

Vážený pane a příteli,

27.IV. 48

nehněvejte se na mě, že teprve dnes Vám odepisuji na Váš lístek, který jste mi poslal krátce po Novém roce. Píšete, že Vám má novoroční gratulace připomněla pohnutá léta Vašeho mládí a ptáte se, zda v přání lepších časů jsem neskrýl narážku na "lepší" dobu Vašeho umění. Opravdu nevím, proč bych s Vámi měl mluvit v poloskrytých narážkách. V našem styku, o němž lituji, že je nyní tak krajně nepravidelný a řídký, cenil jsem si vždy toho, že jsme oba spolu mluvili vždycky velmi upřímně a naprosto otevřeně, že jsme si bez obalu řekli, v čem spolu nemůžeme souhlasit. Ani Vy, ani já nejsme z těch, kdež by nesnášeli odlišné a dokonce protichůdné mínění. Buďte ujištěn, že se na Vás naprosto nezlobím pro Váš odmítavý postoj k surrealismu. Myslím, že umělec jako Vy, který byl po celé desetiletí své tvorby skutečným předchůdcem surrealismu a který v tomto desetiletí vytvořil tak jedinečná díla, celou tu řadu nejvyšších vrcholů od Luny s konvalinkami až k Melancholii a Přítelkyním z roku 1923; má všechna práva k nejkritičtějšimu stanovisku vůči surrealismu. Souhlasím s Vámi, že jste v řadě těchto obrazů nemohl pokračovat donekonečna. Jakkoliv se snad neméně obdivuji některým benátským a breženským obrazům, nemohu zapřít, že dosavadní vrchol Vaší tvorby vidím v dílech onoho období Vašeho mládí a domnívám se dokonce, že i Vy pokládáte zmíněné období za dosavadní vrchol svého díla. Myslím, že je příznačný Váš pokus o jistý návrat k tomuto cyklu, jak o něm svědčí Vaše Kleopatra. A tak jako já Vám neberu za zlé Vaše odmítavé stanovisko k surrealismu, neberte Vy za zlé mně, že nejvýše oceňuji z Vašeho díla one desetileté období od Luny k Přítelkyním a že se domnívám, že např. Vaše obrazy českých krajín nejsou schopny zdaleka se mu vyrovnat.

A když upřímnost za upřímnost, bylo by mi hezčí, kdybychom si někdy podebatovali ústně. V dopisech si všechno nemůžeme říci.

Napsal jste mi, abych Vás někdy navštívil. Protože v končinách, kde bydlíte, se vyskytují zřídka, byl bych Vám vděčen, kdybyste mi dal laskavou zprávu, v kterých hodinách býváte doma, tím spíš, že jste asi často mimo Prahu. Snad by bylo nejlépe, kdybychom si mohli smluvit přesně datum setkání. Mnoho srdečných pozdravů Vám posílá a na kus řeči se těší Váš

K. Teige

2.

Vážený a vzácný příteli,

/před 5.11.1950/

v den, který Vám připomene, že jste - ač je to vskutku k neuvěření - šedesát let mlád a že jste stanul na prahu "zeleného k mládí", myslím na Vás s upřímnou úctou a s přátelskou oddaností. Vzpomínám, jak jsme před deseti roky chystali Vaši velkou monografii, do níž jsem s radostí a nadšením psal studii o Vaší tvorbě, k níž jsem byl vždy poután vroucím obdivem. S vděčností vzpomínám, že jsem směl, už bezmála před třiceti lety, napsat předmluvu k Vaší první monografii. A hlavně vzpomínám na skvělou soubornou výstavu Vašeho dosavadního životního díla, zorganizovanou k Vaší padesátce: byla to jedna z mála opravdu historických událostí pražského uměleckého života v našem století!

Dnes, kdy je Vaše jubileum příležitostí, jež by měla být příkazem znovu uspořádat úplnou a obsáhlou přehlídku Vaší tvůrčí žně, již vděčíme za tak bohaté dary, musí nám stačit vědomí a nezvratné přesvědčení, že umlčované umění, báseň hlubin a výšek lidského nitra, promluví před soudem budoucích časů a vydá korunní svědectví o té veliké a ryzí duchovní pravdě, svobodě a odvaze, o té bolesti, lásce a naději, ztělesněné Vaším dílem.

A do té budoucnosti Vám přeji z celého srdce mnoho, mnoho, mnoho zdraví, mnoho plodných a šťastných let, aby se k těm z Vašich obrazů, které jsou nejúžasnější, přiřadilo mnoho mistrovských, ještě dekonalejších, zralejších a zázračnějších děl, která vřechem naplní všechny Vaše naděje. Vaše nová, příští souborná výstava ať je v letopisech umění triumfem!

Tiskne Vám ruce Váš

K. Teige

/Johannes Urzidil Janu Zrzavému/

XX

New York, dne 20. února

Drahý a milovaný Jene,

1965

ze srdce Ti děkujeme za Tvůj lístek ze dne 17. února t.r. Byl to první po dlouhých letech. Asi adresy Tvých dopisů nebyly úplně správné, a v tomto miliónovém městě, které jest v tom ohledu učiněný Babylon, změna jediné číslice na adrese jest již katastrofou láí.

Těšíme se z toho, že jsi zdráv a stále produkuješ, vždy na Tebe myslíváme a poukazužeme na Tvé umění a Tvůj podivuhodný vývoj. (Gibian měl těžkou operaci na pisku a po dlouhou dobu jsme jej neviděli ježto ležel v nemocnici a potom se nemohl ukázat ve společnosti. Nyní však se mu daří opět lépe)

Nám osobně se vede uspokojivě. Moje knihy (celkem 20 svazků) jsou velmi úspěšné. ("Verlorene Geliebte" dosud dosáhla 125.000) Nová díla vyjdou letos a na přesrok. Na jaře 1966 asi opět navštívíme Evropu (přednáškový turné). Potom již ovšem mně bude 70 let. Čas utíká! Trudiaka, která měla dvoje oční operace, jest opět v dobré náladě, může číst, pracovat a sledovat svoje zájmy. A co se týče mého zdraví: jest asi takové, jaké lze očekávat, totiž mimo menších ^{ob}stíží věku celkem se mi vede dobře.

Rádi bychom ovšem vandrovali nahoru do Šporkové ulici, hleděli z Tvých oken dolů na zářící Prahu anebo z palváče na Sion a přes dveře do těch Nerudovských zákoutí. Nuže, musíme být spokojení mrakodrápovým životem, který má jiná kouzla a rezilující intensity. Patrně moje čeština jest hrůzestrašná, ježto téměř nikdy nepíší a nemluví česky. Tak se na mně nehnevěj! Buď zdráv a napiš nám více o Tebě. Srdečně Tě objímáme:

Jan a Truda

144

/Marta Zajícová neznámým adresátům/

XX

Vítek 19.5.1969

Drahá přítelkyně,

milí přátelé,

ani nevíte, jak jste nás svými řádky potěšili, jak jsem zlíbala fotografie, za které nesmírně děkuji. Nebyla jsem dosud v těch místech, ale 7.-8. června máme v Praze sjezd a tak se tam též půjdu pomedit, pohladit a zlíbat ta poslední místa utrpení mého a našeho drahého syna.

Prožíváme velmi těžké chvíle, příroda se probudila, vše rozkvetlo, řeka volá, mlak hňu^{lasy} a Jenda nepřichází.

Každý pátek ho čekám, že se objeví, přiběhne jako vždy, milý, usměvavý -

čekám a budu ho čekat, protože jsem ho viděla jen živého, zdravého -

Te vše ostatní se mi zdá jen strašným snem.

Narodil se 3. července v noci, za velké bouře, zhaslo světlo. Byl tak zdravý, hezký, kudrnatý a od mala odvážný. Jak jsme s opatrností vybírali jeho jméno. Jsme od Táboře, z Huseva kraje, proto jsme mu dali Jan a vedli ho k pravdě a spravedlnosti. Jak miloval historické knížky, s jakou péčí a láskou jsem mu vybírala ty nejlepší. Rychle, skoro prudce vyrostl, byl vždy veselý, miloval přírodu, kamarády. Železniční škola se mu nelíbila, chtěl jít studovat filosofii. Včera jsem nenašla jeho přihlášku. Rozmlouvali jsme mu to, že neumí latinu. Zesmutněl a vůbec po pohřbu J. Palacha a po té hladovce byl stále zamyšlený. Jak si dávám vinu, že jsem nenašla chvíli si s ním promluvit, zadívat se mu očima až do duše. Nic doma neřekl, jen sestřičce cestou k nádraží, aby se hodně modlila.

My jsme nevěděli, že tolik trpí, my jsme ho nedecenili, až po smrti. Celý život si to budu vyčítat. Je mi někdy velmi těžko. Věřte, kdybych neměla ještě dvě děti, nechtěla bych už žít. Čtu jeho básně a pláč. Proč se mi nesvěřil? Příliš prudce vyrostl, příliš mnoho miloval vlast a proto dal vše, co měl nejdražšího. Nešťastných jeho osmnáct let.

A prostředí v Šumperku vše dokreslilo... Jak mne bolí srdce,

že jsem mu nemohla pomoci.

Učím jiné, snažím se poznat jejich nitro a svého syna jsem neznala.

Jan Palach mu ukázal cestu a on už necouvl. Zde jeho básně:

Janu Palachovi

Rozmarné odpoledne.

Kolem vezou víc než Premétea.

Oči jsou prolomená hráz.

Pláču - v dešti - na Šhedníku

Pro všechny.

Pro těch jedenadvacet let,

pro gizími vojáky sražený jarní květ,

pro Člověka, co odmítl jít zpět,

pro srdce, do kterého by se vešel svět,

pro několik nevykřičených vět.

Chce se mi zarvat - teď, hned.

"Pryč s nimi! Ať žije nový svět."

To ticho rve za mnou.

Praha teď skutečně dotýká se hvězd.

Svou bokostí, co zatíná ruku v pěst.

Ticho rve ušně.

Všichni te vědí a mlčí.

Ústa jim zapal strach ze života i smrti.

Je leden roku 69

I láska belí ...

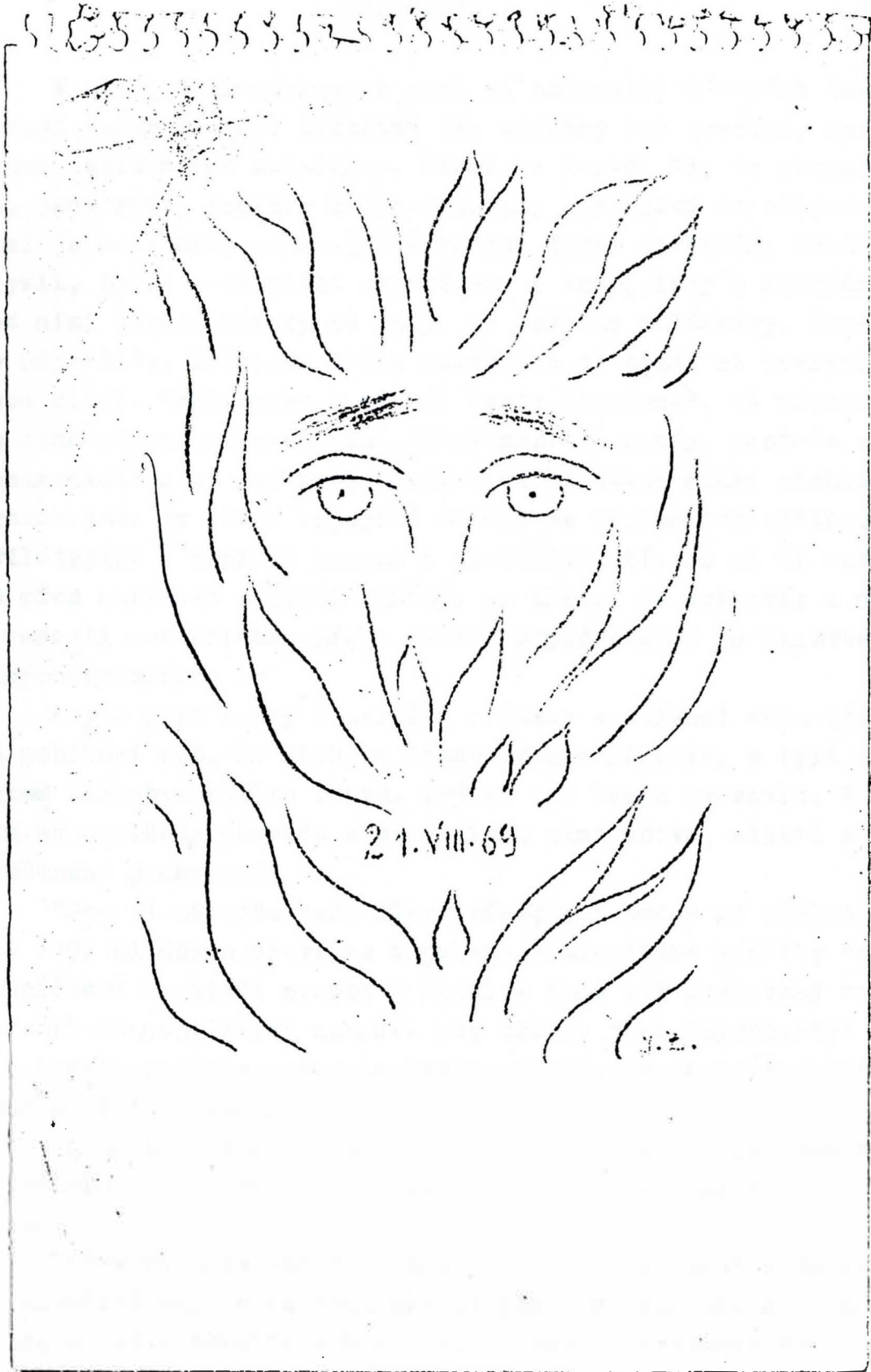
proto pláčů.

Jan Zajíc

Našli jsme celý sešit jeho básní. Jsem vesměs vlastenecké. Foto Vám posílám, nechci zpět. Jen bude-li dost velký obrázek. Když byste chtěli větší, napiště rozměry a dáme jej udělat. Jsme Vám nesmírně vděční, že chcete, aby na něho ^{lidé} nezapomněli. Píší i za manžela. Je v lázních. Líbám Vás vaše nešťastná

Marta Zajícová.

Mec, mec Vám děkuji! Kdyby dnes žil, zase by zemřel. Napišete-li rozměry foto, pošleme ji do 4 dnů. Před 14 dny jsme poslali /...-ovi .../ 2 velké fotografie 30x40. Možná, že ještě jednu má. Když ne, necháme ji udělat. Piště.

Jiří Tichý:

GRÉBOVKA
/fejeton/

V ulici u Havlíčkových sadů si nájemníci místních domů nena-
tahují večer budíky. Probouzí je, všechny bez rozdílu, naftový
motor zahradnické multikáry. Těsně po šesté. Ti, co pracují od sed-
mi, jsou rádi, protože nikdy nezaspí. Pracující inteligence od
osmi je namíchlá, mohla ještě hodinu funět do peřin. Penzisté si
zvykli, bydlí v té ulici odjakživa, a Sady, lesy a zahradnictví
pod nimi žurují motory od doby, co vznikly multikáry. Skoro už ta-
ky odjakživa. Dělnická třída pracující od šesti si pochvaluje kli-
dnou ulici. "Při sněhu a náledí cesta uzavřena", už neplatí, proto-
že zima oficiálně skončila. Jinak neplatí nikdy, protože cedule
oznamující co se smí nebo nesmí lidi už dávno mlčky přehlížejí,
zrovna jako ty věčně bojující za mír ve výkladních skříních. Ptáci
přilétající z teplých krajín i ti otužilejší, co si už našli obra-
nu před marasmem v srdci Evropy, se slétli do Grébovky a ohlodávají,
z radosti nad přicházejícím jarem, zbylé drátky po čerstvě odstra-
něných cedulích.

Kdysi byly louky v parcích osázeny cedulkami zakazujícími vol-
né pobíhání psů. To jich po Praze běhalo několik, a byli spíše sym-
bolem blahobytnějšího stavu. Prý se zas budou osazovat. Už se tě-
ším na obličej psů a psůdky: plné údivu, zlosti a nakonec
úsměvného pochopení.

"Jen si sázejte ceduličky, sázejte," budou si mumlat a dál há-
zet svým miláčkům dřevíčka i polena s hlasitými výkřiky "přines
klacíček!" Největší radost z cedulek bude mít grébovský kočkomilec
inženýr Standa, který nesnáší psy zrovna jako "parchanty" a ciká-
ny. První, protože serou na louky, druhé, že po nich jezdí na ko-
lech a třetí lámou lavičky.

"Děte s vašima voblučama do háje!" volá Standa zezna ostnatého
drátěného plotu jediné vinohradské dochované vinice z doby císaře
Karla.

"Děte do háje sám i s těma vašema kocourama!" zlostně vykřik-
ne blondatá majitelka dvou skvrnitých dog, ženoucích se k drátům.
Přidala ještě několik obhroublých nadávek. Najednou se jí tyrolá-
ček proměnil v černou kšiltovku se skříženými hnáty a typicky zve-
dnutým dýnkem. Sněhové kozačky zčernaly do kožené podoby, a tvář
zdrsněla. Lekl jsem se a otočil hlavu, zda se z komína bývalého

viničného domku nevalí hustý, nesnesitelně páchnoucí dým.

Nad vinicí se majestátně tyčí vila továrníka. Když továrníky zrušili, poslali do ní pionýry, a ti jsou v ní dodnes. Dělají uvnitř všechno možné, určitě už taky programují, a asi se cítí dobře, protože tam chodí dobrovolně. Před vilou stojí busta národního hrdiny, jehož žena nedávno umřela. Nikdo ji nevnímá, zrovna jako ty cedule, které se na zimu osazují a na jaře odstraňují, ani jako ty, co budou osázeny celoročně. I ty nejexotičtější rasy budou totiž i nadále pobíhat po Grébovce volně, i se svými majiteli, po celý rok. Hrdina pozoruje s mladistvým pohledem, jak nám ho pro čítanky obkreslil mistr Švabinský, všechno, co se kolem něho děje: děti čůrající do macešek rozježděných den předtím popelářským Bobrem, manželský párek nenápadně ztrácející na trávníku prasklou klozetovou mísu, i školou povinnou partičku, produkující, při kytáře z bazaru, počestěnou verzi amerického aerobice. Hoši rómského původu uštědřují tvrdou lekci nádherně vrozeného rytmu vytřeštěným slovanským dívenkám, které se alespoň obdivnými pohledy snaží vyrovnat svým temnějším vrstevníkům. Pozoruje scénku, v které je opět hlavním hrdinou Standa, vláčející v obou rukou několik krabic od banánů a ruské vodky, jejichž směněním za peníz v nejbližší sběrně nakrmí svoje nenasytné a rozmazlené manciny. Správce a kotelník bývalé továrníkovy vily, milující zase psy a nesnášející kočky a Standu, vyhrožuje, že mu všechny jednou hodí do kotle. Kdo ví, zda Hrdina užije víc srandy v Grébovce, nebo v jiném parku, kde stojí v nadživotní velikosti.

Nedávno mě, při zametání hovínek jednoho dalmatince, oslovil penzista otázkou, zda je pravda, že se chystá rekonstrukce Neptunovy jeskyně. Vzpomínal při tom, jak v přílehlé zahradní restauraci popíjel s maminkou morevské vínko. Měl slzu v oku a nedočkavý pohled. Konečně grébovské tamtamy zabubnovaly. Rekonstrukci jsem si před časem vymyslel a pustil do éteru. Proč nezpříjemnit zbytek života znechuceným babkám a stařečkům pomyšlením, že se ještě dočkají lepších - rozuměj - slušnějších časů.

Každé ráno se těším do své Grébovky. I několik vzácných dřevin z doby pana továrníka tu urputně bojuje o přežití. Jako Standovy kočky.

Včera jsem se do Grébovky netěšil. Zdál se mně v noci strašný sen. Někdo rozhodl, že se budou domy v ulici U Havlíčkových sadů rekonstruovat. V rámci modernizování bytového fondu. Všechny

nájemníky, co v ulici bydlí odjakživa, vystěhovali do prvního a sedmáctého patra na Jihozápadní město, a do nově zvelebených bytových jednotek s vykachlíkovanými koupelnami nastěhovali Jambora, Kabrhelovou a Hudečka.

A ti si nemohli zvyknout. V ulici nebydleli odjakživa, vadil jim proto budíček na naftový motor. Sady, lesy a zahradnictví s multikárama odjakživa, se masely odstěhovat jinam, mezi lidi, co jsou na ně zvyklí. Kosáci se polekali převratných změn a nečekali na vystěhování. Noví nájemníci nesnesli ani budík mrouskející, natožpak štěkející. Grébovka osiřela, zůstal akorát Hrdina. Noví nájemníci ho mají rádi a žijí s ním v klidu. Nebudí je.

Duben 1987

90

Ludvík Vaculík:

Mé fyziky
/fejeton/

Míval jsem snadné jedničky, než přišla matematika, fyzika a chemie. Naráz jsem viděl, že nejsem tak chytrý, jak jsem se cítil. Pokládal jsem se také za "duchovnějšího", než byla většina lidí okolo, jejichž střízlivá věcnost až utilitarismus slučovaly se s chemií, fyzikou a matematikou hladce. Těm nešlo o tajemství vesmíru, jež vzrušovala mne, ukryta jak naschvál do křoví tak trnitého: do fyziky, chemie a matematiky. Jsou věci, jež nebudou pro mne?

Dal jsem se tedy jinou cestou, ale ta zahrazená mě pořád vyzývá. Ty mé fyzikální flirty, to je závist a stesk. A snad i projev českého rolnicko-učitelského pudu: mít přehled po poli, po němž se vláčí lidský génus. Mívali jsme na pomoc různá zařízení, jedním z nich zůstal časopis "Vesmír". Jenže i ten je už k nečtení pro trojkaře z matematiky, fyziky a chemie. A já to onehdy dopracoval až k pětce...!

Dal mi ji atomový fyzik František Janouch až ze Štokholmu, stálo mu to zato. Nemohl jsem si v jarním fejetonu vzpomenout /ačkoli večer předtím jsem to uměl!/, zda ona elementární částice, kterou se jedničkářům povedlo izolovat, byl elektron či neutron. Úvahou jsem pak neutron vyloučil. Je neutrální: nač by ho chytli? Mé rozhodnutí bylo správné omylem. Janouch mě přistihl při neznalosti látky: neutron má magnetismus, dal by se chytit také.

Malíř Vlastimil Beneš mi zaživa kdysi vyprávěl, jak propadal v matematice. Profesor si pozval maminku, ta synovi domluvila, a když se šla pak zeptat, zda je to lepší, profesor řekl radostně: "Hodně se to zlepšilo, paní Benešová, opravdu! Ale pořád je to nedostatečné." - Tak i já: i když jsem se na látku hned požíval, s lepší známkou už letos nepočítám. V příštím životě, snad!

Skripta pro fyziku /Kracík, Lego, Šanderová/ praví: "Neutron část svého života stráví ve stavu ideálního /L.V./ protonu a /záporného/ mezonu pí. Tyto částice mají elektrický náboj a vzhledem ke

svému vzájemnému orbitálnímu pohybu také magnetický moment. Neutron je tak navenek sice neutrální, ale oblak virtuálně /L.V./ emitovaných mezonů vytváří jeho elektromagnetickou strukturu, v níž je rozložen kladný i záporný náboj." - Tento popis mi nabízí dvě otázky: 1/co dělá neutron v ostatním svém životě, ale to je jeho věc, 2/když onen vytčený magnetický moment /na nějž mě upozornil Janouch/ je výsledkem vzájemného orbitálního pohybu zúčastněných částic, nezmizí, jakmile částice zastavíme? Za co je pak držíme? Existuje pak ten ideální proton v oblaku virtuálních /možných/ mezonů více než jen jako náš pomyslný nutný k pochopení hmoty? Zdá se mi, osobně, že úspěšně izolovaný neutron se kmitá přes hranici existence: ja i není; takže si o něm můžeme vykládat. A to je z mé fyziky, to už je vyšší literatura!

Moje fyzika neobsahuje sumu fakt posbíraných jedničkáři. Je to vlastně pásmo rozdráždění rozumu k fantazii. Inkubační oblast, ve které se my ostatní musíme zdržet, dokud ta nepochopitelná fakta jaksi neobalíme svým chápáním, nesrovnáme je se svými zvyky, s náboženstvím a někdy i se zdravím. Pak můžeme v přisvefování vesmíru postoupit dál. Je to také podnět k inspiraci daleko od fyziky. Že rychlost světla je taková a taková, znal jsem ve třinácti letech. Teprve v padesáti jsem však ucítil: rychlost světla musí být taková! Neprocítená fyzika ~~je~~ není člověku k ničemu než k užítku.

Když jsem tedy dostal jakýsi pocit neutronu, chytám už neutrony plynně. Dávám je do krabičky od sirek. Hledím na tu krabičku někdy v myšlenkách o bombastickém vzniku hmoty a o jejích skrovných, hle, koncích. Náhle se z pozadí mého vědomí vynořuje stará otázka. Volám Ústav atomové fyziky ve Stockholmu a ptám se: "Jaké rychlosti šíření gravitace podařilo se vám už dosáhnout?" Je to chyták. Chci a snažím se dávno o to, aby se gravitace nešířila. "Není to sice můj obor," zní odpověď, "ale má se za to, že gravitace se šíří rychlostí světla." Má se za to. Výborně! Tak já můžu mít za něco jiného. Můj obor!

Slavní jedničkáři důvtipně našli souvislost prostoru a času. Je to skvělé, fantastické, ale nevědí si rady s hmotou a gravitací: pořád jim zakřivuje prostor i čas. Myslím, že začínám vědět, že hmota je totožná s prostorem. Hmotná tělesa nejsou nic jiného než zahuštění prostoru. Gravitace je jev, kdy se vlivem tělesa naráz a souvisle jak pravítka pohne celý prostor. Gravitace se tedy nešíří, ona je. Je první známkou zahuštění prostoru, jako vůně vína je první jeho vrstvou. Všecky ty korpuskulární pochůdky, v Praze jako ve Stockholmu, jsou jen rozpouštění hmoty v prostor. Prostoru přibývá, rozpíná se. Na jiném místě se zase zahušťuje. Vesmír se svíjí v nekonečné peristaltice, která transportuje odněkud někam... co? Řeknu-li, že lidského ducha, budu vypadat, že se chci přilepit k jednomu francouzskému geologovi a jezuitovi. Řeknu-li hovno, budete si myslet, že se hlásím do Pacem in terris. Nechme otázku příjemně otevřenou!

Jdu po ulici. Kupuju si noviny, abych zjistil, kolikátého je. Otvírá je a hned zavírám: ^{Alois Indra} ~~tenhle~~ mluvil k výtvarníkům. Jdu dál přemýšleje, jak je to zajímavé, že hanebnost i nehanebnost znamená totéž, ačkoli se liší leptonovým číslem. A tu uvidím na chodníku brouka. Leží na zádech, mele marně nožkami, otáčí se a mlčí. Je zákonité, že čím je kdo bezmocnější, tím méně může i volat. To by cvrčka nepotkalo. - Uvědomili jste si, že cvrček takto malý má hlas silný jak takto veliká kráva? A proč? Já jsem se tím zabýval a objevil jsem princip řádově srovnatelné populační hustoty cvrčka a krávy na téže pastvině. - Brouk ztuhl, nedostal infarkt? Už se hýbá. Je jasné, že zachránit se nemůže, spíš ho někdo zašlápne. Mohl bych ho obrátit, ale nechce se mi shýbat se. Dostávám fyzikální inspiraci: utrhl jsem z keře hrst listů a hodil na brouka. Chytl se jich a upaluje pryč. Ani hlavu nezvedl. Jistě si myslí, že je geniální fyzik.

/Červen 1987/

